

**Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı**

**İSLÂM AİLE HUKUKUNDA EVLİLİKTEN DOĞAN
AKRABALIK VE HÜKÜMLERİ**

Gülşah ÇİĞDEM YABANOVA

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN**

**Sivas
Eylül 2010**

**İSLAM AİLE HUKUKUNDA EVLİLİKTEN DOĞAN
AKRABALIK VE HÜKÜMLERİ**

Gülşah ÇİĞDEM YABANOVA

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Temel İslam Bilimleri Anabilim
Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

Sivas
Eylül 2010

KABUL VE ONAY

Gülşah ÇİĞDEM YABANOVA'nın hazırlamış olduğu “İslam Aile Hukukunda Evlilikten Doğan Akrabalık ve Hükümleri” başlıklı bu çalışma, 07/09/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

Prof. Dr. Hasan KESKİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım./..../.....

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

ÇİĞDEM YABANOVA, Gülşah, “İslam Aile Hukukunda Evlilikten Doğan Akrabalık Ve Hükümleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2010

Çalışmada evlilikten doğan ve sürekli bir evlenme engeli olan sıhriyyet, sıhriyyetin şartları ve hukuki neticeleri incelenmiştir. Başka yollarla ulaşılamayacak amaçlara hizmet etmesi ve insan neslinin devamını sağlaması bakımından aile önemli bir müessesedir. Kur'an ve Sünnete aile hayatının sağlıklı olabilmesi için evlilik müessesesi kurulmadan önce başlayan ve evlilik hayatı boyunca da devam eden bir takım ilkeler koymuştur. Kimlerle evlenilemeyeceği Kur'an-ı Kerim'de teker teker sayılmış, bu konuda içtihadı yer bırakılmamıştır.

Araştırmamız için muharremâtla ilgili Kur'an nassları ve hadisler incelenmiştir. Araştırmamız sonunda sıhriyyetin mahiyeti, şartları ve sonuçlarından bahsedilmiş, evlilikten doğan akrabalık sonucu birbirleriyle evlenmesi müebbeden haram olan dört grup insan klasik kaynaklardan istifade edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Sıhriyyet, muharremât, müsahere, aile hukuku, evlenme engelleri.

ABSTRACT

ÇİĞDEM YABANOVA, Gülşah, “Consanguinity And Provisions Arising From Marriage At The Islamic Family Law”, Master’s Thesis, Sivas 2010

In this study, the concept “sıhriyet” which arises from marriage and is a constant obstacle for marriage, its terms and legal effects are researched. Family is an important concern since it serves purposes that cannot be reached through other means and ensures continuouition of human life. In Qur’an and the Sunna, there are certain rules that begin before family is established and will continue during the life of marriage for a healthy family life. Those who cannot be married to are listed in the Qur'an and there is no opinion allowed for this matter.

For the purpose of this research, respective Qur’an verses and hadiths related with “muharremât” were examined. As a result of our study, we put forward the concepy, terms and results of “sıhhriyet”, and four groups of people who were unlawful to get married to each other due to relationship arising from marriage were explained based on classical resources.

Keywords

Sıhriyyet, muharremât, müsahere, family law, obstacles of marriage.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
İSLÂM'IN AİLEYE VERDİĞİ ÖNEM	1
İSLÂM AİLESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
İSLÂM HUKUNDA EVLENME AKDİ VE HUKUKİ SONUÇLARI.....	10
I- Evlenme Akdi	10
A-Evlenme Akdinin Tarifi Ve Hükmü	10
B- Nikâh Akdinin Unsurları Ve Şartları.....	12
1. Nikâh Akdinin Unsurları	13
a) Taraflar	13
b) İrade Beyanı	14
2. Nikâh Akdinin Şartları.....	15
a) İn'ikâd Şartları	16
aa. Evlenme Ehliyeti	16
bb. Meclis Birliği	17
cc. Evlenme Engelinin Olmaması	17
dd. Evliliğin Şartsız Olması.....	18
b) Sıhhat Şartları.....	19
bb. Evlenme Engelinin olmaması.....	20
cc. İkrâhın Olmaması	20
c. Nefâz Şartları.....	21
d. Lüzûm Şartları	21
C-Geçerlilik Bakımından Evlilik Akdinin Nev'ileri	22
a. Sahih Evlilik.....	22
b.Fâsit Evlilik.....	23
c. Bâtıl Evlilik	24
d. Mevkûf Nikâh.....	24
e. Gayr-ı Lâzım Nikâh	25
II-Evlenme Akdinin Hukuki Sonuçları.....	25
1- Taraflarla İlgili (Şahsi) Sonuçları	26
a) Hanımın Hak ve Görevleri.....	26
b) Kocanın Hak ve Görevleri	27
2- Evlenme Akdinin Mâlî Sonuçları	27
a) Mehir	27
b) Nafaka.....	28
İKİNCİ BÖLÜM	30
İSLÂM HUKUKUNDA GENEL OLARAK EVLENME MÂNİLERİ	30
I – Mâni Kavramı, Dayanağı ve Hikmeti.....	30

A- Mâni Kavramı.....	30
B- Dayanağı ve Hikmeti.....	30
1- Müşriklerle Evlenme Yasağı ve Hikmeti.....	31
2- Ehli Kitapla Evlilikte Durum ve Bunun Hikmeti.....	32
3- Yakın Akraba Evliliğinin Yasaklanması ve Bunun Hikmeti.....	33
II- Devamlı Evlenme Mânileri	36
A- Kan Hısımlığı	37
1.Kişinin Usûlü.....	37
3.Anne ve Babanın Furûu	38
4.Dede ve Ninelerin Sadece Birinci Derecede Furûu.....	38
B. Sıhrî Hısımlık.....	39
C. Süt Hısımlığı	39
III- Geçici Evlenme Mânileri	40
A. Din Farklılığı.....	41
B. Kadının İddet Süresi İçinde Olması	43
C. Üç Kere Boşanmış Olma.....	44
D. Dört Kadınla Evli Olma.....	46
E. Sıhrî Civar Hısımlığından Doğan Evlenme Engeli.....	47
G. Diğer Evlenme Manileri	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
EVLENME SEBEBİYLE MEYDANA GELEN EVLENME MANİSİ	
(SIHRIYYET).....	50
I- Sıhriyyetin Tanımı.....	50
II- Sıhriyyetin Hikmet-i Teşriyesi.....	54
III- Sıhriyyet'in Şartları.....	56
a) Eşin Usulü (Kayın Anne ve Eşin Baba ve Anne Tarafından Nineleri).....	56
b) Eşin Furuu (Eşin Başka Kocadan Olma Kızlarıyla Kız Torunları) ..	57
c) Erkek Usulün Eşleri (Babanın ve Dedenin Eşleri, Üvey Anne ve Üvey Nineler).....	59
d) Furuun Eşi (Oğul ve Erkek Torunların Eşleri).....	60
IV- Fasit Nikâh ile Hürmet-i Müsaherenin Meydana Gelmesi Meselesi	63
V- Zina İle Hürmet-i Müsaherenin Meydana Gelmesi Meselesi.....	63
VI - Dokunma ve Bakma ile Hürmet-i Müsaherenin Meydana Gelmesi Meselesi	69
VII - Sıhriyyetin Hukuki Neticeleri.....	70
SONUÇ.....	72
BİBLİYOĞRAFYA	74

KISALTMALAR

AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.A.K.	: Hukuk-u Aile Kararnamesi
Hız.	: Hazreti
M.A.Ş.K.	: Mısır Ahval-ı Şahsiyye Kanunu
md.	: Madde
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
r.a.	: Radıyallahu anh
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhivesellem
SÜY	: Selçuk Üniversitesi Yayınları
ŞİA	: Şamil İslam Ansiklopedisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
ty.	: Tarih yok

ÖNSÖZ

“*Biz insanı en güzel şekilde yarattık*” ayetine mazhar olan insan akıl, hafıza ve irade gibi yeteneklerle donatılarak yeryüzüne indirilmiştir. Yaşayısta bu yetenekleri sergilemek ise, hem insanın yaratılışının gereğidir, hem de sorumluluğudur.

Temeli ilk çift olan Âdem ile Havva’ya dayanan ve nesilden nesile geçen ‘aile’ tarih boyunca bütün toplumların çekirdeğini oluşturmuştur. Allah’ın ilk insanı ailesiyle beraber yaratmasında, ailenin önemine ve vazgeçilmezliğine dair çıkarılacak hikmetler vardır. Kur’ân’ın ve Sünnetin Aile Hukukuyla ilgili açılımına bakıldığında da Aile Hukukunun diğer hukuk alanlarından daha teferruatlı olduğu görülür. Aile Hukukuyla ilgili hükümlerin tek tek vahye dayanma oranı, diğer hukuk alanlarına göre daha fazladır. Aile, evlenme, boşama gibi aileyle ilgili çerçeve hükümlerin içi yine vahiyle doldurulmuştur. Allah’ın bu konudaki takdirinin böyle olması da ailenin insan hayatındaki öneminin büyüklüğüne işaret eder.

Toplum hayatında bu denli öneme sahip olan ailenin sağlıklı olması, ailenin kuruluşuna, yani evlilik akdinin unsurlarını ve şartlarını tam olarak taşımasına bağlıdır. Evlilik her şeyden önce Kur’an-ı Kerimde açıkça belirlenmiş olan şekilde kurulmuş olmalıdır ve devam ettirilmelidir.

Sağlıklı bir İslam ailesinin kurulmasının ilk adımı, İslam’ın helal kıldığı kişilerle evlenilmesidir. Evlenilmesi yasak olan kadınlar, Kur’an’da ayrıntılı bir şekilde zikredilmiştir. Evlilik sebebiyle meydana gelen evlenme engeli de (sıhriyet) sürekli evlenme engellerinden biridir ve ilahi bir nimet sayılmıştır. İslam yaşantısındaki önemine binaen, çalışmamızın konusunu sürekli evlenme engellerinden olan sıhriyyet (evlilikten doğan akrabalık) ve bunun hükümleri oluşturmaktadır.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında İslam’ın aileye verdiği önem ve İslam ailesinin genel özellikleri konu edilmiştir.

Birinci bölümde evlenme akdi ve hukuki sonuçları, genel olarak evlenme manileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde evlenme sebebiyle meydana gelen evlenme manisi(sıhriyet),sıhriyetin tanımı, şartları, hikmet-i teşriyesi ve zina ile hürmet-i müsaharenin meydana gelmesi meselesi, sıhriyetin hukuki sonuçları ele alınmıştır.

Konunun belirlenmesinde ve tezin şekillenmesinde yapıcı ve yol gösterici değerli katkılarından ve ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimi boyunca ilgi ve alakalarından dolayı danışman hocam değerli Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN'a; ders döneminde fikir ve bilgi birikimlerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Sabri ERTURHAN'a ve Prof. Dr. Hakkı AYDIN'a, tez çalışmam boyunca desteğini her zaman hissettiğim sevgili eşime sonsuz şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

İSLÂM'IN AİLEYE VERDİĞİ ÖNEM

Aile, insanlık tarihinin en eski müessesesi olmakla birlikte, her toplumda ve bütün çağlarda geçerli bir kurum olmuştur. Çünkü aile, başka yollardan ulaşılamayacak amaçlara hizmet etmektedir. Ailenin en önemli fonksiyonu, insan neslinin devamına hizmet etmek; bunun sonucu olarak da dünyaya gelen çocukların beden, zihin ve ahlâk bakımından sağlıklı ve dengeli yetişmelerini sağlamak suretiyle, insanlığın her bakımdan gelişmesine katkı sağlamaktır. İnsanın fizyolojik, ruhsal, zihinsel ve ahlâkî gelişmesi ancak, kadın ve erkeğin sürekli birlikte yaşamalarıyla, böylece çocuklarının her türlü ihtiyaçlarını beraber karşılamaya çalışmalarıyla mümkündür.¹

Toplumun varlığının devam etmesinde önemli görevler yüklenen aile, dinî değer ve yaşayışın korunmasında, millî varlık ve benliğin muhafazasında, geliştirilip devam ettirilmesinde ve gelecek nesillere aktarılmasında birinci derecede önemlidir. Aile, fertler için eğitici ve yönlendirici ilk ocak hüviyeti taşımaktadır.² Çocukların ruh ve beden sağlığı içinde doğup büyümesi, kişilik ve ahlâk eğitimi, sosyalleştirilmesi ailesiz mümkün değildir.

İnsanlık ve toplum hayatı için bu kadar önemli ve vazgeçilmez bir kurum olan aileye İslâm'da özel bir yer verilmiş; aile konusunda düzenleyici ilke ve hükümler getirilmiştir:

Aile hukukuna ilişkin temel hükümler, Kur'an ve Sünnette ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kur'an ve Sünnet bu alanın hükümlerini diğer sistemlerde olduğu gibi çerçeve olarak belirlememiş ayrıntılara girerek açıklamıştır. Bakara, Nisâ, Mâide, Nur, Furkan, Rûm, Lokman, Ahzâb, Ahkâf, Mücâdele, Mümtehhine, Talâk Surelerinin ilgili ayetlerine bakıldığında İslâm aile hukukuna ilişkin hukuki

¹ Çağrı, Mustafa, "İslâm Düşüncesinde Aile Ahlâkı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, 1992, I, 344-345.

² Paçacı, İbrahim, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, XI, 2008, 61-62.

düzenlemeleri nâssların şekillendirdiğini görürüz. Bu, aile hukukunun özelliğinden, yani ailenin öneminden kaynaklanmaktadır.

Aile hukukuna Kur'an ve Sünnetin hâkimiyetinin bariz olması, bu alanla ilgili hükümlere, evlenecek kişiler ve tatbikatçılar açısından uyulması mutlak zorunluluk ifade eden bir nitelik kazandırmıştır. Aile hukukundaki nâsslar hukukun diğer alanlarındaki kadar geniş yoruma açık değildir. Başka bir ifadeyle aile hukuku değişime en az açık olan hukuk alanıdır.³

Hz. Peygamber'in şu hadislerinden de ailenin bireysel ve toplumsal önemine dair sonuçlar çıkarılmaktadır: Veda hutbesinde erkeklere yönelik olarak, *"Kadınlarınız konusunda Allah'tan korkun. Siz onları, Allah'ın bir emaneti olarak aldınız ve onlarla beraberlik, Allah'ın kelimesi (nikâh) ile size helal oldu..."*⁴ hadisi ve; kadınları kastederek, *"Mü'min bir kişi, Allah korkusundan ve O'na itaatten sonra, sâliha bir hanım nimeti kadar başka hiçbir şeyden yararlanmamıştır. Çünkü hanımına emretse sözünü dinler, yüzüne bakınca sevinir, üzerine yemin etse yeminini doğru çıkarır, kocası dışarıya gitse iffetini ve kocasının malını korur."*⁵ şeklindeki hadisi ailenin üzerine kurulduğu yüksek ahlaki değerleri gösterir.

Aile müessesesi İslâm ile sosyal, hukuki ve dini açıdan yeni boyutlar kazanmıştır. Evlilik ile kadına sosyal bir statü kazandıran İslâm, evliliği de hukukî açıdan alım-satım muamelesi olmaktan çıkarmış, karşılıklı rızaya dayanan medeni bir akit haline getirmiştir. Nikâh akdine hukuki olma niteliğinin yanında "ahit" olma özelliği de İslâm ile kazandırılarak evliliğe dini-ahlâki bir bakış açısı kazandırılmıştır.

Bireyin, dolayısıyla toplumun huzurunu temin etmede temel basamak niteliği taşıyan ailenin önemini şu âyet-i kerîme oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır: *"İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda sevgi ve rahmet*

³ Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya, 2002, 11.

⁴ Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari*, İstanbul, 1981, "Nikâh", 1; Müslim, b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, İstanbul, 1981 "Nikâh", 5; Nesâî, Ahmed b. Ali, *Sünenü'n- Nesâî*, İstanbul, 1981 "Nikâh", 4; İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-i İbn Mâce*, İstanbul, 1981 "Nikâh", 1.

⁵ Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş'as, *Sünen-i Ebu Dâvud*, İstanbul, 1981 "Zekât", 32; İbn Mace "Nikâh", 5.

var etmesi, Allah'ın varlığının apaçık delillerindendir. Bunlarda düşünen bir topluluk için dersler vardır.”⁶

Bazı hukukçuların nikâha kısmen ibadet anlamı yüklemeleri de ailenin gerek kendi içindeki gerekse toplumsal görevlerinin öneminden kaynaklanır. Ailenin ilk adımı olan nikâh, sözleşme olmanın ötesinde Allah'a yaklaşma demek olan ibadet olma mahiyetine de nâil olmaktadır. Neslin muhafazası, haramdan korunmak, huzur içinde ibadet etmek gibi faydaları bulunduğu için, evlenmek bir tür ibadet olarak kabul edilmiş⁷ ve ibadet maksadıyla evlenmeyip bekâr kalmaya tercih edilmiştir. Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur; “Allah'a yemin ederim ki, sizin en çok Allah'tan korkmanız ve müttakinizim; fakat ben, oruç da tutarım, iftar da ederim; geceleri namaz da kılarım, uyurum da ve ben evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir”.⁸

Hanefî hukukçularından İbnü'l Hümâm (ö.861/1457) da, “Nikâh ibadetlere daha yakındır. Öyle ki, evlenmek, kendisini ibadete vermek kasdıyla bekâr kalmaktan çok daha üstündür. Hatta cihadla karşılaştırıldığında da böyledir.”⁹ demiştir.

Aile Hukuku, İslam Hukukunun en gelişmiş ve esasları en ayrıntılı olarak düzenlenmiş alanıdır. Bunda toplumların bu alandaki düzenlemelere çok önceden ihtiyaç duymalarının rolü olduğu kadar, Kitap ve Sünnette bu konuya dair birçok hukuk kuralının açıkça belirtilmiş olmasının da rolü vardır.¹⁰

Aile Hukukunun İslâm Hukukunun müstakil bir dalı olması da bu iki önemli nedenden kaynaklanır. İslâm Hukuku kitaplarında bu bölüm “nikâh, talak, münâkehat, müfarakat” başlıkları altında geçmektedir.¹¹ Daha sonraki dönemlerde bu bölüm “el-ahvâlü's-şahsiyye” tamlamasıyla sistemleştirilmiştir. Evrensel öneminden dolayı bütün hukuk düzenleri de bakış açıları farklılıklar taşısa da kendi içlerinde aile hukukuna yer verip geliştirmişlerdir.¹²

⁶ Rum, 30/ 20.

⁷ Emre, Mehmed, *İslâm'da Kadın ve Aile*, İstanbul, 1974, 27-28.

⁸ Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 1; Nesâî, “Nikâh”, 4.

⁹ İbnü'l- Hümâm, Kemalüddin Muhammed b. Abdülvahid, *Fethu'l kadîr*, Kahire 1970, III, 184.

¹⁰ Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2005, 281.

¹¹ Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul. 2007, 295.

¹² Aydın, Mehmet Akif, “Aile” md. , *DİA*, İstanbul 1988, II, 196–199; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2008, 30–48; Aydın, Mehmet Akif, “Aile” md. , *DİA*, İstanbul 1988, II, 196–199.

İslam aile hukuku, altı asırlık Osmanlı tatbikatında titiz bir uygulama alanı bulmuştur. Osmanlılarda aile hukukuna ilişkin ilk kanun hareketi 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'dir. Bu kanun ülkede hukukî birliği sağlaması, evlenmede devletin müdahalesini sağlaması, poligamik evlilik ve talâk müesseselerini ıslah etmesi yönünden Osmanlı Devleti ve İslam hukuku açısından oldukça önem taşımaktadır.¹³ H.A.K., nikah akdinde şekil şartları aramış, evleneceklerle evlenme ehliyetine sahip olma şartı getirmiş, temyiz kudretleri olmadığı için gayr-ı mümeyyiz çocukların evlenme akitlerinin butlanını kabul etmiştir. Hanefi mezhebinin kuralları esas alınmasına rağmen bazı önemli noktalarda diğer mezheplerden istifade edilerek ailenin maslahatı için köklü değişiklikler yapılmıştır. Tarafları bülüğün alt sınırından önce evlendirmeme, akıl hastalarının sadece zaruret halinde evlendirilmesi, nikâh lafızları, nikâhta monogam kalmanın şart koşulması hakkının kadına verilmesi, ikrah ile olan nikâh ve talâkın geçerli olmaması, sarhoşun talâkı ve çeşitli sebeplerle kadının tefrik (kazâî boşanma) hakkı gibi hususlarda diğer mezheplerden istifade edilmiştir.¹⁴ Bütün bu köklü çalışmaların temel sebebinin toplumun en önemli yapısı olan ailenin sağlam bir yapıda olmasını sağlamak için olduğu görülmektedir

Aile, İslam Hukukunda ve onun geniş bir uygulama sahası olan Osmanlı devletinde önemini kuşatan bir yer bulmuştur. Bu da İslâm'ın aile kurumuna verdiği önemin bir sonucudur.

İSLÂM AİLESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Aslı Arapça olan “*aile*” kelimesi için Araplar daha çok “*üsratü*” (أسرة) kelimesini kullanmaktadırlar. Evlilik manilerini göz önüne alarak aile, “doğum, evlilik ve süt bağı ile birbirine bağlı bulunan fertlerin bir araya getirdiği sosyal kurum” olarak tanımlanmaktadır.¹⁵

¹³. Ünal, Mehmet, “Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi”, *AÜHFD*, , Ankara 1978, XXXIV, 1–4, 227–230.

¹⁴ Aydın, Mehmet Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, 210.

¹⁵ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 295.

Aile ile ilgili tanımlar ailenin sadece görünen tarafını bize yansıtmakla kalmaktadırlar. Ailenin üzerine bina edildiği temel ruhun ‘sevgi, huzur ve rahmet’ in aile tanımlarının eksik kalan tarafı olduğu görülmektedir.

İslâm dini, kendi mensuplarının kuracağı aile yuvasını kendine özgü bir takım ilkelere bağlar. Fertlerin ilk kültür ve gelenek hamurunu aileleri yoğurur. İnsan topluluklarını millet ve ümmet yapan manevi değerlerin nesilden nesile intikalini sağlayan kurum ailedir. Böylesine önemli roller üstlenen ailenin yapısı ve düzeni hem toplumsal doku ile; hem de toplumun şekillendirdiği devlet teşkilatı ve müesseseleri ile yakından ilgilidir. Toplamların gücü, aile düzenlerinde gizlidir.¹⁶ İslâm ailesinin varlığı ise öncelikle bireyin Kur’anî özellikleri taşımasıyla teşekkül eder:

İslâma göre Allah Teâlâ insanı yaratmış, ona bilgi edinme ve bilgiyi kullanma kabiliyeti vermiş,¹⁷ onu başıboş bırakmamış,¹⁸ yeryüzünün halîfesi kılmış,¹⁹ başka hiçbir varlığın yüklenemediği emaneti (yükümlülük ve sorumluluğu) ona yüklemiş,²⁰ kokuşmuş çamur mertebesinden kâinâtın gözbebeği mertebesine kendi irade ve çabasıyla yükselmeyi ona amaç kılmıştır.²¹

İslam insanını şu şekilde tarif eden müellifler vardır: “Kur’anî özellikleri taşıyan insan var olacak, çoğalacak, toplum ve kültür oluşturacak ve bunu nesillere aktaracaktır. İslâm insanının kendini gerçekleştirebilmesi ve amacına ulaşabilmesi için -kendi irade ve çabası yanında- dayanışma ve yardımlaşmaya ihtiyacı vardır. Bu dayanışma ve yardımlaşma İslâm’a göre, merkezden çevreye doğru şu daireler içinde gerçekleşecektir: Aile, komşu, millet (kavim), ümmet (İslâm kavimleri, milletleri) ve insanlık. Dairelerin merkezinde aile, sonra komşular ve yakınlar, sonra millet, sonra ümmet ve nihayet insanlık vardır. Merkez aynı zamanda temeldir; aile temeli olmadan diğer yapıların oluşması, varlıklarını koruması mümkün değildir.”²²

¹⁶ Dağcı, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I (Sürekli Engeller)”, *AÜİFD.*, 1999, XXXIX, 177.

¹⁷ Rahman, 55/ 4.

¹⁸ Kıyâme, 75/ 36.

¹⁹ En’âm, 6/ 165; Yûnus, 10/ 14.

²⁰ Ahzâb, 33/ 72.

²¹ Tîn, 95/ 5; Şems, 91/ 10.

²² Bkz. Karaman, *İslam’da Kadın ve Aile*, İstanbul, 1993, 357-358.

Kur’ân-ı Kerim’de aile hukukuyla ilgili pek çok ayet vardır.²³ Yine bu konuda çok sayıda Hz. Peygamberin hadisleri de mevcuttur. Fıkıh mezheplerinin fetva kitaplarında aile ile ilgili bölümler, o mezhebin hâkim olduğu bölgelerde “kanun” olmuştur.²⁴ İslâm’da evliliğin dayandığı temel ilkeler ve yöneldiği gayeler tespit edilince İslâm ailesinin temel özellikleri de da ortaya çıkacaktır. Kur’ân ve Sünnetten ailenin dayandığı prensipleri şu şekilde çıkarabiliriz:

1. İslâm ailesi öncelikle meşrû nikâh temeline dayanır. Nikâh müessesesi bütün semavî dinlerde korunmuş, evlilikle ilgili bir takım prensipler konulmuştur.²⁵ Bu konuda İbn Âbidîn (ö.836/01252) şöyle demiştir; “Bizim için Hz. Âdem döneminden günümüze kadar meşrû olmuş, daha sonra ve cennette de devam edecek nikâh ile imandan daha sürekli ibadet yoktur.”²⁶

2. Evliliğin gayesi aileye huzur ve mutluluk sağlamak, bu sayede topluma da iyi bir nesil kazandırmaktır.

*“İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda sevgi ve rahmet var etmesi, O’nun varlığının belgelerindendir. Bunlarda düşünen bir toplum için dersler vardır.”*²⁷

Ayetin de işaret ettiği gibi İslâm ailesinin en temel niteliği, o ailenin huzur kaynağı, sevgi ve rahmet pınarı olmasıdır. Birbirleriyle eş olmaktan huzur bulan anne ve baba bunu çocuklarına da yansıtırlar ve çocuklarda bu huzur, sevgi ve rahmetin intikalinde şahsiyet bulurlar.

3. İslâm ailesinde eşlerin karşılıklı koruyuculuk, tamamlayıcılık ve hayat ortaklığı vasıfları vardır.

*“Onlar (karılarınız) için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.”*²⁸

²³ Kur’ân-ı Kerim’in aile hukuku ile ilgili ayetleri için bkz. Bakara, 2/ 2, 221-223, 226-237, 240-241; Nisâ, 4/ 3, 15-16, 19-25, 34-35, 127-130; Mâide, 5/ 5; İsrâ, 17/ 32; Nûr, 24/ 2-9, 23-33; Furkân, 25/ 68; Rûm, 30/ 21; Lokmân, 31/ 14; Ahzâb, 33/ 4-5, 35, 37, 49-51; 58-60; Ahkâf, 46/ 15; Mücâdele, 58/ 1-4; Mümtahine, 60/ 10-12; Talâk, 65/ 1-7.

²⁴ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 125.

²⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 30.

²⁶ İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Redd’ü’l-muhtâr ale’d-dürri’l -muhtâr*, Kâhire 1307, II, 258.

²⁷ Rûm, 30/ 21.

²⁸ Bakara, 2/ 187.

4. Ailenin saadeti, çocukların asaleti ve toplumun selameti evleneceklerin birbirlerini seçerken kullandıkları ölçü ile yakından alakalıdır.²⁹ Bu konuda Rasulullah'ın koyduğu ölçü şu şekildedir:

*“Kadın dört şeyi sebebi ile nikâh edilir: Malı, asaleti, güzelliği ve dindarlığı; eli bereketlenesi, dindarını seç.”*³⁰

5. Evlilik akdi, eşlere karşılıklı haklar ve vazifeler getiren bir akittir. Karı ve koca birbirlerinin hak, şeref ve menfaatlerine riayetten sorumludurlar. Bu karşılıklı haklar aile reisliği hariç olmak üzere eşitlik esasına dayanır:

*“Onların (kadınların) normal ölçüler içinde vazifeleri kadar hakları da vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri vardır.”*³¹

Buradaki dereceden maksat, aile reisliğidir.³² Bu ise her iki cinsin tabiatları gereği doğaldır. Fakat bu kadının hukukî ve ictimai şahsiyetini gölgelemez, ortadan kaldırmaz.

6. İslâm ailesinde eşler arasındaki ilişkiler karşılıklı sevgi, saygı ve güzel muâşeret esasına dayanmalıdır. İyi geçinme hedef, boşanma son çaredir.

*“Onlarla (karılarınızla) iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş olur.”*³³

*“İyileriniz, ailesine karşı iyi olanlarıdır”*³⁴

7. İslâm ailesinde fertlerin sağlam bir inanca ve günlük hayatta güzel amellere sahip olmaları hedeflenir. İslâm'da aileyi birbirine bağlayan asıl bağ iman birliğidir.³⁵ Kan bağı bundan sonra gelir. Yüce Allah, iman etmemiş oğlunu kurtarmak için dua eden Nuh peygambere şöyle buyurmuştur:

*“Ey Nuh! O, asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme.”*³⁶

²⁹ Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 2003, I, 288.

³⁰ Buhari, “Nikâh”, 16.

³¹ Bakara, 2/ 228.

³² Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 300.

³³ Nisâ, 4/ 18.

³⁴ İbn Mâce, “Nikâh”, 50.

³⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 129.

³⁶ Hûd, 11/ 46.

8. İslâm eşler arasındaki münâsebetleri düzenlemekle beraber ebeveyn ile çocuklar arasındaki ahlâki, manevî ve hukukî münasebetleri de tanzim etmiştir. İslâm ailesinde anne-baba hakları önemli bir hassasiyet noktasıdır. Kur’ân, tevhid gerçekliğinin yanında hemen kişinin anne-babasına karşı taşıdığı sorumluluğa işaret etmiştir:

*“Rabbin, yalnız kendisine tapmanıza ve ana-babaya iyi davranmanıza hükmetmiştir. Eğer ikisinden biri veya her ikisi senin yanında yaşlanacak olursa, onlara ‘öf’ bile deme! Onları azarlama; onlara güzel söz söyle! Onlara acıyarak alçakgönüllülük kanatlarını ger ve: ‘Rabbim! Küçükken beni büyüttükleri gibi, Sen de onlara acı’ de!”*³⁷

Şükürün sadece kendisine yapıldığı Yüce Allah, ayette anne-babaya şükredileceğini bildirerek onların derecelerinin yüksekliğini göstermiştir:

*“Biz, ‘Bana ve ana-babana şükret.’ diye insana öğütte bulunmuşuzdur.”*³⁸

9. İslâm ailesinin bir diğer temel özelliği de çocukların Allah’ın bir emaneti olarak yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması bilincinin var olmasıdır. Çocuklara kazandırılan ahlâk ve kimlik, anne-babanın imtihanının en büyük belirleyicisidir.³⁹

*“Mallarınızın ve çocuklarınızın da bir sınav olduğunu, büyük ödülün Allah katında bulunduğunu bilin!”*⁴⁰

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.), “Bir babanın çocuğuna bırakacağı en büyük miras, iyi bir isimle güzel bir terbiyedir.”⁴¹ buyruğu da ailenin çocuk yetiştirmedeki önemine vurgu yapmaktadır.

10. Özellikle günümüzde göz ardı edilmemesi gereken İslâm ailesinin bir diğer temel özelliği de, günün gerektirdiği bilgi, görgü, edep ve tecrübe ile sürekli bir gelişmenin içinde olmasıdır.

İslâm, mü’minleri sürekli ilim talebine teşvik etmiştir. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur:

*“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri düşünüp fikir üretir.”*⁴²

³⁷ İsrâ, 17/ 23.

³⁸ Lokman, 31/ 14.

³⁹ Canan, İbrahim, *Aile İçi Eğitim*, İzmir, 2010, 256–164.

⁴⁰ Enfâl, 8/ 28.

⁴¹ Tirmîzî, Muhammed b. İsa, *Sünenü’t-Tirmizî*, İstanbul, 1981, “Birr”, 33.

“Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derece bakımından yükseltir.”⁴² Ayetinde de ilim öğrenmek, imandan sonra yer almıştır.

Aile düzeninin oturduğu bu temeller, İslâm ailesinin temel özelliklerini açığa kavuşturmaktadır.

Bütün bu temellere göre İslâm ailesini şu şekilde tanımlayabiliriz: Karı ile kocanın devamlı olarak beraber yaşama, dayanışma, çoluk çocuk sahibi olma konusunda karşılıklı rıza ve anlaşmalarına dayanan, basit ve medenî bir akitle vücut bulmuş, ahlâk ve hukuk bakımından çocuklar ve yakın akrabaya kadar uzanan hak ve vazifelerin ördüğü sosyal ve hukukî bir kurumdur.⁴⁴

⁴² Zümer, 39/ 9.

⁴³ Mücadele, 58/ 11.

⁴⁴ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 302; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuk*, I, 291.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUNDA EVLENME AKDİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

I- Evlenme Akdi

A-Evlenme Akdinin Tarifi Ve Hükmü

Fıkıh terimi olarak ‘nikâh’ (نكاح) kelimesiyle ifade edilen evlenme akdi, birbirleriyle evlenmelerine hukuken bir engel bulunmayan bir erkek ile bir kadının sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere aralarını birleştiren ve bunun için karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağıdır.⁴⁵

Yine fıkıh kitapları evliliği ‘kasden, mülk-i müt’a üzerine varid olan bir akittir ki, bir kadın ile bir erkek arasında bir takım haklar teessüs eder ve bunların birbirlerinden meşru surette istifadeleri caiz olur’⁴⁶ şeklinde tarif ederek akdin mevzuuna temas etmişlerdir. Yani bu akit, taraflara bir şeyin mülkiyet hakkını değil, karşılıklı istifade hakkını kazandırmaktadır. Bu akitten önce, evlilik içi ilişkilere girmeleri caiz olmayan taraflar akitten sonra ilişkilere girme, evlilik bağının gerektirdiği haklar ve vazifeler bütünü içinde karşılıklı istifade etme hakkını elde etmiş olmaktadır. Yapılan bu tarif nikâhın akit olma özelliğini öne çıkarmaktadır. İslâm’ın nikâha bakış açısı irdelendiğinde ise, nikâhta basit bir akitte bulunmayan bazı niteliklerin bulunduğu görülmektedir:

-Kur’ân nikâh akdini “*mîsak-ı ğalîz*”⁴⁷, (çok büyük sorumluluğu olan bir söz) olarak nitelemiş, yüze yakın ayetini aile hukuku meselelerine ayırmıştır. Hz. Peygamber de (s.a.v.) nikâhı kendisinin sünneti takdim etmiştir: “*Şu nikâhı etrafa duyurun, onu mescitlerde yapın ve nikâh dolayısıyla tefler çalın.*”⁴⁸ hadisi nikâhı basit bir akitten ayırmaktadır.

-Kur’ân-ı Kerim’de nikâh kelimesi ve türevleri evlilik akdini belirtmek üzere on dokuz ayette geçmektedir. İnsanlar için kaynaşıp huzur bulacakları kendi türünden eşler yaratıp aralarında sevgi ve merhamet meydana getirmesi Allah’ın

⁴⁵ İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, III, 185.

⁴⁶ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 5.

⁴⁷ Nisa, 4/ 21.

⁴⁸ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

kudretinin delilleri arasında sayılmış,⁴⁹ mecazi bir anlatımla eşlerin birbiri için elbise konumunda olduğu belirtilmiş,⁵⁰ evlilik teşvik edilmiş,⁵¹ neslin bozulmasına yol açacak evlilik dışı ilişkiler yasaklanmıştır.⁵² Nikâh akdinin kuruluşundan evliliğin taraflara getirdiği hak ve yükümlülöklere, evliliğin sona ermesine kadar birçok hükme yer verilmiştir. Cahiliye döneminde uygulanan nikâh-ı makt (üvey anne ile evlenme) yasaklanarak ve evlenilmesi yasak olan kadınlar sayılarak evlenmeye dair sınırlamalar getirilmiş,⁵³ kadınlarla iyi geçinilmesi istenmiş, nikâhın karı kocayı birbirine bağlaması yanında taraflar ayrılrsa bile onların arasında sıhrî hısımlığı meydana getiren bir bağ olduğuna dikkat çekilmiştir.⁵⁴ Bütün bunlar evliliği basit bir akit olmanın veya meşru bir cinsî istifade yolu olmanın çok ötesine götürür.

Hanefi hukukçusu Serahsî de (ö.453/1090), nikâhı hayat ortaklığı meydana getirmek üzere eşleri tek bir vücut gibi birbirine bağlayan bağ olarak ifade ettikten sonra, nikâhın taraflar için maddi ve manevi yararlar sağlama amacının bulunduğunu, cinsel arzuları tatminin nikâhın öncelikli hedeflerinden olan neslin sürdürölüp korunması gayesine hizmet eden bir vasıta olduğunu belirtmiştir.⁵⁵

Musa Cârullah da yapılan nikâh tarifleriyle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir; “Nikâhla ilgili ‘erkeği kadının ırzına sahip kılan akittir’ şeklinde yapılan tanımlar nikâhın kutsal değerini, yüce kadrini düşürmekte, erkeklerin nazarında hatunların, hatunların nazarında erkeklerin saygınlığını yok etmektedir. Oysa nikâh, müşterek bir hayat sözleşmesi, ebedi bir hayat arkadaşılığı anlaşmasıdır.”⁵⁶

Bütün yönleriyle, evliliğin şu şekilde tarifini yapabiliriz:

Evlilik; dini bir sünnet; nefsî bir ihtiyaç; insan soyunun devamlılığının, insanın yaratılıştan gelen temel bir ihtiyacının, insan duygularının istikrar bulmasının ve hayatın süreklilik kazanmasının kendisine bağlı olduğu ictimâî bir sorumluluktur. Buna ilâveten yeni nesillerin dünyaya gelmeleri, onların eğitilerek sağlıklı bir hayata

⁴⁹ Rum, 30/ 21.

⁵⁰ Bakara, 2/ 187.

⁵¹ Nahl, 16/ 72; Nur, 24/ 32.

⁵² İsrâ, 17/32.

⁵³ Nisa, 4/22–24.

⁵⁴ Bakara, 2/237; Nisâ, 4/4, 19, 23, 32–33; Furkân, 25/54.

⁵⁵ Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Sehl, el-*Mebsût*, Mısır, 1324, IV, 192.

⁵⁶ Carullah, Musa, *Hatun* (çev.M.Görmez), Ankara, 1999, 63-64.

kavuşturulmaları ve bu hayatta yapıcı rollerini yerine getirmeleri için gerekli ortamın hazırlanmasıdır.

Nikâhın dini hükmü konusunda ise başlıca iki tavır ortaya çıkmıştır. İmam Şâfiî gibi fakihlere göre normal şartlarda evlenmenin hükmü mubah, diğerlerine göre vâcip veya menduptur. Bazı fakihler, evlenmenin farz-ı kifâye veya kifâî vâcip olduğu, toplumda bir kesimin evlenmesiyle diğerlerinden bu sorumluluğun düşeceği, hiç kimsenin bu görevi yapmaması halinde toplumun uhrevi bakımdan toptan sorumlu olacağı kanaatindedir.⁵⁷ Zâhiriye mezhebine göre ise evlilik farz-ı ayn'dır. Ömürde bir defa evlenilmelidir.⁵⁸

Nikâhın Normalin dışındaki şartlarda evlenecek kişinin durumuna göre farz, vâcip, sünnet, haram, mekruh ve mübah olabileceği belirtilmiştir:⁵⁹

-Evlenmediği takdirde zinaya düşeceği kesin olan kişinin evlenmesi farzdır.

-Evlenmediği takdirde zinaya düşme ihtimali olan kişinin evlenmesi vaciptir.

-Cinsel bakımdan normal bir halde olan, yani evlenmediği halde zinâya düşme ihtimali olmayan kişiler için sünnetir.

-Cinsel gücünü kaybetmiş kimselerin evlenmesi mubahtır. Bu sayede kişi evliliğin cinsel ihtiyacı giderme dışındaki diğer yararlarından faydalanır.

-Evlendiği zaman eşine eziyet çektirme ve haksızlık yapma ihtimali bulunan kimselerin evlenmesi mekruhtur.

-Evlendiği zaman eşine eziyet ve haksızlık yapma ihtimali kesinlik taşıyorsa o kişinin evlenmesi haramdır.⁶⁰

B- Nikâh Akdinin Unsurları Ve Şartları

Akitlerin meydana gelebilmesi için gerekli olan hususlara “unsurlar”, sağlıklı, geçerli ve bağlayıcı olabilmesi için gereken hususlara da “şartlar” denilmiştir.⁶¹

⁵⁷ Atar, Fahrettin, “Nikâh” md. , *DİA*. , İstanbul, 2008, XXXIII, 113.

⁵⁸ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*. II, 44.

⁵⁹ İbn- Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l müctehid ve nihâyetü'l muktesid*, Beyrut, 1955, II, 2; Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyar li ta'lili'l- muhtar*, İstanbul, ty. , 429; Ateş, Süleyman, “Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile ilgili Ayetlerin Tefsiri”, *AÜİFD*, XXIII, 222; Emre, *İslâm'da Kadın ve Aile*, 28-29.

⁶⁰ İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-kadir*, III, 187; Döndüren, Hamdi, “Nikâh” md. , *ŞİA*, İstanbul, 1991, V, 218-219

⁶¹ Ebu Zehra, *Ahvâlu's-şahsiyye*, Kahire, 1948, 58; Şelebî, Mustafa, *Ahkâmü'l-usra fi'l-İslâm*, Beyrut, 1977, 96-97; Şaban, Zekiyyü'd-din, *el- Ahkâmü's- şer'iyye li'l- ahvâli's- şahsiyye*, Beyrut, 1978, 86; Abdülhamîd, M. Muhyiddin, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'iati'l-islamiyye*, Beyrut, 1984, 21.

1. Nikâh Akdinin Unsurları

Evlenme akdinin kurulabilmesi, varlık kazanabilmesi için unsurlarının mevcut olması gerekmektedir. Bu kurucu unsurlara “in’ikâd şartları” denmektedir.⁶² Bir şeyin rûknü (unsuru), o şeyin kendisiyle meydana geldiği, var olduğu şeydir.⁶³ Nikâhın rûknü de icap ve kabuldür.⁶⁴ Çünkü evlenme akdinin varlığı tarafların bu evliliği karşılıklı olarak kabul etmesine bağlıdır. Hanefi İslâm hukuku kitaplarında taraflar evlenmenin unsurları arasında açıkça zikredilmez. Bu tarafların bir unsur olarak kabul edilmeyişinden değil, diğer unsur olan irade beyanının zarureten bu bayanı yapacak tarafları da içine almış olmasındandır.⁶⁵

Bazı müctehidlere göre ise evliliğin unsurları 4 tanedir;

- Siyga (icap- kabul)
- Kadın
- Erkek
- Veli.

Siga, Hanefiler dışındaki üç mezhebe göre, veli Mâlikiler ve Şâfiîler’e göre, şahitler Şâfiîler’e göre nikâh akdinin unsurlarıdır.⁶⁶

Nikâhın unsurlarıyla evlilik akdini oluşturan temel öğeler kastedilir. Bunlar da genel olarak evlenecek tarafların varlığıyla evlilik akdini kuran irade beyanı olarak kabul edilir. Bu unsurlardan birinin yokluğu akdin de yokluğunu gerektirir.⁶⁷

a) Taraflar

Evlenme akdinin tarafları, geçerli bir irade beyanıyla evlenecek olan eşler veya belirli şartlarla onların velileri, vekilleridir.⁶⁸ Evlenme ehliyeti taşıyan ve evlenmelerine mâni bulunmayan her erkek ve her kadın evlenmede taraf olabilirler. Evlenme ehliyeti, başkalarının izin ve onayına ihtiyaç olmadan evlenebilme ehliyeti demektir. Taraflar gerekli ehliyet şartlarını taşımıyorlarsa (gayr-ı mümeyyiz,

⁶² Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 318; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 32.

⁶³ Ebu Zehra, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 58; Şelebî, *Ahkâmü’l-usra*, 96–97; Şabân, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 100; Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 21.

⁶⁴ Mevsili, *el- İhtiyar*, 429–430.

⁶⁵ Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekr b. Mes’udi’l-Hanefî, *Bedâi’us-sanâi fî tertibi’ş- şerâi*, Beyrut, 1982, II, 229; Mevsili, *el- İhtiyar*, 429–431; Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 15.

⁶⁶ Bilmen, *İstîlâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 57; Atar, Fahrettin, “Nikâh” md. , *DİA*, XXXIII, 114; Şelebî, *Ahkâmü’l-usra*, 77.

⁶⁷ TDV, *İlmihal*, (Komisyon), II, 203.

⁶⁸ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 15.

mümeyyiz küçükler ve Hanefiler dışındaki üç mezhebe göre kadınlar) velileri de evlendirme için gerekli şartları taşıyorlarsa velileri tarafından evlendirilirler. Her iki taraf veya taraflardan biri, vekili vasıtasıyla evlenme akdinde taraf olabilmektedir.⁶⁹

Hukuk-ı Aile Kararnamesi de tarafların evlenme ehliyeti konusunda erkeklerin 18, kızların 17 yaşını bitirmelerini şart koşmuştur.⁷⁰

b)İrade Beyanı

Evlenmenin ikinci unsuru irade beyanı, bir başka ifadeyle evlenme akdine iştirak edenlerin icâp ve kabulleridir. Aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının veya temsilcilerinin hukuken geçerli iradelerini birbirine uygun biçimde açıklamalarıyla (icâp ve kabul) nikâh akdi meydana gelir.

İcâp; akdi meydana getirmek için taraflardan birinin diğerinden önce söylediği söz, yaptığı ilk tekliftir.

Kabul; karşı tarafın icâbı kabul ettiğini ifade eden sözüdür.⁷¹

İcâp ve kabul nikâh meclisinde hazır bulunan taraflar için sözle olduğu gibi, gâibler arasında yazı ile ve sağır-dilsizler arasında işaretle olur. İcâp ve kabul tarafların bizzat ifade etmeleriyle olduğu gibi, veli veya vekil vasıtasıyla da olur. Risalet yani elçi göndermek suretiyle irade beyanının kullanılması da nikâhı gerçekleştirir.⁷²

Geçerli bir irade beyanından bahsedebilmek için tarafların birbirlerinin sözlerini işitmeleri ve bu sözlerden nikâh akdinin kastedildiğini anlamaları, birbirlerine uygun icâp ve kabulde bulunmaları gerekmektedir.⁷³

İcâp ve kabulde uyulması gereken kuralları şu şekilde özetleyebiliriz:⁷⁴

- Taraflar evlenme iradelerini nikâh meclisinde açıklamalı ve icapla kabul birbirini izlemelidir. Buna meclis birliği denir.
- İcap ve kabul her bakımdan birbirine uygun olmalıdır. Yanılma veya hile varsa icap ve kabul evlenmeyi meydana getirmez.

⁶⁹ Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 284;

⁷⁰ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 4–8.

⁷¹ Ebu Zehra, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 58; Şelebî, *Ahkâmü'l-usra*, 96–97; Şaban, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 87; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21–22;

⁷² Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 60–61; Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi*, II, 232, 233.

⁷³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 321.

⁷⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 321.

- İcap ve kabul taraflarca işitilmeli ve anlaşılmalıdır. Ancak sağır ve dilsizler özel işaretlerle irade beyanında bulunabilirler
- İcap ve kabul için kullanılan sözler sarih veya kinayeli olabilir. Ancak kinayeli lafızlar da tarafların gayelerinin evlenmek olduğunu açıkça gösterir.
- İcap ve kabul beyanları geciktirici bir şarta bağlı olmamalıdır. Sonuçlarını hemen doğurmaya hazır olmalıdır.⁷⁵ Evlilik akdinde emir sîgası da kullanılabilir. Fakat soru sîgası icap niteliği taşımaz.⁷⁶

İrade beyanı sırasında taraflar, akdin ruhuna uygun ve evlilik düzenine aykırı olmayan bir takım şartlar ileri sürebilirler. Meselâ kocanın ikinci bir eş almaması veya ikinci bir ev açması şartıyla nikâha evet demek gibi. Bu görüş, Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi tarafından da kanunlaştırılmıştır.⁷⁷

2. Nikâh Akdinin Şartları

Evlenme akdinin kurulabilmesi için yukarıda geçen unsurları taşıması gerekmektedir. Kurulan bu evliliğin hukukî sonuçlarını tam olarak doğurabilmesi için de bazı şartları taşıması gerekmektedir. Evlenme akdi ile ilgili dört çeşit şart vardır.⁷⁸

- İn'ikad Şartı: Akdin meydana gelmesini sağlayan şartlardır
- Sıhhat Şartı: Akdin sahîh ve mûteber olmasını sağlayan şartlardır.
- Nefaz Şartı: Yapıldığı andan itibaren başka bir hususa muhtaç olmaksızın geçerli olmasını sağlayan şartlardır.
- Lüzûm Şartı: Nikâhın devamı ve bağlayıcılığını sağlayarak feshine imkân vermeyen şartlardır.⁷⁹

Şartların bu şekilde taksimi Hanefilere göredir.⁸⁰ Bu farklı guruplardaki şartlara riayetsizlik farklı sonuçlar doğurduğu için bu şekilde taksim yapılmıştır.

⁷⁵ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 19.

⁷⁶ İbnü'l Hümmâm, *Fethu'l kadir*, II, 344–345.

⁷⁷ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 38.

⁷⁸ Ebu Zehra, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 58–65; Şelebî, *Ahkâmü'l-usra*, 96–97; Şaban, *Ahvalü's-şahsiyye*, 85; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21–42.

⁷⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 323–324.

⁸⁰ Şaban, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 53.

Mesela; in'ikad şartları eksik olan akde bâtil, sıhhat şartları eksik olana fâsit, nefâz şartları eksik olana mevkûf ve lüzûm şartları eksik olan akde gayr-ı lâzım veya câiz akit denir.⁸¹

a) İn'ikâd Şartları

Evlenme akdinin unsurlarının yanında bu unsurlarda bulunması gereken bir takım şartlar daha aranmıştır. Bu tamamlayıcı şartlar yine unsurlarla ilgilidir, evlenmenin unsurlarının tam ve maksadı maksadı gerçekleştirecek şekilde olmasını sağlar.⁸² Unsurlara ve bu grupta yer alan şartlara riayetsizlik aynı sonucu doğurur; akdi geçersiz (*bâtıl*) kılar.⁸³

Evlenmenin in'ikâd şartları konusunda İslâm hukuku eserlerinde bir takım farklılıklar varsa da bu şartları esas itibariyle şu şekilde sıralayabiliriz:

aa. Evlenme Ehliyeti

Nikâha gerek kendisi ve gerekse velâyet ve vekâlet ilişkisiyle başkası adına iştirak edenlerin nikâha ehil olmaları şarttır.⁸⁴ Evlenme ehliyeti, kişinin başkasının iznine ve onayına ihtiyaç duymaksızın geçerli bir evlilik yapabilmesi için sahip olması gereken hukuki yeterliliktir. Bu da akıl ve temyiz kudretiyle olur. Akıl hastalarının ve temyiz gücüne sahip olmayan çocukların gerek kendileri, gerekse başkaları için akdettikleri nikâhlar ehliyetsiz oldukları için bâtildir.⁸⁵

Hanefiler dışındaki diğer üç mezhep, yetişkin kızların da ancak velileri vasıtasıyla evlenebileceklerini söylerken, Hanefiler, yetişkin kızların veliye danışmadan da kendi başlarına nikâh akdine taraf olabileceklerini kabul etmiştir.⁸⁶ Yetişkin sayılmada alt yaş sınırı kızlarda dokuz, erkeklerde on ikidir.⁸⁷

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi de bu konuda şu şekilde düzenleme yapmıştır: Evlenme ehliyeti için erkeklerin on sekiz, kızların on yedi yaşını bitirmeleri şarttır. Evlenme ehliyetine sahip erkekler diledikleri gibi evlenebilirler. Fakat kızlar için hâkim, durumu velisine bildirip bir itirazı olup

⁸¹ Aydın, *İslâm- Osmanlı Aile Hukuku*, 17.

⁸² Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 318.

⁸³ Şaban, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 97; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21.

⁸⁴ Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21.

⁸⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 155.

⁸⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l- müctehid*, II, 3-5.

⁸⁷ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 7

olmadığını sorar. Velinin itirazı sadece kefâet konusunda olabilir. Veli itiraz etmez veya yaptığı itiraz yerinde bulunmazsa, taraflar hâkimin izni ile (kazâi rüşd kararı) ile evlendirilirler.⁸⁸

Yine kararnamede evlenmeye ait alt sınır kızlarda dokuz, erkeklerde on iki olarak belirlenmiş ve bu yaşlardan küçüklerin velileri tarafından da evlendirilemeyecekleri hükme bağlanmıştır.⁸⁹

bb. Meclis Birliği

Tarafların rızalarını ortaya koyan icap ve kabullerini araya bir iş girmeden veya icaptan dönüşü ifade eden bir davranışın girmediği aynı toplantıda söylemeleri gerekir. Buna meclis birliği (ittihâdü'l - meclis) denir.⁹⁰ Mektup veya elçi göndererek yapılan nikâhlarda ise elçinin haberi ulaştırdığı meclis nikâh meclisi sayılır ve böylece meclis birliği sağlanır. Meclis birliği bozulmadan hemen kabulün icâbı takip etmesi Hanefiler ve Hanbelilerce şart değildir, Şafiilere göre ise bu şarttır.⁹¹

cc. Evlenme Engelinin Olmaması

Geçerli bir evlilik akdinin oluşabilmesi için tarafların var olmasının yanında bu taraflar arasında geçici veya sürekli bir evlenme engelinin de olmaması gerekir. Kimlerle evlenilemeyeceği, nelerin evlenme engeli olduğu Kur'ân 'da ayrıntılı olarak açıklanmıştır.⁹²

Bu nasslara göre sürekli evlenme engelleri; kan akrabalığı, evlilikten doğan akrabalık ve süt hısımlığıdır. Bu engeller sürekli, ortadan kalkmaz. Aralarındaki engel sürekli olan kişilerin evliliği de hükümsüzdür.⁹³

Geçici evlenme engelleri ise; din ayrılığı, üç kere boşanmış olma, dört kadınla evli olma, kadının nikâhlı olması, sıhrî civar hısımlı olma gibi belli bir zamana ve duruma bağlı olan ve ortadan kalkabilen evlenme engelleridir. Aralarında geçici

⁸⁸ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 4 – 8.

⁸⁹ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 7.

⁹⁰ Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21–22.

⁹¹ Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi*, II, 233.

⁹² Nisâ, 4 / 22 -24; Bakara, 2 / 221; Mümtehine, 60 / 10.

⁹³ Ebu Zehra, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 58–65; Şelebî, *Ahkâmü'l-usra*, 96–97; Şabân, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 101–102; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21–42; Atar, Fahrettin, “Nikâh” md. , *DİA*, XXXIII, 115.

evlenme engeli olan kişilerin evliliği, bu engel olduğu sürece bâtıldır, engel ortadan kalktığı zaman yeni bir nikâh akdiyle evlilik geçerli olur.⁹⁴

dd. Evliliğin Şartsız Olması

Evliliğin şartsız olmasıyla, icap ve kabul siğalarının tenciz siğası olması kastedilmektedir. Evlilik akdinde kullanılan siğanın tenciz siğası olması demek, geciktirici (ta'likî) bir şartı ihtiva etmemesi, sonuçlarını doğurmaya hemen hazır olması demektir.⁹⁵ Geçerli bir evlilik için bozucu (infisâhî) şartın da olmaması gerekir. Dolayısıyla “Anne-babamın razı olması şartıyla seninle evleniyorum” gibi ta'likî şartın veya “Velim razı olmazsa bozulması şartıyla evliliği kabul ediyorum” gibi bozucu bir şartın evliliğe dâhil edilmesi mümkün değildir.

Geciktirici ve bozucu şartlar evliliğin gerçekleşmesi için engel teşkil ederken, bazı takyidi (kayıtlandırıcı) şartlarla evliliğin gerçekleşmesi mümkündür. Takyidi şart evliliği tamamen tarafların iradeleriyle belirli kayıtlar altına alması yönüyle ta'likî ve infisâhî şarttan ayrılır. Tâlikî ve infisâhî şartta ise akdin yapılması veya bozulması tarafların iradeleri dışında bir iradeye ya da olaya bağlanmaktadır.⁹⁶

Hangi tür kayıtlandırıcı şartların evlilik sözleşmesine dâhil edilebileceği İslâm hukukçuları arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hanefiler nikâhta ileri sürülebilecek takyidi şartları muteber olup olmamasına göre sınıflandırmışlardır:

- Evliliğin düzenine, tabiatına ve doğal neticelerine aykırı olan şartlar geçerli değildir, bunlara riayet edilmez.

- Akdin gayesine ve İslâm'ın ruhuna uygun bulunan şartlar geçerlidir ve riayet edilmesi gerekir.⁹⁷

Hanbeli hukukçular ise takyidi şartlar konusunda daha esnek bir tutum izlemişler, akdin tabiatına ve evlilik düzenine aykırı olmayan ve tarafların menfaatine olan şartların sahih olduğunu ve tarafları bağlayıcı bir nitelik taşıdığını

⁹⁴ Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 21–42; Şabân, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 101–102; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 37.

⁹⁵ Aydın, *İslâm- Osmanlı Aile Hukuku*, 19.

⁹⁶ TDV, *İlmihal*, (Komisyon), II, 206; Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 19.

⁹⁷ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm hukuku*, 321; Döndüren, *Delilleriyle Aile ilmihali*, 158–159.

kabul etmişlerdir. Mesela kocanın tek eşle kalması şartıyla evlenmek riyeti gerekli şartlardandır.⁹⁸

Hukuk-ı Aile Kararnamesi de şu kararıyla Hanbeliler'in görüşünü kabul etmiştir: "Üzerine evlenmemek ve evlendiği takdirde kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart muteberdir."⁹⁹

b) Sıhhat Şartları

Evlenme akdinin hukuki sonuçlarını tam olarak doğurabilmesi için gerekli olan şartlara "sıhhat/ geçerlilik şartları" denir. Bu şartlardan birinin yokluğu halinde ise akit, Hanefilere göre fâsit, cumhura göre ise bâtlı olarak doğar.¹⁰⁰

Evliliğin geçerli / sahih olması için aranan şartlar şunlardır:

aa) Şahitler

Evlenme akdini diğer akidlerden ayıran ve ona şeklî akid karakteri veren özellik, akdin kurulması anında şahitlerin varlığının aranmış olmasıdır.¹⁰¹

Evliliği zinadan ayıran önemli ölçü aleniliktir. Bu alenilik de şahitler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Kadın-erkek arasındaki ilişki için meşruiyet kriteri sayılması, eşler arasında hal ve ödevlerin kaynağı olması sebebiyle, nikâh akdinin gizli kalmayıp topluma ilân edilmesi gerekli görülmüştür.¹⁰²

Nikâh akdinde hazır bulunacak şahitlerin evlenme ehliyetine sahip, hür, Müslüman ve erkek olmaları gerekir. Şahitlerin erkek olması şartına Hanefiler diğer üç mezhepten farklı bir yorum getirerek bir erkekle iki kadının şahitliğini kabul ederler. Şahitlerin Müslüman olması konusuna da Ebu Hanife ve Ebu Yusuf farklı bir yorum getirerek evlenecek kadının ehl-i kitap olması durumunda şahitlerin de ehl-i kitaptan olabileceğini kabul etmişlerdir.¹⁰³

⁹⁸ Şâbân, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 97–102; Karaman, *Mukayeseli İslâm hukuku*, I, 327–328.

⁹⁹ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 38.

¹⁰⁰ Ebû Zehra, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 58–65; Şelebî, *Ahkâmü'l-usra*, 101–103; Şabân, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 101–102; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 23–26; Zuhayli, Vehbe, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, İstanbul, ty. IX, 41; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 160.

¹⁰¹ Atar, "Nikâh" md. , *DİA*, XXXIII, 116.

¹⁰² Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 287; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 318–319.

¹⁰³ Şâbân, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 113–114; TDV, *İlmihal*, (Komisyon) ,II, 207.

bb. Evlenme Engelinin olmayışı

Sürekli bir evlenme engelinin olması akdin kuruluşuna engel teşkil etmekteydi. Sıhhat şartını engelleyen evlilik engeli ise, haramlığı konusunda şüphe ve hukukçular arasında ihtilaf olan engellerdir. Bu guruba giren evlenme engellerinde hukukçular arasında bir ittifak yoktur. Bâin talakla boşanmış ve iddet bekleyen kadınla evlenmenin yasak oluşu konusunda hukukçular arasında görüş birliği yoktur. Bu şarta riâyetsizlik akdin fesadıyla sonuçlanır.¹⁰⁴

cc. İkrahin Olmaması

Evlilikle diğer akitlerden farklı olarak hayat boyu huzurlu bir birliktelik arzu edildiği için, akit olmanın ötesinde anlamlar taşımaktadır. Hayatı bütün yönleriyle ortak yaşama, iyi ve kötü günleri beraber omuzlama gibi yüksek erdemler üzerine bina edildiğinden başlangıçta karşılıklı rızanın bulunması ve tarafların birbirlerini gönülden istemeleri şarttır. Evlenecek olanların rızasının olmadığı, zor kullanılarak yapılan nikâh sıhhat şartlarının eksikliği sebebiyle fâsittir.¹⁰⁵

Hanefiler dışındaki çoğunluğa göre, ikrah ve cebir altında yapılan nikâh akdi geçerli değildir. Hanefiler ise, ikrahı iradeyi ortadan kaldıran bir sebep olarak kabul etmezler.¹⁰⁶ İkrahin evlenme ve boşanmaya tesir etmemesi şeklindeki görüşlerini Hz. Peygamberin, “*Üç şeyin şakası da ciddidir, ciddisi de ciddidir; nikâh, talâk ve talâktan dönüş*”¹⁰⁷ hadisine dayandırır. Hanefilere göre, cebir ve şiddete maruz kalan kişinin rızası ortadan kalkmış fakat hür seçim imkânı ortadan kalkmamıştır.

Hanefilerin dışındakilerin bu konudaki görüşlerinin dayanağı ise, Hz. Peygamberin “*Ümmetimden, hata, unutma ve yapmaları için cebir ve tazyike maruz kaldıkları şeyin sorumluluğu kaldırılmıştır*”¹⁰⁸ hadisidir.

Hanefi mezhebinin uygulaması Osmanlı döneminde bazı sıkıntılı sonuçlar vermiştir. Kız kaçırma, zorla nikâh kıyma, genç kızların istemedikleri kimselerle evlenmek zorunda kalmaları bunlardan bazılarıdır.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Ebu Zehra, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 58–65; Şelebî, *Ahkâmü’l-usra*, 101–103; Şâbân, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 118; Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 23.

¹⁰⁵ Şâbân, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 101; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 164; TDV, *İlmihal*, (Komisyon), 207.

¹⁰⁶ Şâbân, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 101; Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 99–100.

¹⁰⁷ Ebu Davud, “Talâk”, 9; Tirmizi, “Talâk”, 9.

¹⁰⁸ İbn Mâce, “Talâk”, 16.

¹⁰⁹ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 99.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi zorla yapılan nikâh ve aynı durumdaki boşanmalar konusunda Hanefi mezhebinin görüşünü terk ederek evlilikte ve boşanmada rıza ve ihtiyarın bulunmasını bir sıhhat şartı olarak tanımıştır:

“İkrah ile vukû bulan nikâh fâsittir.”

“İkrah ile vuku bulan talâk mûteber değildir.”¹¹⁰

c. Nefâz Şartları

Bir evlilik akdi, in'ikâd ve sıhhat şartlarını taşıdığı halde, bazı durumlarda bir takım eksikliklerden dolayı hemen yürürlük kazanmaz. Evlenmenin hükümlerinin işlerlik ve yürürlük kazanması için gerekli olan şartlara nefâz (yürürlük) şartları denmektedir.¹¹¹ Nefâz şartlarını taşıyan evliliğe nâfiz, taşımayan ise mevkûf evlilik denir.¹¹²

Evlenecek çiftler eksik ehliyetli iseler bizzat akdettikleri nikâhlarda velilerinin rızalarının alınması, tam ehliyetli iseler velileri tarafından kısılan nikâhlarda da evlenecek çiftlerin rızalarının alınması bir nefâz şartıdır. Bu şarta riayetsizlikte tarafların veya velilerinin icâzetine kadar nikâh askıdadır, yani mevkûftur.¹¹³

d. Lüzûm Şartları

Bulunmadığı takdirde evlenme akdinin feshini gerektiren şartlara lüzum (bağlayıcılık) şartları denmektedir. Nikâh akdi esas itibariyle bağlayıcıdır, taraflardan biri veya her ikisi veya velilerinin bu akdi bozmaya, bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırmaya yetkileri bulunmamaktadır.¹¹⁴ Fakat bazı durumlarda akdin lâzım olmadığı ve tarafların belli şartlar dâhilinde bunu bozabileceği hükme bağlanmıştır.¹¹⁵ Akdin bağlayıcı olabilmesi için gerekli olan şartlardan bazıları şunlardır:

Hanefi mezhebine göre akıl sağlığı yerinde olan ve buluğa ermiş bir kadın, velisinin iznini almadan dengi olmayan bir erkekle evlenmişse, kadının velisi

¹¹⁰ *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md.57, 105.

¹¹¹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 165

¹¹² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 326

¹¹³ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 21.

¹¹⁴ Şâbân, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 168.

¹¹⁵ TDV, *İlmihal*, (Komisyon), II, 209; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 167; Atar, “Nikâh” md. , *DİA*, XXXIII, 116.

denkliğin yokluğunu ileri sürerek akdi feshedebilir. Ancak velinin bu sebeple akdi fesih hakkı kadın hamile kalıncaya kadardır. ¹¹⁶Denklik / kefâet, erkeğin karısının ailesine dinî, ekonomik ve sosyal seviye bakımından denk veya yakın olmasını ifade eder. ¹¹⁷

Denklik, hem evlenecekler hem de onların aileleri için kaynaşmayı ve aile saadetini temin eden, bunu sürekli kılan bir unsurdur. Hz. Peygamberin şu hadisi de eşler arasındaki denkliğin gözetilmesini önermektedir; “Üç şeyi geciktirme: Vakti geldiğinde namazı, hazır olduğunda cenazeyi ve dengini bulunca evlenecek kızı.” ¹¹⁸

Evlenmede denklik, kadında değil, erkekte aranır. Yani erkeğin evleneceği kadına Müslümanlık, nesep, hür olma, meslek ve zenginlik gibi niteliklerde denk olması, özellikle kadını korumak için öngörülmüştür. Erkek kendine denk olmayan bir kadınla evlenebilir; fakat kadın kendine denk olmayan bir erkekle evlenemez. ¹¹⁹ Evlenecek olursa da velisinin akdi feshetme hakkı olduğu yukarıda geçmişti.

C-Geçerlilik Bakımından Evlilik Akdinin Nev’ileri

Evlenme akdi, kuruluş, geçerlilik, yürürlük ve bağlayıcılık şartlarının tam ya da eksik oluşuna göre çeşitli şekillere ayrılmaktadır. Akdın sonuçları ve hukukî niteliği açısından evlilik akdi, sahih, fâsit, bâtil, mevkuf ve gayrı lâzım şeklinde sınıflandırılmıştır.

a. Sahih Evlilik

Unsurları, in’ikâd ve sıhhat şartlarını tam olarak taşıyan evlilik sahih bir evliliktir ve taraflar için bağlayıcıdır. Akıllı ve ergin Müslüman bir erkekle, yine akıllı ve ergin Müslüman bir kadının, aralarında bir evlenme engeli bulunmaksızın iki şahit huzurunda yaptıkları evlenme akdi geçerli olur ve sonuçlarını meydana getirir. ¹²⁰ Mevkûf nikâh ilgili tarafın kabulü ile, gayr-i lâzım nikâh ise fesih hakkının kullanılmasıyla sıhhat kazanır. ¹²¹ Hiçbir eksikliği bulunmayan böyle bir akit,

¹¹⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l- müctehid*, II, 13; Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 29.

¹¹⁷ Atar, “Nikâh” md. , *DİA*, XXXIII, 116; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 179; Mezheplere göre denkliğin hangi özelliklerde aranacağı konusu farklılıklar taşımaktadır. Bkz., Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II , 65- 68.

¹¹⁸ Tirmizî, “Salât”, 13; İbn Mâce, “Cenâiz”, 17.

¹¹⁹ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 65.

¹²⁰ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, II, 331–334.

¹²¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 333.

evliliğin bütün hukukî sonuçlarını doğurur. Bunlar; karı-koca ilişkisinin helal olması, mehir, nafaka, hürmet-i müsâhere, nesep ve karşılıklı mirasçılıktır.¹²²

Sahih nikâh akdi, bu hukuki sonuçlar yanında karı –kocaya bir takım karşılıklı dini- ahlâki haklar sağlar ve onlara bir takım görevler yükler. Eşlerin birbirine saygı göstermesi, evliliğin yüklediği sorumluluğa riâyet etmeleri, hayatın iyi ve kötü yönlerini beraber yüklenmeleri bunlardan bazılarıdır.

b.Fâsit Evlilik

Kuruluş şartları tam olmakla beraber sıhhat/ geçerlilik şartlarında eksiklik bulunan evliliğe fâsit evlilik denir. Şahitsiz evlenme gibi sıhhat şartı eksik olan nikâh fâsittir.¹²³

Hanefiler dışındaki çoğunluğa göre ibadetler konusunda olduğu gibi nikâh konusunda da fâsit, bâtil ayrımı yoktur.¹²⁴ Hanefilere göre ise nikâhın özel bir durumu vardır. Nikâh bir yönüyle ibadetlere benzer, insan türünün sürekliliğine, nesep temizliğine ve ahlâkın güzelliğine hizmet eder. Nikâh başka bir yönüyle de muamelelere benzer. Çünkü bir takım sözleşmelerde olduğu gibi nikâh da icap ve kabul ile yapılır, şahitlerin bulunması gerekir ve kadına mehir denilen bir bedel verilir. Bu nitelikler ibadetlerde bulunmadığı için, nikâh muâmelâtтан sayılır.¹²⁵

Bu özelliklerinden dolayı Hanefiler nikâh akdinde de fâsit ve bâtil ayrımını benimsemiştir.

Fâsit evlilikte¹²⁶, eşlerin evliliği sürdürmeleri câiz değildir, derhal ayrılmaları gerekir. Ayrılmadıkları takdirde hâkim kararıyla zorla ayrılırlar.¹²⁷ Bazı fâsit nikâhlarda da yeniden geçerli nikâh akdetmek şartıyla eksikliği gidermek mümkündür. Mesela şahitsiz nikâh akdinde, yeniden şahitlerin önünde nikâh akdedilebilir. Ancak, mutlak evlenme engeli olan durumlarda eksikliği tamamlama imkânı bulunmaz.¹²⁸

¹²² Şaban, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 129–130.

¹²³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 334.

¹²⁴ Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 42.

¹²⁵ Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 22–23.

¹²⁶ Fasit kabul edilen evlilikler için bkz. Apaydın, Yunus, “Fasit Nikâh”, *ŞİA*, İstanbul, 2000, III, 322–323; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 205.

¹²⁷ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, II, 49; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-şahsiyye*, 42–43.

¹²⁸ Döndüren, “Nikâh” md. , *Şamil İslam Ansiklopedisi*, V, 101,102.

Fâsit evlilik, cinsel birleşme olmadıkça hiçbir hukukî netice doğurmaz. Eğer eşler arasında cinsel birleşme olmuşsa birtakım sonuçlar doğurur.¹²⁹.

c. Bâtıl Evlilik

Rûkûnlarında, yani kuruluş şartlarında bir eksiklik bulunan akde “bâtıl evlilik” denir. Eksiklik ana unsurlarda bulunduğundan, böyle bir akit hiçbir sonuç ve hüküm ifade etmez. Butlân mutlak bir geçersizlik olup, tarafların hemen birbirlerinden ayrılmaları gerekir. Zifafın olması da bu sonucu değiştirmez. Kadına mehir, nafaka, iddet gerekmez, sıhrî hısımlık doğmaz, miras ve nesep de söz konusu olmaz.¹³⁰ Kendileri ayrılmadığı takdirde hâkim zorla ayırır.

Çocuğun veya akıl hastasının tek başına evlenmesi, Müslüman bir kadının gayr-i Müslim bir erkekle evlenmesi, Müslüman bir erkeğin Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenmesi, bâtıldır. Evlenmeleri hukuken caiz olan kişilerin bir ücret karşılığında belli bir süre birbirlerinin cinselliklerinden istifade etmek amacıyla yaptıkları evlenme akdi olan mut’a nikâhı da dört mezhep imamına göre bâtıldır.¹³¹

d. Mevkûf Nikâh

Kuruluş ve geçerlilik şartları tam olmakla beraber yürürlülük şartlarında eksiklik bulunan, yürürlülük kazanması başkasının icazetine bağlı olan evliliğe “mevkûf evlilik” denir. Akdin tamamlanması kendi icazetine bağlı olan kimse icazet verinceye kadar nikâh akdi askıda kalır, yürürlülük kazanamaz. Böyle akitler icazet verecek kişinin icazetinden önce fâsit nikâh hükmüne tabiidir.¹³²

Mevkûf evlilik kapsamına giren nikâh çeşitleri şunlardır:¹³³

- a) Velinin izni gerektiği halde izni alınmadan yapılan evlilik. Temyiz gücüne sahip, fakat ergenlik çağına ulaşmamış kız veya erkek çocuğun velisinden izinsiz evlenmesi durumunda, veli icazet verinceye kadar evlilik yürürlülük kazanamaz.

¹²⁹Bkz. İbn Rüşd, *Bidayetü’l-müctehid*, II, 49; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 206.

¹³⁰ Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 43–44; Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu* II, 36.

¹³¹ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu* II, 25, 26, 27.

¹³² Aydın, *İslam - Osmanlı Aile Hukuku*, 31; Karaman, *Mukayeseli İslam hukuku*, I, 335.

¹³³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 213.

- b) Yetkisiz (fuzûlî) kimse tarafından akdedilen evlenme. Her hangi bir yetkiye dayanmaksızın başkasını evlendiren kimseye “fuzûlî” denir. Fuzulinin evlendirdiği kişi, bu evliliği öğrenince, kabul ederse nikâh akdi yürürlük kazanır.¹³⁴
- c) Vekilin yetkisini aşarak akdettiği evlilik. Vekil, temsil ettiği kimseyi belli bir kadınla evlendirme görevini üstlenmişken, bundan başkası ile evlendirse, evlendirilen kişi icazet verirse akit yürürlük kazanır.¹³⁵

e. Gayr-ı Lâzım Nikâh

Diğer şartları tam olup, bağlayıcılık şartlarında eksiklik bulunan evliliğe “gayr-ı lâzım (bağlayıcı olmayan) evlilik” denir. Bu evlilikte fesih hakkına sahip olanların evliliği feshettirme hakkı vardır.

Akıllı ve ergin bir kadın, velisinden izinsiz olarak dengi olmayan bir erkekle veya önemli ölçüde düşük olan mehirle evlenmiş olursa, velisi icâzet verinceye kadar nikâh akdi gayr-ı lâzımdır. Velinin bu evliliği feshettirme hakkı bulunur.¹³⁶

Gayr-ı lâzım evlilik, fesih hakkı cinsel birleşmeden önce kullanılmışsa hiçbir sonuç doğurmaz. Fakat birleşme olmuş, ondan sonra fesih gerçekleşmişse iddet, nafaka, evlenmekten doğan hısımlık, nesep ve emsal mehir sabit olur.¹³⁷

Gayr-ı lâzım nikâhla evlenen kadın hamile kalmışsa, fesih hakkına sahip olanlar artık bu haklarını kullanamazlar.¹³⁸

II-Evlenme Akdinin Hukuki Sonuçları

Unsurlarını ve şartlarını taşıyan, usulüne uygun olarak kurulmuş olan evlenme akdi, bir takım sonuçları da beraberinde getirir. Böyle bir evlilik akdi taraflara bazı sorumluluklar yüklediği gibi bir takım haklar da tanır. Eşlerden birisi için hak olan bir şey, diğeri için bir görevdir. Bu yüzden eşlerin hak ve sorumlulukları genelde birbirinin karşısı olarak var olur.

¹³⁴ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 156.

¹³⁵ Şabân, *el-Ahvâlû's-şahsiyye*, 130.

¹³⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, II, 315; Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 61; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 157.

¹³⁷ Şabân, *Ahvâlû's-şahsiyye*, 130; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 215.

¹³⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 13; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 294; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 335.

1- Taraflarla İlgili (Şahsi) Sonuçları

Evlilik, hukuki tarafı kadar ahlâkî tarafı da olan bir müessesedir. Ailede huzur ve saadetin temini için bir takım haklar ve görevler ortaya çıkmaktadır ki bunlar hukukî olmaktan çok ahlakîdir. Evliliğin eşler arasında doğurduğu şahsi sonuçlara Kur’ân-ı Kerim ve sünnette yer verilmiş, İslam hukukçuları da bu şahsi sonuçlara değinmişlerdir. Kur’ân da:

*“Erkeklerin kadınları üzerindeki hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler.”*¹³⁹ Ayeti de evliliğin şahsi sonuçlarına işaret etmektedir.

a) Hanımın Hak ve Görevleri

Hz. Peygamber, kadınlara iyi muamelede bulunulmasını istemiş, eşine karşı iyi davranan kocayı hayırlı koca olarak nitelendirmiştir. En hayırlı erkeğin, eşiyle en iyi geçinen kimse olduğunu belirtmiş ve hadislerde şöyle buyurmuştur:

*“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım.”*¹⁴⁰

*“Mü’minlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlak bakımından en iyi olanıdır. Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır.”*¹⁴¹

Kur’an-ı Kerimde *“...Kadınlarınızla iyi geçinin...”*¹⁴² ayeti ve yukarıdaki hadisler, kadınların beylerinden iyi muamele görme haklarına işaret etmektedir.

*“Kadınların en hayırlısı, kendisine baktığın zaman seni sevindiren, bir şey istediğin zaman sana itaat eden ve senin yokluğunda iffetini ve malını koruyan kadındır.”*¹⁴³ Hadisi de kadının evlilik içindeki ahlaki sorumluluklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Hanım, beyinin isteklerini İslâm’a uygun olduğu ölçüde yerine getirmek zorundadır.

¹³⁹ Bakara, 2 / 228.

¹⁴⁰ İbn Mace, “Nikâh”, 50.

¹⁴¹ Ebu Davud, “Süne”, 14; Tirmizi, “Radâ”, 11.

¹⁴² Nisa, 4 /9.

¹⁴³ Ebu Davud, “Zekât”, 32; İbn Mace, “Nikâh”, 5.

b) Kocanın Hak ve Görevleri

Evlilikte kocanın en önemli görevi, hanımın sahip olduğu haklarda geçtiği gibi hanımına iyi muamele etmektir. Hanım için hak olan şeyler, görüldüğü gibi koca için görev olmaktadır.

“Onlarla iyi geçinin, eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki bir şey hoşunuza gitmez de, Allah onda birçok hayır takdir etmiş olabilir.”¹⁴⁴

“İyi kulak verin! Kadınlara hayrı tavsiye edin, onlar üzerinde hayırdan başka bir şeye sahip değilsiniz.”¹⁴⁵

“Kadınlarınız hakkında Allah’tan korkun! Kuşkusuz siz onları Allah’ın bir emaneti olarak aldınız ve onların cinselliklerini Allah’ın kelimesiyle (nikâh akdi ile) kendinize helal kıldınız.”¹⁴⁶

Yukarıdaki naaslar kocanın hanımına karşı ahlâkî görevlerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kocanın da hanımı üzerinde hakları vardır ve bunlar hanımın sorumluluklarıdır. İslâm’a uygunluğu ölçüsünde eşinin isteklerini yerine getirmek, eşinin yokluğunda evine ve onun haklarına sahip çıkmak, kocanın hanımı üzerindeki haklarıdır.

2- Evlenme Akdinin Mâlî Sonuçları

“Erkekler, kadınlara karşı güçlü ve sorumludurlar. Bunun nedeni, Allah’ın onlardan kimini kiminden üstün kılması ve erkeklerin (evin geçimini sağlamak üzere) mallarından sarf etmeleridir.”¹⁴⁷ ayeti, evliliğin mali sorumluluğunu ve bu sorumluluğun kimde olduğunu göstermektedir.

a) Mehir

Mehir, erkeğin evlenirken verdiği veya vermeyi taahhüd ettiği para veya maldır. Mehir nikâhın sonuçlarından birisidir ve tamamen kadının malıdır, onda hiç kimsenin ortaklığı yoktur. Diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarruf eder.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Nisa, 4 / 19.

¹⁴⁵ Buhari, “Nikâh”, 80; Müslim, “Radâ”, 62.

¹⁴⁶ Ebu Davud, “Menâsik”, 56; İbn Mace, “Menâsik”, 84.

¹⁴⁷ Nisa, 4 / 34.

¹⁴⁸ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 146–147; bkz. *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, md. 89–90.

Evlilikte doğan haklardan olan mehir, kitap ve sünnet delillerine dayanır:

*“Haram olanlar dışındaki kadınlarla evlenmeniz, iffetli kalarak ve zinaya düşmeden yaşamak ve mallarınızdan onlara mehir vermek şartıyla size helal kılındı. Onlardan yararlanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin! Mehir miktarını belirledikten sonra karşılıklı rıza ile indirim yapmanızda bir sakınca yoktur.”*¹⁴⁹

*“Evlendiğiniz kadınların mehirlerini gönülden isteyerek ve bir bağış olarak verin! Eğer onlar size gönül rızasıyla bir şey bağışlarsa onu da afiyetle yeyin.”*¹⁵⁰
Ayetleri mehrin evliliğin sonuçlarından olduğunu göstermektedir.

Mehrin en fazla ne kadar olacağı konusunda her hangi bir sınır yoktur. En az ne kadar olacağı konusunda ise mezhepler çeşitli miktarlar belirlemişlerdir.¹⁵¹

b) Nafaka

Aile içinde kocanın eşi ve çocukları için yüklendiği geçim masraflarına nafaka denmektedir. İslam’da koca, eşinin ve belirli yaşa gelinceye ve meslek sahibi oluncaya kadar çocuklarının masraflarını karşılamakla yükümlü tutulmuştur. Aşağıdaki nasslar nafakanın hukuki kaynağını oluşturmaktadır:

Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur: *“Annelerin yiyecek ve giyeceği gücünün yettiği ölçüde, çocuğun babasına aittir.”*¹⁵²

*“Hali vakti geniş olan, nafakayı genişliğine göre versin. Rızık kendisine daraltılan fakir de nafakayı Allah’ın ona verdiğinden versin. Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemesin. Allah güçlüğü arkasından kolaylık ihsan eder.”*¹⁵³

Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu konuda şöyle buyurmuştur;

“Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Onlar sizin himâyenizdedir. Onları Allah’a teminat vererek aldınız, uzuvlarını Allah’ın kelimesiyle helal saydınız.

¹⁴⁹ Nisa, 4 / 24.

¹⁵⁰ Nisa, 4 / 4.

¹⁵¹ Bilmen, *İstîlâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 115–116; Bkz. Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 216–217.

¹⁵² Bakara, 2 / 233.

¹⁵³ Talâk, 65 / 7.

*Onların sizin üzerinizde (durumlarına uygun olarak) yiyecek ve giyecek hakları vardır.”*¹⁵⁴

Kocanın nafaka borcuyla mükellef olabilmesi için şu şartlar gerekmektedir;¹⁵⁵

- 1- Evlilik sahih bir akitle kurulmuş olmalıdır ve kadın kocasına karşı yükümlüklerini yerine getiriyor olmalıdır. Yani fasit nikâh akitleri nafaka mecburiyeti doğurmaz.
- 2- Kadının fiilen evliliğe hazır bir durumda olması gerekir. Evlilik için elverişli beden gelişimine sahip olmayan eş, nafaka alamaz.
- 3- Kocasının evine taşınmayan ya da kocasından izinsiz evi terk eden kadın, nafaka hakkını kaybeder.

¹⁵⁴ Ebu Davud, “Menâsik”, 56; İbn Mace, “Menâsik”, 84.

¹⁵⁵ Ebu Zehra, *Ahvâlü’ş- şahsiyye*, 247,250; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 343.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA GENEL OLARAK EVLENME MÂNİLERİ

Evlenme mânileri, devamlı ve geçici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Devamlı evlenme mânileri ömür boyu süren, şahıslardan ayrılması mümkün olmayan manilerdir. Geçici maniler ise, ortadan kalkması mümkün olan ilişki ve durumlara bağlı olup, bunların ortadan kalkmasıyla mani de yok olmaktadır.¹⁵⁶

I – Mâni Kavramı, Dayanağı ve Hikmeti

A- Mâni Kavramı

Evlenme mâni, kişide sürekli bulunan ve değişmeyen veya geçici bir süre bulunan, ancak değişebilen bir sıfatın, başkası ile evlenmesine engel teşkil etmesi demektir.¹⁵⁷

Evlenmenin muteber bir şekilde doğabilmesi için taraflarda bulunmaması gereken menfi şartlara nikâh mânileri (*mevâniu’z-zevâc*) denilmektedir.

Sahih bir evlilik için gerekli şartların bulunmaması, mesela şahitlerin akit esnasında hazır bulunmaması, evlenmenin meydana gelmesine mânidir. Bu mâni evliliğin sıhhatini engelleyen bir mânidir. Burada söz konusu olan evlenme mânisi (*muharremât*) ise, esasa ilişkin şartlar olup, evliliğe teşebbüsü engelleyen, akit yapmaya kalkışmayı gayr-ı meşru kılan durum ve ilişkilerdir.¹⁵⁸ Mesela, oğul ile üvey annesi arasındaki yakınlık ilişkisi bir evlenme mâniidir ve bu, şahısların birbirleriyle evlenmeye teşebbüs etmelerine mâniidir. Aralarında böyle engel bulunan şahısların birbiriyle evlenmesi, akdin butlanını gerektirir.¹⁵⁹

B- Dayanağı ve Hikmeti

Aralarında evlenme engeli bulunan kişiler ile ilgili hükümler doğrudan Kur’ân ve Sünnet tarafından tespit edilmiştir. Bu yasaklamanın elbette birçok

¹⁵⁶TDV, *İlmihal*, (Komisyon), II, 215.

¹⁵⁷ Dağcı, “ İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I (Sürekli Evlenme Engelleri)”, 193.

¹⁵⁸ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 311.

¹⁵⁹ Şaban, *Ahvalü’ş- şahsiyye*, 144.

hikmeti vardır. Evlenilmesi nasslarla yasaklananlar ve hikmetlerini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

1- Müşriklerle Evlenme Yasağı ve Hikmeti

Şu ayet müşriklerle evliliği yasaklamaktadır: *“Allah’a eş koşan kadınlarla onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin. İnanan bir kadın, hoşunuza gitse de putperest bir kadından daha iyidir. İnanmalarına kadar puta tapan erkeklerle mü’min kadınları evlendirmeyin. İnanan bir erkek, hoşunuza gitmiş olsa da puta tapan bir erkekten daha iyidir. İşte onlar ateşe çağırırlar. Allah ise izniyle cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara ibret alsınlar diye ayetlerini açıklar.”*¹⁶⁰

Mümteherine suresinin onuncu ayetiyle, kadınların evlenmeleri yasaklanan müşriklere ehl-i kitap erkekler de eklenmiştir. Mü’min kadın hiçbir kâfirle evlenemez.

Müslüman bir kadının, bir kâfirle evlenmesi ayete göre haramdır. Çünkü böyle bir evlilikte mü’min kadının küfre düşme tehlikesi vardır. Küfre davet ise ateşe davettir. Kur’ân bu gerçeğe, *“Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlamaya çağırır...”*¹⁶¹ şeklinde işaret etmektedir. Kâfirin Müslüman bir kadınla evliliği harama götürücü bir sebep olduğu için haramdır.¹⁶²

İslâm dini, görüldüğü gibi getirdiği hükümlerde, sosyal yapıyı, çevreyi, fertlerin psikolojik durumlarını göz önünde bulundurmıştır. İnsanın dünya ve âhiret saadetine temelinde aile hayatının önemli bir yeri vardır. Eşler arasındaki ilişki sadece cinsel değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir ilişki olduğundan Müslüman eşin müşrik olan eşini etkileyip onun, ailesinin ve çocuklarının Müslüman olmalarına sebep olması mümkün olabileceği gibi, müşrik eşin de Müslüman eşini, ailesini ve çocuklarını şirke düşürmesi de aynı derecede mümkündür. Müslüman ise, küfre götürecek bir şeyi yapmaktansa, duygularını bastırmayı tercih eder.¹⁶³

Müşrik kadınlarla evlenmenin haram kılınmasının bir başka nedeni de, eşler arasındaki inanç farklılığının, karşılıklı nefret duygularına yol açması, sevgi, dayanışma ve sükûnet temelleri üzerine yükseltilmesi gereken evlilik hayatını

¹⁶⁰ Bakara, 2 / 221.

¹⁶¹ Bakara, 2 / 221.

¹⁶² Zuhayli, , *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 122.

¹⁶³ Acar, Halil İbrahim, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, XVII, 32.

sarsmasıdır. Evliliğin amacı ise, eşler arasında aile saadetine ve iyi geçimin oluşmasıdır.¹⁶⁴

2- Ehli Kitapla Evlilikte Durum ve Bunun Hikmeti

Kitabî olan kadınla evlilik ise mübahtır. Maide suresinin beşinci ayeti ehl-i kitap kadınlarla mü'min erkeklerin evlenmesine cevaz vermektedir:

*“Bugün temiz ve pak nimetler size helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helal olduğu gibi sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Namuslu, zina yapmamış ve gizli dostlar edinmemiş olduğunuz halde, mü'minlerden hür ve iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden yine hür ve iffetli kadınları, mehirlerini verip nikâhlayınız, onlar size helaldir.”*¹⁶⁵

“Hür ve iffetli kadınlar” için ayette *el-muhsenât* (المحصنات) kelimesi geçmektedir. İffetli olmaları şartıyla Müslümanların ehl-i kitap ile kadınlarıyla evlenmelerine izin verilmektedir. Karı- koca arasındaki sevgi ve sükûnetin sağlanması için bunun gerekliliğine işaret edilmekle beraber müşriklerle değil de kitabî olan kadınlarla evliliğe izin verilmektedir.¹⁶⁶ Kitabî olan kadınla evliliğin mubah olmasındaki sebep, böyle bir kadının müslümanla evlenmesi dolayısıyla bazı İslâmî temel prensiplerle karşılaşması, Allah’a, ahret gününe, hesap gününe ve ceza olduğuna iman etme ihtimalidir. Karı-koca arasında var olan bu temel prensipler de, aile hayatının doğru çizgide yürümesine vesile olacaktır.¹⁶⁷

Hiz. Ömer ve bazı âlimler ise, ehl-i kitap kadınlarla evlenmeyi mekruh kabul etmişlerdir. Bunun nedeni ise, ehl-i kitap kadınlarla evliliğin sonucunda dünyaya gelecek çocukların dini ve ahlaki terbiyeleri konusundaki hassas düşüncedir. Çocukların ilk eğitildikleri yer evleri, terbiye ve kültür konusunda onları ilk eğitenler de anneleridir. Toplumun geleceğini temsil eden çocuklar, babadan ziyade annelerinin etkisi altında kalacağından, İslam ahlâkından ve milli adabdan belki de haberdar olmayacak, bu değerler açısından olumsuz etkileneceklerdir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, 33.

¹⁶⁵ Nisâ, 4 / 141.

¹⁶⁶ Ehl-i kitabın müşriklerden ayrıldığına dair ayetler; Bakara, 2/ 105; Al-i İmran, 3/ 113, 114; Maide, 5/ 5,82; Hacc, 22/ 17; Beyine, 98/ 1, 6.

¹⁶⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 123.

¹⁶⁸ Şafii, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris, *el- Ümm*, Beyrut, 1993, V, 6.

Müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenmesinin caiz olmamasının sebebi ise yabancı ile evlenen kadının kaybedileceği yolunda İslam’da mevcut olan zihniyettir.¹⁶⁹ Hıristiyanlık ve Yahudilik, Müslüman olan kadının kendi dinlerine intikalini istemektedir. Hâlbuki “dinde zorlama yoktur” anlayışında olan İslam, Müslüman erkekle evlenen ehl-i kitap kadının kendi dininde kalmasına müsaade etmektedir. Müslüman erkek, ehl-i kitap eşinin dinine saygı gösterir. Çünkü, onların peygamberlerine de inanır. Kitaplarını kabul eder. Fakat gayr-i Müslim erkek, İslam peygamberine inanmadığı için, Müslüman kadının dinine de saygı göstermeyebilir.¹⁷⁰

3- Yakın Akraba Evliliğinin Yasaklanması ve Bunun Hikmeti

Evlenme yasağı kapsamına giren yakın akrabayı Kur’an şöyle ifade eder:

*“Geçmişte olan hariç, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Şüphesiz o çirkin, iğrenç bir davranıştı ve ne kötü bir âdetti. Size analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süttten kız kardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle birleştiğiniz karılarınızdan olma, himayenizdeki üvey kızlarınız (analarıyla birleşmemişseniz analarını boşayıp kızlarıyla evlenmeniz size günah yoktur), öz oğullarınızın zevceleri ve (geçmişte kalanlar hariç) iki kız kardeşi birden almanız haram kılınmıştır.(Geçmişte olanlar için) Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve engin merhamet sahibidir.”*¹⁷¹

Ayetten, sadece iki kız kardeşin birlikte nikâh edilmesinin haram olduğu anlaşılmaktadır. Hadis-i şerif buna şu kişileri de eklemiştir: *“Kadın, halasının üzerine; hala, kardeşinin kızı üzerine; kadın teyzesinin üzerine; teyze, kız kardeşinin kızı üzerine (bunlardan büyük, küçüğün üzerine, küçük büyüğün üzerine) nikâh edilemez.”*¹⁷² Hadis, bir kadının, halası, teyzesi, erkek ve kız kardeşinin kızı ile birlikte alınamayacağı hükmünü getirmiştir.

Kur’ân, cahiliye döneminde işlenen kötülükleri yasaklarken, genellikle emri şu kelimelerle bitirir: “Geçmişte olanlar hariç”. Bunun iki anlamı vardır: Birincisi,

¹⁶⁹ Cin, *İslam- Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 114.

¹⁷⁰ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988, II, 437

¹⁷¹ Nisâ, 4 / 22, 23.

¹⁷² Buhari, “Nikâh”, 27.

kişi eğer bu emri aldıktan sonra, o yoldan döner ve hatalarını tamir ederse, geçmişte işlenen hataların dikkate alınmayacağı belirtmek, ikincisi, bu emirlerin geçmişte olanlarla bir ilgisi olmadığı belirtilerek, bu hataları işleyenlerin teselli edilmesidir. Söz gelimi, eğer bir kimse yasaklanmadan önce üvey annesi ile evlenmişse, bu sözlere göre, bu evlilikten olma çocukların gayri meşru olmaları ve mirastan mahrum bırakılmaları söz konusu değildir.¹⁷³

Bunlarla evliliğin haram olmasının hikmeti, aile sistemini korumak ve sevgi, saygı, muhabbet üzerine bina etmektir. Yakınlar arasında ve karı-koca arasında çıkabilecek kavga ve çekişmeleri engellemesi de bir diğer hikmetidir.

Nasslar, evlenilmesi yasak olan kişilerin kapsamını belirlerken kimlerle evlenilebileceğini teker teker saymamış, sadece kimlerle evlenilemeyeceğini zikretmiştir.

Yakın akrabalar arasındaki evliliklerin sağlık açısından da problemler doğurduğu, ırsî hastalıkların nesillere intikaline sebep olduğu tespit edilen bir durumdur.¹⁷⁴ İslâm akrabalık derecesindeki yakınlar arasında evliliği yasaklayarak sıhî tedbir almıştır.

Bir kimsenin, aynı kanı taşıyan yakın akrabası ile arasında sevgi, şefkat ve hürmete dayanan bir bağ meydana gelmiştir. Bu duygular karı-koca arasındaki ilişkilere hâkim olan duygudan farklıdır ve uzlaşmaları mümkün değildir.¹⁷⁵

Allahü Teâlâ, evlenilmesi yasak olanları açıklarken: “*Ve iki kız kardeşi birlikte nikâhlamanız da haramdır. Ancak cahiliye devrinde geçen affedilmiş geçmiştir. Savaş esiri olarak sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı.*”¹⁷⁶ buyurmuştur.

İki kız kardeş ile teyze-yeğen gibi iki akraba kadını birden nikâhlamak, rahim bağının koparılmasına, akrabalık duygularının zedelenmesine, akrabalar arasında

¹⁷³ Mevdudî, Ebu'l Â'lâ, *Tefhimu'l Kur'an*, (trc. Muhammed Han Kayani ve Arkadaşları), İstanbul, 1986, I, 150; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 247.

¹⁷⁴ Bkz. Şafak, Ali, “İslâm'da Evlenilmesi Yasaklanan Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar”, *Diyanet Dergisi*, 1986, XXII, 16–29.

¹⁷⁵ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 313.

¹⁷⁶ Nisâ, 4 / 23.

soğukluk ve anlaşmazlık duygularına sebep olmaktadır. Sıla-i rahmi kesmek haramdır. Harama götürücü şey de haramdır.¹⁷⁷

Evli bir kadınla evlenmenin haram oluşundaki hikmet de, başkasının hakkına tecavüze mâni olmak ve nesepleri karışmaktan muhafaza etmektir.¹⁷⁸

*“Kan hısımlığından haram olanlar, süt hısımlığından da haram olurlar”*¹⁷⁹ hadisi de süt emzirmeden doğan evlenme mâni ile ilgilidir.

Süt emme yoluyla haramlığın hikmeti, insanın bünyesinin süten teşekkül etmesidir. Kemiğin gelişmesi, etin oluşması, çocuğun süten aldığı gıda sebebiyle olmaktadır. Dolayısıyla, süt veren kadın, verdiği süt sebebiyle süt emen çocuğun annesi olur. Gerçekte süt, çocuğun bir parçası olmuştur.¹⁸⁰

Kur'an-ı Kerim'de muharremât'ın kapsamı açıklanırken, *“haram”* ve *“helal”* kökünden gelen kelimeler ile yine aile hukukuna dair bazı konularda *“günah”* şeklindeki ifadelerin kullanıldığı dikkate alındığında, konunun dini boyutu ortaya çıkmaktadır.

*“Yine erkek, karısını (üçüncü defa olarak) boşarsa, ondan sonra kadın kendinden başka bir erkeğe nikâhlanıp varıncaya kadar ona helal olmaz. Bununla birlikte, eğer bu yeni koca da onu boşarsa, onlar Allah'ın sınırlarını ayakta tutacaklarını sanırlarsa, birbirlerine dönmelerinde her ikisi hakkında bir sakınca yoktur.”*¹⁸¹

*“Ey Peygamber! Biz bilhassa sana şunları helal kıldık: mehirlerini vermiş olduğun eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak buyurduklarından sahip olduğun cariyeleri, amcalarının kızlarından, halalarının kızlarından, dayılarının kızlarından, teyzelerinin kızlarından seninle beraber hicret etmiş olanları, bir de mü'min bir kadın kendini peygambere hibe ederse, peygamber nikâh etmek istediği takdirde, onu başka mü'minlere değil de sadece sana mahsus olmak üzere helâl kıldık..”*¹⁸²

Kur'an-ı Kerim'de evlilik engelleri konusunda Peygamberimizin eşleriyle ilgili bazı esaslar ihtiva eden âyetler mevcuttur ki, bu âyetlerden bir kısmı hem Peygamberimiz, hem diğer Müslümanlar açısından muharremâtın kapsamıyla

¹⁷⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 122.

¹⁷⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 129

¹⁷⁹ Buhari, “Nikâh”, 20.

¹⁸⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 113.

¹⁸¹ Bakara, 2 / 230.

¹⁸² Ahzab, 33 / 50.

ilgilidir. Yukarıda geçen Ahzâb Sûresinin ellinci ayeti buna örnektir. Bir kısmı da sadece Peygamberimize münhasır esasları ele almaktadır ki bu ayetler, sonraki dönemlerdeki insanlar açısından Peygamber sevgisi ile Peygamberimizin eşleri ve diğer aile fertlerinin Müslümanların kalbindeki yeri konusunda önemli mesajları içermektedir.¹⁸³

Görüldüğü gibi evlenme manileri, haram helal meselesidir ve doğrudan nasslara dayanır. Bu kavramlar (haram, helal, günah) işin dini boyutunu, hükmünü ve müeyyidesini açıklamaktadır.

Evlenme engelleri konusunda Kur'an'da açık bir şekilde sayılan engeller ile mer'i mevzuattaki engeller arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Özellikle kan hısımlığı ve sıhrî hısımlık konusunda hükümler örtüşmektedir. Ancak günümüz hukuk sisteminde süt hısımlığı, din ayrılığı, üç defa boşanmak evlilik engeli olarak yer almamaktadır.¹⁸⁴

Muhtelif hukuk sistemlerinde ve dinlerde prensip olarak mevcut bulunan bu yasağın, görüldüğü gibi birçok dini, sıhhi, ahlaki, ictimai sebepleri ve hikmetleri vardır.¹⁸⁵

II- Devamlı Evlenme Mânileri

Bu engeller, ana/baba-evlat, bacı-kardeş, damat-kayınanne... gibi doğuştan gelen, veya sonrada kazanılan fakat süreklilik kazanan akrabalık ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Devamlı evlenme engelini, erkek ile kadın arasındaki süreklilik arz eden akrabalık bağı oluşturmaktadır. Evlenme engelini devamlı olması da akrabalık bağının sürekliliğinden kaynaklanmaktadır.¹⁸⁶

Aralarında sürekli evlenme engeli olan kişilerin kimlerden ibaret olduğu konusundaki sınırlayıcı hükümlerin dayanağı, Nisâ Sûresinin 23. ayeti oluşturmaktadır:

“Size şunları nikâhlamak haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek ve kız kardeşlerinizin kızları, sizi

¹⁸³ Bkz. Ahzab, 33 / 6, 52, 53.

¹⁸⁴ Paçacı, İbrahim, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku (Evlenme ve boşanma Örneği)” *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, 76; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 101.

¹⁸⁵ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 100.

¹⁸⁶ Şaban, *Ahvalü’ş- şahsiyye*, 144.

emziren sütannelerinizi, sütkız kardeşlerinizi ve karılarınızın anneleri ve kendileriyle zıfafa girdiğiniz kadınlarınızdan olan ve evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızlarınızın anneleriyle zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Sulbünüzden gelen (öz) oğullarınızın hanımları ile evlenmeniz ve iki kız kardeşi bir arada nikâhlamanız da haramdır. Ancak cahiliyet devrinde geçen geçmiştir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.”

Bu ayete göre sürekli evlenme engelleri kan hısımlığından, sıhriyetten (evlenmeden doğan engel), süt emme ve emzirmeden doğan engel olmak üzere üçe ayrılır.

A- Kan Hısımlığı

Aynı soydan gelen kimselerin birbirlerine olan yakınlık ilişkisine kan hısımlığı veya nesep hısımlığı (soy hısımlığı) denir.¹⁸⁷ Kan hısımlığı, hem çocuk ile anne- babası arasındaki usûl-furû ilişkisini; hem de aynı sulpte birleşen civar akrabalar arasındaki akrabalık bağıını ifade etmektedir. Kişiye en yakın hısımları onun furûu ve usûlüdür. Kişinin furûu, onun neslinden gelen zürriyetidir. Yani, çocuklar, torunlar, torunların çocukları şeklinde uzayıp giden zürriyete *furû* denir. Kişinin anası, babası, dedeleri, nineleri, dede ve ninelerinin babaları ve dedeleriyle yukarıya doğru uzayıp giden bütün ataları için de *usûl* terimi kullanılır. Kan akrabalığının nedenini, biyolojik olan, anne baba arasındaki tabii ilişki oluşturur.¹⁸⁸ Kan akrabalığından oluşan evlenme engellerinin kapsamı, Nisâ Sûresinin 23. ayetiyle belirtilmiştir. Ayetin, “...Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları.... ile evlenmeniz size haram kılındı” şeklindeki sarîh ifadesinden, kan akrabalığından doğan evlenme engelini (erkek merkez alındığında) dört gurup olduğu ortaya çıkar:¹⁸⁹

1. Kişinin Usûlü

Erkek esas alındığında kişinin anneleridir. Ayette geçen *ümmehat* (امهات) kavramı sadece anneyi değil; anne ve baba tarafından olan nineleri de kapsar. Çünkü, *kök* anlamına gelen *el-ümm* (الأم) kelimesi, Arapça’da sadece kişinin kendisinden

¹⁸⁷ Aktan, Hamza, “Kan Hısımlığı” md. , *İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, II, 531 – 532.

¹⁸⁸ Dağcı, “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri- I (Sürekli Evlenme Engelleri)”, 195.

¹⁸⁹ Ebu Zehra, *el- Ahvalü’ş- şahsiyye*, 67; Şaban, *Ahvalü’ş- şahsiyye*, 145.

doğduğu öz annesini değil; aynı zamanda annesini ve babasını dünyaya getiren nineleri de kapsamaktadır.¹⁹⁰

2. Kişinin Furûu

Nisâ Sûresinin 23. ayetinde geçen *kızlarınız* (بناتكم) ifadesi, kişinin kızı ile arasındaki evlenme engelini ortaya koyar. *Kız* kelimesi de *anne* kelimesi gibi Arapçada, doğrudan bir anneden doğan çocuğu değil, mutlak olarak kişinin furûunu ifade etmektedir. Bu nedenle *bint* (نبت) lafzı, kişinin sadece kızlarını değil, oğlu veya kızı vasıtasıyla torunlarını da kapsamaktadır.¹⁹¹

Usûl ve furûu arasındaki evlenme yasağı sınırsız olup, ne kadar yukarıya çıkılırsa çıkılsın veya aşağıya inilirse inilsin, aralarında torun-nine/dede ilişkisi olan her derecedeki akrabalık bağına kapsamaktadır.¹⁹²

3. Anne ve Babanın Furûu

Bunlar kişinin öz kız kardeşleri, baba bir veya ana bir kız kardeşleri ile bunların çocukları ve torunlarıdır. Buna göre anne- baba bir, veya sadece anne ya da baba bir kardeşler arasında evlenme engeli bulunduğu gibi, kişi ile erkek veya kız kardeşinin kızı, veya erkek ve kız kardeşinin oğlunun kızı arasında evlenme engeli bulunmaktadır.¹⁹³

4. Dede ve Ninelerin Sadece Birinci Derecede Furûu

Bunlar, kişinin amca, hala, teyze ve dayısı durumundaki akrabalarıdır. Anne ve babanın yukarıya doğru hala ve teyzeleri de kişinin hala ve teyzesi kabul edildiğinden, kişi ile bunlar arasında da evlenme engeli vardır.¹⁹⁴ Ancak, bu sınıfı teşkil eden kan hısımlarının çocuklarıyla evlenmek haram değildir. Yani, hala ve teyzekızları, amca ve dayıkızlarıyla evlenmede bir engel yoktur.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Şafii, *el- Ümm*, V, 37,221; İbn Rüsd, *Bidayetü'l- müctehid*, II, 28.

¹⁹¹ Şafii, *el-Ümm*, V, 221; İbn Rüsd, , *Bidâyetü'l- müctehid*, II, 28; Şaban, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 147; Abdülhamîd, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 27.

¹⁹² Şafii, *el- Ümm*, V, 37; Şaban, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 146; Abdülhamîd, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 27; Cin, *İslâm- Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 102

¹⁹³ Şaban, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 145–146; Abdülhamîd, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 29; Zuhayli, *İslâm Fıkah Ansiklopedisi*, IX, 105; Aktan, Hamza, “Kan Hısımlığı”, md. , II, 531–532; Cin, *İslâm- Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 102.

¹⁹⁴ Şaban, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 145; Abdülhamîd, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 30.

¹⁹⁵ Şaban, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 145; Cin, *İslâm- Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 102; Aktan, Hamza, „Kan Hısımlığı” md. ,II, 531.

Bu sayılan dört gurup akrabalar arası evlenme akdi hükümsüzdür.¹⁹⁶

B. Sıhrî Hısımlık¹⁹⁷

Sıhriyyet, evlenmeden doğan akrabalığı ifade eder. Erkek esas alındığında, sıhri hısımlıktan doğan evlenme engelleri;

- Karının Usûlü
- Karının Furûu
- Erkek Usûlün eşleri
- Furûun Eşi

olmak üzere dörde ayrılır.

C. Süt Hısımlığı

Süt hısımlığı, çocukla annesi dışında onu emziren kadın ve akrabaları arasında meydana gelen hısımlıktır. Ayrıca anne- babaları farklı olduğu halde, aynı süttten emen çocuklar birbirleriyle süt kardeş statüsü kazanırlar. Süt ile kurulan bu rabıta, emen ve emzirenle sınırlı kalmamakta, süt emen çocuk ile emzirenin diğer bazı akrabaları arasında da evlenme engeli doğurmaktadır.¹⁹⁸

Süt hısımlığından doğan evlenme engelinin de hukuki dayanağını Kur'an ve Sünnet oluşturmaktadır: Evlenilmesi yasak olan kadınlar sayılırken, "...sizi emziren analarınız ve sütkardeşleriniz... size haram kılındı"¹⁹⁹ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber de, " kan hısımlığı sebebiyle haram olanlar, süt emme sebebiyle de haram olur."²⁰⁰ buyurarak süt hısımlığının evlenme engeli teşkil etmedeki ölçüsünü ve sınırlarını belirlemiştir.

Emen ile emziren ve onun belirli derecedeki yakınları arasında süt akrabalığının meydana gelmesi için, hem emen çocuk, hem de emilen süt miktarı ile ilgili belli şartlar aranmaktadır:

¹⁹⁶ Şaban, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 148; Abdülhamîd, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 30; *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 77.

¹⁹⁷ Çalışmamızın 3. bölümünü "sıhri hısımlık" konusu oluşturduğu için 3. bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

¹⁹⁸ Yaman, "İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı" *SÜİFD*, 2002, XIII, 58; Aktan, "Süt Hısımlığı" md. , *İslâm'da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 175- 176.

¹⁹⁹ Nisa, 4/ 23.

²⁰⁰ Buhari, "Nikâh", 20; Müslim, "Radâ", 1.

- Şafiilere, Hanbelîlere ve Hanefilerin geneline göre ve birçok müctehidlere göre, süt akrabalığının meydana gelmesi için, süt emme olayının çocuğun ilk iki yaşı içinde gerçekleşmesi gerekmektedir.²⁰¹ “Emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler”²⁰², “Çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur”²⁰³ Ayetleri ile “Süt akrabalığı ancak iki yıl içinde gerçekleşir”²⁰⁴ hadisi bu görüşte olanların delilleridir.

- Ebu Hanife ise, ilk otuz ay içerisinde gerçekleşecek emzirmenin süt akrabalığını meydana getireceğini söylemiştir.²⁰⁵ Dayandığı delil ise, “...Annesinin onu taşıması ve süttten kesilmesi otuz ayı bulur...”²⁰⁶ ayetidir.

Süt akrabalığının medyana gelebilmesi için emme yaşının yanında emilen süttün miktarı konusunda da âlimler ihtilaf etmişlerdir.²⁰⁷

Süt hısımlığının evlenme engeli teşkil etmesindeki ölçü ve sınırları belirleyen nasslar ışığında şu kimselerle evlenilemez:²⁰⁸

- Süt yönünden üst soy (usûl): Süt anne, süt baba, süt nine ve daha yukarısı.
- Süt yönünden alt soy (furû): Süt kızı, süt oğlu ve bunların daha aşağısı
- Süt anne- babanın kan veya süt yoluyla olan furûu
- Süt dede-ninenin birinci dereceden furûu: Süt teyze, hala, amca ve dayı.
- Eşinin süt usûlü: Eşinin süt anne ve ninesi
- Eşinin daha önceki bir evliliği sırasında emzirdiği çocukları
- Süt usûlünün eşi: Süt anne-babanın eşleri
- Süt furûunun eşi: Süt çocuğu veya süt torununun eşleri

III- Geçici Evlenme Mânileri

Geçici evlenme engelleri de sürekli evlenme engelleri gibi, şahısların taşıdıkları bir takım niteliklerden kaynaklanmaktadır. Bu nitelikler evlenme engeli olmakla beraber sürekli değildir. Şahısların taşıdıkları, evlenmeye engel olan bu

²⁰¹ Şafii, *el- Ümm*, V, 47-49; Serahsi, *Mebsut*, V, 136.

²⁰² Bakara, 2 / 233.

²⁰³ Lokman, 31/ 14.

²⁰⁴ Tirmizi, “Radâ”, 5.

²⁰⁵ Serahsi, *Mebsut*, V, 136.

²⁰⁶ Ahkâf, 46/ 15.

²⁰⁷ Bkz., Yaman, “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”, XIII, 55-65; Çeker, Orhan, “Süt Akrabalığı”, *İlim ve Sanat Dergisi*, 1992, XXXI, 67-68.

²⁰⁸ Şafii, *el- Ümm*, V,37; Kâsânî, *Bedâi’us- sanâi*, IV, 2-4.

niteliklerin değişmesi veya ortadan kalkmasıyla hüküm değişir ve nikâh engeli de ortadan kalkar.²⁰⁹ Bu evlenme engelleri; din ayrılığı, kadının iddet süresi içinde olması, üç kere boşanma, dört kadınla evli olma, kadının nikâhlı olması ve sıhri civar hısımlılığından doğan engel olmak üzere sınıflandırılmıştır.²¹⁰

A. Din Farklılığı

Müslümanların, semavi bir dine mensup olmayan, Allah'tan başka tanrıların varlığına inanan ve onlara ibadet eden, yani Allah'a ortak koşan müşriklerle evlenmeleri haram kılınmıştır. Bu konuyla ilgili Kur'ân'da: *“Allah'a eş koşan kadınlarla onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin. İnanan bir kadın, hoşunuza gitse de putperest bir kadından daha iyidir. İnanmalarına kadar puta tapan erkeklerle mü'min kadınları evlendirmeyin. İnanan bir erkek, hoşunuza gitmiş olsa da puta tapan bir erkekten daha iyidir. İşte onlar ateşe çağırırlar. Allah ise izniyle cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara ibret alsınlar diye ayetlerini açıklar.”*²¹¹ buyrulmaktadır. Bu ayete göre, müşriklerle evlilik, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın kesin bir şekilde yasaklanmıştır.

Bu tür evliliklerin yasaklanma nedeni, ayetin ifade ettiği gibi müşriklerin ateşe çağırmaları, yani cehenneme davet etmeleridir. Bu tür evliliklerin, mü'minleri şirke yöneltme ihtimali bulunmaktadır. Bu kisilerle evlenilmesi halinde evlilikten maksadın hâsıl olmayacağı, aradaki din farkı sebebi ile nikâhta amaçlanan sevginin meydana gelmeyeceği gerekçeleri ile Ehl-i kitap dışındaki kadınlarla evlenilmesinin haram olduğuna hükmedilmiştir.²¹²

Âl-i İmran Suresi 113 ve 114. ayetlerde *“Kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onlarda geceleri secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okuyup duranlar vardır. Bunlar Allah'a ve ahret gününe inanır, kötülükten men eder, iyiliklere koşarlar. İşte onlar iyilerdendir.”* buyrulmakta ve ehl-i kitap salihler olarak vasıflandırılmaktadır. Her ne kadar bu ayetlerin Müslüman olan ehl-i kitap hakkında nazil olduğu rivayet

²⁰⁹ Dağcı, “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II (Geçici Engeller)”, *AÜİFD*, 2000, XLI, 137.

²¹⁰ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 315–316; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 172–178; Gözübenli, Beşir, “İslam Aile Hukukunda ‘İhsan’ Kavramı Üzerinde Bazı Mülâhazalar”, *İHAD*, 2008, XI, 13–14.

²¹¹ Bakara, 2 / 221.

²¹² Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 112.

edilse de, ehl-i kitabın hepsinin yerilmemesi gerektiğini söyleyenler de bulunmaktadır.²¹³

Ehl-i kitap kadınlarla evliliğe cevaz veren Kur’ân, “*iffetli olmaları*”²¹⁴ kaydını koyarak, bütün ehl-i kitap kadınlarla evlenmenin mubah olmadığına işaret etmiştir.

Ehl-i Kitabın müşrik olması sebebi ile Ehl-i Kitap olan kadınla evlenilmemesi gerektiğini ifade eden İbn Ömer, delil olarak Mâide suresinin, 5\5. ayetini zikretmekte ve Mâide suresinin 5\72. ayetindeki *muhsan* (محسن) kadınlardan maksadın Ehl-i Kitap’tan olup da müslüman olanların kastedildiğini ifade etmektedir.²¹⁵

Müslüman kadının ehl-i kitap erkekle evlenmesi ise Mümtehine Suresinin onuncu ayeti delil kabul edilerek yasaklanmıştır:

“Ey inananlar! İnanmış kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları deneyin, hicretlerinin sebebini inceleyin. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların Mü’min kadınlar olduklarını öğrenirseniz inkârcılara geri çevirmeyin. Bu kadınlar o inkârcılara helal değildir. Onlar da bunlara helel olmazlar...” Ayette açık bir şekilde Müslüman kadınların iknacılara helal olmadığı zikredilmektedir.

Bu nassların dışında Müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenmelerinin icmâ ile yasaklandığı ileri sürülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber devrinden itibaren Müslüman kadınların İslâm’dan başka hangi dine mensup olursa olsun gayr-i müslim bir erkekle evlenemeyeceği konusunda oy birliği vardır. Ayrıca kocalık aileye reislik hakkı sağladığından Mü’min bir kadının hem sahsı hem de dünyaya getireceği çocukları üzerinde bir gayr-i müslimin hâkimiyeti kabul edilemez görüşü üzerinde icmâ vaki olmuştur.²¹⁶

Ayrıca müslümanla evlenen ehl-i kitap bir kadın – bütün itikadi farklılıklara rağmen – kendi inandığı peygamberlerin İslâm’ı çevrede tam bir saygı ile

²¹³İlgili ayetlerin tefsiri için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul, ty. I, 439; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1997, s. 95.

²¹⁴Maide, 5 / 5.

²¹⁵Razi, Fahrüddin, *et-Tefsiru’l-kebir*, Mısır, 1938, VI,61; Serahsi, *Mebhut*, IV, 210; Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, 35–38.

²¹⁶Aktan, Hamza, “İslâm Aile Hukuku”, *Soysa- Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, 1992, II, 404; Dağcı, , “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II (Geçici Engeller)”, 142.

anılacaklarına emin olduğu halde ehl-i kitapla evlenen Müslüman bir kadın Allah'ın elçisi olarak gördüğü kimsenin tahkire uğraması ile her zaman karşılaşabilir.²¹⁷

Müslüman bir kadının, ehl-i kitap bir erkek ile evliliği, hükümsüz (*batıl*) kabul edilmiştir. Batıl evlilikler ise karı-kocanın tefrikini gerektirmektedir.²¹⁸ 1917 tarihli Osmanlı H.A.K. 'nin 51. maddesi de, müslüman bir kadının müslüman olmayan bir erkek ile evliliğini *batıl* kabul etmiştir.

Sonuç olarak diğer bütün dinlerde olduğu gibi, İslam dini de bireyler arasındaki din farkını evlenme engeli olarak benimsemiştir. Bu nedenle, Müslümanların gayr-i müslim herhangi bir kimse ile nikâhlanmaları yasaklanmıştır. Ancak, bu genel kuralın dışına çıkılarak, Müslüman erkeğin kitap ehli bayanla evlenmesine, bir takım mahzurlar doğurmaması halinde, müsaade edilmiştir. Bu sayede Müslüman-ehl-i kitap diyalogunun sürekli sıcak tutulması sağlanmış, genelde ehl-i kitaba mensup kitle tarafından İslam'ın objektif ve somut bir şekilde tanınması arzulanmış, özelde ise, İslam'ı tercih etme meyli bulunan kitabi bayanların İslam'la şereflenmeleri için fırsat sunulmuş olmalıdır.²¹⁹

B. Kadının İddet Süresi İçinde Olması

Kocanın vefatı, boşaması veya yargı yoluyla evliliğin sona erdirilmesi durumunda, kadının yeni bir evlilik yapması için, boşanmanın niteliğine göre süresi belirlenmiş olan iddet müddeti içerisinde evlenmesi yasaktır, iddet süresini beklemek zorundadır. Boşanan kadının belli bir süre (iddet) beklemesi, kendisi açısından geçici bir evlenme engeli kabul edilmektedir. İddet yükümlülüğünün yerine getirilmesinden sonra ise evlenme engeli ortadan kalkmaktadır. İddet beklenmesi, birkaç açıdan önem arz etmektedir:²²⁰

- Evliliğin sona ermesinden sonra, kadının hamile olup-olmadığının tespitine imkân tanınması, hamile ise doğacak çocuğun nesebinin tespit edilmesi ve haklarının teminat altına alınması.

-Vefat sebebiyle beklenen iddette, kadının kocasının hartasına saygı göstermesi ve psikolojik yönden rahatlaması.

²¹⁷ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, İstanbul, 1996, I, 185.

²¹⁸ Şaban, *Ahvâlü's- şahsiyye*, 185.

²¹⁹ Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Samsun, 2003, 204.

²²⁰ Dağcı, "İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II (Geçici Engeller)", 173; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 175.

- Biyolojik yönden rahmin temizliği, kadının yeni bir evliliğe hazırlanması ve yeniden evlenmesinde hukuki bir engelin bulunmadığını göstermesi açısından önemlidir. Bu bakımdan iddet, yeni evliliği hukukileştiren süreç olarak kabul edilir.

Evliliğin sona eriş şekline göre iddet müddeti değişiklik arz etmektedir. Ayrıca iddet süresini belirlemede, iddet bekleyen kadının durumuna göre bazen ay, bazen de hayız-temizlik süresi (kuru') esas alınmaktadır. İddet süreleri Kur'an-ı Kerime göre şu şekildedir:

- Nikâh akdi yapılmakla beraber, hakikî ve hükmî birleşme olmaksızın sona eren evliliklerden dolayı kadının iddet bekleme zorunluluğu yoktur.²²¹

-Hayız görececek yaşa gelmemiş olan küçük yaştaki kızlar ile menopoz dönemine girerek hayızdan kesilmiş ileri yastaki bayanlar için iddet süresi üç aydır.²²²

- Hamile olan kadınların iddet süresi ise, çocuklarını doğuruncaya kadardır.²²³

- Kocasını vefat etmiş olup da hamile olmayan kadınların iddeti dört ay on gündür.²²⁴

Evlilik yasağı açısından iddetin sonuçları şu şekilde özetlenebilir:²²⁵

-Ric'i talâktan sonra koca, iddeti içinde hanımına şahitsiz ve yeni bir nikâh akdi yapmadan sahip olabildiği için kadın bu nitelikli iddet içinde başka bir kişi ile nikahlanamaz.

-Bâin talâktan sonra ya da kocasının vefat etmesi ile iddet bekleyen kadın beklemesi gereken iddeti tamamlamadığı sürece başka bir erkekle nikah akdi yapamaz.

C. Üç Kere Boşanmış Olma

İslam Hukuku'nda, eşlerin kaşılıklı rıza ve muvâfakatları ile, yargı yoluyla (*tefrik*), kocanın boşama yetkisini karısına vermesi ve bu yetkinin onun tarafından kullanılması gibi boşama şekilleri de bulunmakla beraber, boşama yetkisi mutlak

²²¹ Bakara, 2 / 236.

²²² Talâk, 65/ 4; Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, III, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l- müctehid*, II, 66.

²²³ Talâk, 65/ 4; Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, III, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l- müctehid*, II, 70.

²²⁴ Bakara, 2 / 234.

²²⁵ Duru, Ziya, "Evlilik Manileri Bağlamında Akraba Evliliği", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi), Adana, 2007, 57.

olarak kocaya tanınmıştır.²²⁶ Bu durum, Kur'an-ı Kerim'in konuya ilişkin ayetlerinde kullandığı ifade tarzından (kalıbından), yani boşama fiilini erkeğe izafe etmesinden anlaşılmaktadır.²²⁷

Kur'an-ı Kerim, erkeğin boşama yetkisinin iki defa ile sınırlı olduğunu üçüncüsünün ise, evlilik rabitasını ortadan kaldıracağını hükme bağlamaktadır. Erkek bu hakkını üç farklı zamanda kullanabileceği gibi, bir defada da kullanabilmektedir. Birinciye ric'i, yani dönülebilir talak; ikincisine ise bain yani ayırıcı talak denilmektedir.²²⁸

Üçlü boşamadan doğan evlenme engeli Kur'an'ı Kerim'de şu şekilde ifadesini bulmaktadır: *"Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın başka bir erkekle evlenmedikçe, onunla evlenmesi kendisine helal olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa (her iki taraf da) Allah 'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde yeniden evlenmelerinde bir beis yoktur..."*²²⁹ Bu ayetten anlaşılmaktadır ki, üçlü talak ile evliliğin sona erdiği durumlarda kocanın, boşadığı kadın ile yeniden evlenebilmesi için;

a) Kadının iddet beklemesi

b) Başka bir erkek ile hukuka uygun olarak evlenmesi

c) Evliliğin fiilen gerçekleşmiş olması gerekir. Nikâh akdi gerçekleşmesine rağmen henüz fiili birleşme (zifaf) olmadan önce kocanın ölmesi veya boşanma durumunda bain talaktan doğan evlenme engeli, devam etmektedir. Bu durum hadislerle açık bir şekilde ortaya koyulmuştur.²³⁰

d) Bu son evliliğin, kocanın boşaması, vefat etmesi veya evliliği sona erdiren diğer sebeplerden birisi ile sona ermiş olması ve

e) Kadın, ikinci kocadan olan iddetini tamamlamış olmalıdır.²³¹

Aranan bu şartların hepsinin usulüne uygun olarak gerçekleşmesinden sonra, bu kadın ile kendisini boşayan ilk kocasının karşılıklı irade beyanında bulunarak yeni bir evlenme akdi yapmaları mümkündür. Çünkü yukarıda zikredilen şartların

²²⁶ Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 35- 49; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 342, 345.

²²⁷ Bkz., Kur'an-ı Kerim'de boşama ile ilgili ayetler: Bakara 2 / 230, 231, 232, 237.

²²⁸ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 394, 398.

²²⁹ Bakara, 2 / 230.

²³⁰ İlgili hadisler için bkz., Buhari, "Talâk", 7; Ebu Davud, "Talâk", 49; Nesâî, "Talâk", 9.

²³¹ Şafii, *el- Ümm*, V, 248; Ebu Zehra, *Ahvalü's- şahsiyye*, 92; Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 115; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 318; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 174.

gerçekleşmemesi, yeni bir evlenme akdine engel teşkil etmektedir. Ancak bu yasak sebepleri ortadan kalkınca, eski koca ile kadın arasındaki evlenme engeli de ortadan kalkar.

Üçlü boşanma ile karısını boşanmış olan koca, bir üçüncü şahısla anlaşır; bu şahsa, eski karısı ile evlenmesi için gerekli mehri öder; o da evlenmeden hemen sonra kadını boşayacağını açıkça taahhüt ederse bu durumda açıkça kanuna karşı hile yapılmaktadır.²³² Maliki, Hanbelî ve Şafîî mezhepleri böyle bir evlenmeyi fasit saymaktadırlar. Bu durumda evlenme yasağı ortadan kalkmaz ve koca eski karısıyla evlenemez; evlenirse evlilik feshedilir.²³³

D. Dört Kadınla Evli Olma

Tek eşle evliliği esas almakla beraber, belirli şartlar yerine getirildiği takdirde ve bazı sebeplerin var olması durumunda²³⁴ birden fazla evliliğe müsaade eden Kur'an-ı Kerim, bu sayıyı dört ile sınırlandırmıştır:

*“Eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Fakat haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın... Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”*²³⁵

Çok kadınla evliliği meşrulaştırmak için öne sürülen fikirler bu ayete dayandırılmaktadır. Fakat ayette açıkça görülmektedir ki, Kur'an çok kadınla evliliği emretmek bir yana, tavsiye bile etmemektedir. Sadece eşler arasında adil olmak şartıyla buna cevaz vermekle beraber, bunun çok zor olduğunu da vurgulamaktadır:

*“Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz.”*²³⁶

Âmine Vedud Muhsin bu ayetler bağlamında şu tespitlerde bulunmuştur:

²³² Cin, *İslam- Osmanlı Hukuku'nda Evlenme*, 117.

²³³ Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 143–144.

²³⁴ Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 113–114.

²³⁵ Nisa, 4 / 3.; “İlk olarak dikkat edilmesi gereken husus, ayetin yetimlere nasıl davranılacağı ile ilgili olmasıdır. Yetim kızların mallarının yönetiminden sorumlu olan bazı erkek veliler, bu servetin yönetimi sırasında haksızlık yapmaktan uzak kalamazlar. (Nisa, 4/ 2) bu kötü yönetimin önlenmesi için önerilen çözümlerden biri o yetim kızlarla evlenilmesidir. Kur'an bir taraftan bu evliliği dört ile sınırlandırmış, diğer taraftan kadının eş olarak ekonomik yönden sorumluluğunu üstlenmek ile, yetim kız çocuğunun servetinin yönetimini elinde bulundurmak arasında bir karşılıklı denge bulunmaktadır. Fakat çok kadınla evliliği savunanlardan çoğu, genellikle bu meseleyi yetimlere adil davranılması çerçevesinde ele almazlar.(Bkn. Vedud Muhsin, Amine, *Kur'an ve Kadın*, terc: Nazife Şişman, İstanbul, 1997, 143.)

²³⁶ Nisa, 4 / 129.

“Bu ayet, tek kadınla evliliğin Kur’an tarafından tercih edilen evlilik şekli olduğu kanaatini güçlendirmektedir. Kocanın birden fazla aile arasında parçalandığı bir durumda, eşler arasında karşılıklı uyum (‘onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz’)²³⁷ ve aralarında ‘sevgi ve merhamet’ tesisi hususunda Kur’an’daki ideale ulaşmak neredeyse imkânsız hale gelir.”²³⁸

Aynı anda dört kadınla evli olan erkek, ancak eşlerinden birinin ölmesi veya birini boşaması durumunda onun yerine yeni bir eş ile evlenebilmektedir. Bu yeni evlilik de boşadığı kadının iddetinin bitmesine bağlıdır. Yani boşanan kadın, iddetini tamamlamadıkça, koca beşinci kadın ile evlenememektedir.²³⁹

E. Sıhrî Civar Hısımlığından Doğan Evlenme Engeli

Yakın akrabaları aynı nikâh altında toplama yasağı, Kur’an-ı Kerimde “...iki kız kardeşi birden almanız haram kılındı...”²⁴⁰ şeklinde ve sadece kız kardeşlerle ilgili olarak ele alınmıştır.

İki kız kardeşi aynı nikâh altında toplama yasağının illeti, yakın akrabalar arasındaki akrabalık ilişkisini zedeleyeceği, akrabalık bağlarının kesilmesine sebebiyet vereceği düşüncesidir.²⁴¹ Hala- yeğen ve teyze- yeğen arasında da aynı illet benzerliği vardır. Bu nedenle Kur’an’ın bu konuya ilişkin çizdiği yasağın kapsamı, hadislerce kadını kendi halası ve teyzesi ile birlikte aynı nikâh altında toplamayı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.²⁴² Hz. Peygamber’in, “Bir kadın, aynı anda halası, teyzesi, erkek ve kız kardeşinin kızı ile birlikte bir kişinin nikâhında birleştirilmez.”²⁴³ Hadisi bu konuyu düzenlemektedir.

Bu yasağa halaların ve teyzelerin de dâhil edilmesi konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir.²⁴⁴

Birbirine çok yakın akrabaları aynı nikâhta toplama yasağının kapsamı konusunda fakihler tarafından şöyle bir genel kural kabul edilmiştir: Aynı nikâh altında toplanmak istenen iki kadından birisi erkek farz edildiği takdirde; bunlar

²³⁷ Bakara, 2 / 187.

²³⁸ Vedud Muhsin, Amine, *Kur’an ve Kadın*, 144.

²³⁹ Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiyye*, 191.

²⁴⁰ Nisa, 4 / 23.

²⁴¹ Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 262.

²⁴² Dağcı, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – II(Geçici Engeller)”, 182.

²⁴³ Buhari, “Nikâh”, 27; Ebu Davud, “Nikâh”, 13; Tirmizi, “Nikâh”, 35.

²⁴⁴ Bkz, Dağcı, , “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – II(Geçici Engeller)”, 182–183.

arasındaki süt veya nesep akrabalığının derecesi, birbirleriyle evlenmeye engel teşkil ediyorsa, üçüncü kişinin bu kadınların ikisini nikâhlanması mümkün değildir. Aksi takdirde herhangi bir nikâh engeli söz konusu olmamaktadır.²⁴⁵ Bu kurala göre;²⁴⁶

a) Birbirine hala-yeğen durumunda olan iki kadından herhangi birisinin erkek olduğu varsayıldığında (hala-amca olarak kabul edildiği takdirde), erkeğin kendi kız kardeşinin kızı ile evlenmesi söz konusu olmaktadır. Hâlbuki bunun yasaklığı Kur'an ile sabittir. Buna karşılık amca çocukları arasında evlenme engeli söz konusu olmadığı için, iki amcakızını aynı nikâhta toplamak da nikâh engeli oluşturmamaktadır.

b) Aralarında baba oğul ilişkisi olan iki kişiden baba, bir kadınla; oğlu da aynı kadının başka kocadan olan kızı ile evlenebilir. Çünkü anne-kız arasında birinci derecede akrabalık bağı olmasına rağmen, farklı kişilerle evlendikleri için esasen aynı nikâhta toplama durumu söz konusu olmamaktadır.²⁴⁷

c) Evlenme engeli doğurması açısından süt ve nesep akrabalığı arasındaki benzerlik burada da söz konusu edilebilir. Buna göre kişi, iki sütkardeşi veya birbirine süt hala-yeğen, süt teyze-süt yeğen durumundaki iki kadını aynı nikâh altında toplaması mümkün değildir. Çünkü yukarıda nesep açısından zikredilen akrabalık derecesi, burada da süt açısından söz konusu olmaktadır.²⁴⁸

d) Erkek, karısının emzirdiği çocuğun annesi ile evlenebilir. Çünkü kişinin kendi karısı ile sütoğlunun neseben annesi arasında herhangi bir akrabalık bağı mevcut değildir.²⁴⁹

F. Kadının Evli Olmasından Doğan Engel

Başkası ile evli olmaktan doğan evlenme engeline “hakku’l gayr” (başkasına aidiyet) denilmektedir.²⁵⁰ Nikâh rabıtası, karı- kocanın birbirine aidiyetini gösterdiği için, bir erkek, başka bir erkekle evlilik bağı devam eden bir kadın ile evlenemez.²⁵¹

²⁴⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 36; Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, II, 262; İbnü'l Hümmam, *Fethu'l kadir*, II, 364.

²⁴⁶ Dağcı, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – II (Geçici Engeller)”, 183–184.

²⁴⁷ Şafii, *el- Ümm*, V, 5.

²⁴⁸ Serahsi, *Mebhut*, V, 137.

²⁴⁹ Serahsi, *Mebhut*, V, 137.

²⁵⁰ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 100.

²⁵¹ Dağcı, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – II(Geçici Engeller)”, 184.

Bu yasak hükmü Kur'an-ı Kerim'de "...savaş esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli olan kadınlarla evlenmeniz size haram kılındı..."²⁵² şeklinde ifadesini bulmaktadır.

Bir erkekle evli olmak, boşanmış olmak, fakat iddet bekliyor olmak, kadın açısından evlenme engeli sayılmakta, iddetin bitmesiyle de evlenme engeli ortadan kalkmaktadır. Boşanmış olmasına rağmen iddet süresi içinde olması da erkek açısından bu kadınla arasında bir evlenme engelidir.²⁵³ İddet süresi içinde evlenilmesi neseplerin karışmasına ve toplum terbiyesin fesadına sebebiyet vereceğinden iddet bekleyen kadınla evlenilmesi helal olmaz.²⁵⁴

G. Diğer Evlenme Manileri

Mülkiyet ilişkisinden doğan evlenme engeli, liândan doğan evlenme engeli, ihramlı olmaktan doğan geçici evlenme engeli de Kur'an-ı Kerim ve Sünnetten kaynağını almaktadır.²⁵⁵ Tarafların iffetsizliklerinden kaynaklanan evlenme engeli de, zina ve benzeri gayri ahlaki davranışlarla ilgilidir ve Nur Suresinin 3. ayetine dayandırılmaktadır.²⁵⁶

²⁵² Nisa, 4 / 24.

²⁵³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, II, 268.

²⁵⁴ Bkz. Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 100.

²⁵⁵ Bkz. Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 106–107.

²⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz, Gözübenli, Beşir, "İslam Aile Hukukunda 'İhsan' Kavramı Üzerinde Bazı Mülâhazalar", *İHAD*, XI, 11–38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVLENME SEBEBİYLE MEYDANA GELEN EVLENME MANİSİ (SIHRIYYET)

I- Sıhriyyetin Tanımı

Arapça olan sıhr (صهر) kelimesi, “eritmek, karıştırmak ve yaklaştırmak” gibi anlamlara gelen shr (صهر) kökünden türemiştir.²⁵⁷ Evlilik bağı da tarafların ve bununla beraber onların yakınlarının birbirine kaynamasını ve karışmasını sağladığı için bu yolla meydana gelen hısımlığa *sıhriyyet* (صهرية) denmiştir.²⁵⁸

Teknik bir terim olarak *sıhriyyet*, eşlerden her birini diğerinin akrabalarına bağlayan hukuki rabitanın adıdır.²⁵⁹ Nikâh akdi, sadece karı- kocayı birbirine bağlayan hukuki bir bağ değildir. Bu akit, sonuç olarak karı ve koca arasında kalmamakta, aynı zamanda kocayı karısının, karıyı da kocasının kan akrabaları ile “*sıhrî hısım*” (akraba) yapmaktadır. *Sıhrî hısımlık*, evlenmeden doğan akrabalık bağının adıdır.²⁶⁰ Nikâhla beraber meydana gelen bu akrabalık, sürekli; evliliğin sona ermesi durumunda bile, kişi ile sıhrî usul ve furu akrabaları arasında evlilik engeli olmaya devam eder.²⁶¹ Sıhrî civar akrabalar ise, böyle bir durumda yasak kapsamı içinde değildir. Yani evlilikten doğan evlenme engeli, doğrudan sıhrî usul ve furu ilişkisinde söz konusudur ve sınırlı değildir, uzak yakın bütün usul ve furu hısımları için geçerlidir, sıhri civar akrabaları için ise geçerli değildir.²⁶²

Kur’an-ı Kerim’de *sıhr* kelimesi “evlilikten doğan hısımlık” anlamında geçer ve insanlar arasındaki yaratılan kan bağı ve evlenme ile meydana gelen hısımlık bağı, İlahi kudretin delilleri arasında sayılır. İlgili ayet şöyledir:

²⁵⁷ İbn Manzûr, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l- Arab*, Beyrut, 1994, IV, 249; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 400.

²⁵⁸ Aktan, Hamza, *DİA*, “Sıhriyyet” md. , İstanbul, 2009, XXXVII, 111.

²⁵⁹ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 92; Cin, *İslam-Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 102.

²⁶⁰ Dağcı, “İslâm Aile Hukukunda Evlenme engelleri- I (Sürekli Engeller)”, 200.

²⁶¹ Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 146; Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 50; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 170.

²⁶² Ebu Zehra, *Ahvalü’ş-şahsiyye*, 60; Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 147; Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 50; Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 192.

“ *Hakir sudan bir insan yaratıp ona bir nesep bahşeden ve sıhriyet bağı ile akraba yapan O’dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.*” ²⁶³

İnsanın soyunun erkek ve kadından türeyişi mucizevî tevhide delil olarak anılmaktadır. Her ne kadar, erkek ve kadın aynı türe ait olup ortak insani özelliklere sahiplerse de, yine de onlar farklı fiziki yapı ve psikolojik özellikleri olan iki cinstir. Allah’ın bu farklılığı, bu iki cinsi düşman değil, birbirini tamamlayıcı kılması tevhide bir delildir. Dünyada gerekli oranda kızlar ve oğullar yaratması da Yüce Yaratıcı’nın bir planıdır. Sonra oğullar evlenir ve kan bağı meydana getirirken, kızlar da evlenip yeni akrabalık ilişkilerinin oluşmasında vasıta olurlar. Bu süreç, aynı medeniyete bağlı ve aynı ırka ait aileler, kabileler ve kavimler meydana getirecek şekilde genişleyerek devam eder. Yani, insana, ailevî ve toplumsal bağlarına manevî bir değer atfetme ve onlardan bir güç türetme yeteneği vermesi Allah’ın nimetlerinden birisidir. ²⁶⁴

Hacc Suresi 22. ayette ise aynı kökten gelen yüşharu (يُشَارُ) kelimesi, “sıcaklık sebebiyle eritme” anlamında kullanılmıştır.

Hadislerde “*shr*” kökünden türeyen kelimeler, değişik sözlük anlamlarıyla kullanılmakla beraber, bazı hadislerde *sıhr*, eşin bütün kabilesini kapsayacak içerikte geçer.²⁶⁵ Hz. Peygamber’in savaş esiri Cüveyriye ile evlenmesi üzerine ashabın, nezaketen onun bütün yakınlarını serbest bırakırken kullandığı “*Resulullah’ın esharı*” ifadesinde bu anlam söz konusudur. İlgili rivayete göre:

Hz. Cüveyriye, Müreysi gazasında alınan esirlerden biriydi. Kendisi için tayin edilen fidyeyi ödediği takdirde özgürlüğüne kavuşacaktı fakat fidyeyi ödeyecek imkânı yoktu. Bu sebeple Peygamber efendimize müracaat etti ve kurtuluş fidesinin ödenmesi hususunda yardım talebinde bulundu. Peygamber Efendimiz ona ‘*sana, bundan daha hayırlı olan yok mudur?*’ diye sordu ve kendisini zevceliğe kabul etmek istediğini söyledi. Peygamber Efendimizin Hz. Cüveyriyeyi zevceliğe aldığını gören Ashab-ı Kiram, ‘*Rasulullah’ın zevcesinin akraba ve taallukundan artık esir kalmamalıdır*’ diyerek ellerindeki bütün esirleri serbest bıraktılar. Bu esirler arasında

²⁶³ Furkan, 25 / 54.

²⁶⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, III, 596; Esed, Muhammed, *Tefsiru’l mesaj*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İstanbul, 2000, 300.

²⁶⁵ Muhammed Fuâd ‘Abdu’l-Bâkî, *el-Mu’cemu’l-müfreh li-elfâzi’l-hadîs*, , Kahire, 1378, III, 423, 424.

sadece yüz tane kadın olduğu rivayet edilmektedir. Bunun için Hz. Aişe, “*Ben kavmi için Cüveyriyeden daha hayırlı, daha mübarek bir kadın bilmiyorum*” buyurmuştur.

266

Peygamber Efendimizin Cüveyriyeyi eş olarak aldığını duyan Müstalikoğullarından birçok kimse de, bu mürüvvet ve âlicenaplığa hayran kalıp, Medine’ye gelerek müslüman oldular.

Peygamber Efendimizin bütün evliliklerinde ayrı ayrı hikmet ve maslahatlar vardır. Bu evliliğinde de içtimai bir hikmet ve maslahatı göz önünde bulundurmıştır; kalpleri kendisine ve dolayısıyla İslam’a ısındırmak, kabileleri akrabalık bağı kurarak etrafında toplamak, kendisine ve İslam’a yardımcı kılmaktır. Peygamber Efendimiz farklı bir kabileden evlenerek o kabile ile arasında yakınlık meydana getirerek, sıhriyyetin doğurduğu nimetten istifade etmiştir.

Hz. Muhammed bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: “*Ashabım ve esharım (zevce, kayınpeder, kayınvalide, kayınbirader ve baldız gibi akrabalar) hakkında benim hukukumu gözetiniz; kim onlar hakkında beni (hukukumu) muhafaza ederse Allah Onu dünya ve ahirette muhafaza eder. Kim de onlar hususunda beni muhafaza etmezse Allah ondan yüz çevirir (veya çevirsin), onu azapla yakalaması da yakındır*”²⁶⁷ Bu ifadeleriyle o, hem esharına hem bütün ashabına karşı tahkir, terzil ifadesi kullanmaktan insanları men etmektedir. Ashab ve sıhrleri hakkında Resulullah (sav) ın hürmeti ancak böyle muhafaza edilebilir. Onun kayın pederi Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Sufyana kin ve adavet beslenemediği gibi, damatları Hz. Osman ve Hz. Ali’ye de düşmanlık ve buğzedilemez.

Hz. Peygamber’in şu hadisinde de ‘eshar’, Resulullah’ın eşleri tarafından akrabaları anlamına gelir: “*Allahü Teâlâ bana insanların en iyilerini sahabi olarak ayırdı. Bunlardan birkaçını bana vezir olarak, İslam dinini bildirmekte yardımcı olarak seçti. Bunlardan bazılarını da eshar (hanım tarafından akraba; zevce, kayınpeder, kayınvalide, kayınbirader ve baldız gibi akrabalar) olarak ayırdı. Onlara dil uzatanlara Allahın, meleklerin ve bütün insanları lâneti olsun!*”²⁶⁸

Yine Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “*Esharımın (hanım tarafından olan hısımlarımın) cennetlik olmasını istedim, Rabbim de bu isteğimi*

²⁶⁶ Hanbel, Ahmed b. , *el-Müsneid*, İstanbul, 1981,VI, 277.

²⁶⁷ Hakim, Hafız ez- Zehebi, *Tashihi ehadişi'l müstedrek*, Beyrut, 1971, 100.

²⁶⁸ Hakim, *Müstedrek*, 95.

kabul etti.”²⁶⁹ Eshardan, Peygamber Efendimize akraba olmakla şereflenip, cennetlik olanlardan bazıları şunlardır:

- 1- Kayınpeder olanlar: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ebu Süfyan.
- 2- Damat olanlar: Hz. Osman ve Hz. Ali.
- 3- Kayınvalide olanlar: Aişe validemizin annesi Ümmü Ruman, Hafsa validemizin annesi Hz. Zeyneb, Ümm-i Habîbe validemizin annesi Hz. Hind.
- 4- Kayınbirader olanlar: Hz. Abdullah bin Ömer, vahiy kâtibi Hz. Muaviye.²⁷⁰

Fıkıh literatüründe *sıhr* ve *eshar* kelimeleri, erkeğin gerek kendisi, gerekse babası, oğlu veya mahrem akrabaları tarafından yapılan evlilik dolayısıyla hısım olunan belirli kişileri ifade etmek için kullanılır.²⁷¹

Türk Medeni Kanunu’nda da sıhriyyet hısımlığına “*kayın hısımlığı*” veya “*dünür hısımlığı*” denilmektedir. Kayın hısımlığı, evlenme dolayısıyla eşlerden biri ile diğer eşin kan hısımları arasında (düz hattaki)²⁷² meydana gelen yakınlıktır. Kayın hısımlığı, kayın üstsoy-altsoy hısımlığı ve kayın yansoy hısımlığı olmak üzere iki türdür.²⁷³ Türk Medeni Kanunu kayın hısımlığıyla ilgili evlenme yasağını düzenlemiştir: “Kayın hısımlığı meydana getiren evlilik sona erse bile, eşlerden biriyle diğerinin üstsoyu ve altsoyu arasında evlenme yasaktır.”²⁷⁴

Medeni kanun da evlenme yasağını sadece “kayın üstsoy-altsoy hısımlığı” bakımından koymuş, “kayın yansoy hısımlığını” evlenmeye engel saymamıştır. Yani bir erkek, boşandığı veya ölmüş olan karısının annesi veya ninesi ile veya ölen karısının önceki kocasından olan kızı ile evlenemez; fakat karısının kız kardeşi, halası veya teyzesi ile evlenmesinde bir engel yoktur. Eşler arasındaki evliliğin boşanma ya da ölümle sona ermiş olması neticeyi etkilemez. Kayın hısımlığının olması için de evliliğin mevcudiyeti gerekir; yoksa fiili birleşmeler halinde kayın hısımlığı söz konusu değildir. Mesela, oğul babasının metresi ile evlenebilir.²⁷⁵

²⁶⁹ Hakim, *Müstedrek*, 100.

²⁷⁰ Hakim, *Müstedrek*, 120.

²⁷¹ Ebu Zehra, *Ahvalü’ş-şahsiyye*, 65; Şaban, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 146; Abdülhamîd, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 50; Mevsîlî, *el-İhtiyar*, 441; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998, 250; Aktan, Hamza, *DİA*, “Sıhriyyet” md. , XXXVII, 111

²⁷² Öztan, Bilge, *Aile Hukuku*, Ankara, 2004, 117

²⁷³ Akıntürk, Turgut, *Türk Medeni Hukuku / Aile Hukuku*, İstanbul, 2006, II, 77

²⁷⁴ *Türk Medeni Kanunu*, md. 129.

²⁷⁵ Öztan, Bilge, *Aile Hukuku*, 118

Medeni kanunun bu hükmü, ileride “Zina İle Hürmet-i Müsaherenin Meydana Gelmesi Meselesi” başlığı altında değineceğimiz Şafiilerin görüşüyle birbirine uymaktadır. Toplumun ahlaki değerleri ve hısım olmanın önemi düşünüldüğünde, hem Medeni kanunun hem de Şafiilerin bu konuda isabet etmedikleri kanaatine ulaşılabilir.

Medeni kanuna göre gerek kan, gerekse kayın hısımlığından doğan evlenme yasağına rağmen, her nasılsa yapılmış olan bir evlenme, mutlak butlan hükmünü gerektirir.²⁷⁶

II- Sıhriyyetin Hikmet-i Teşriyesi

İslam dini, akrabalık bağına büyük önem vermiştir. Bir takım yakınlar, adeta birbirinin birer cüz’ü sayılmıştır. Bunlar arasında daimi bir muhabbet, saygı ve irtibatın bulunması da İslam’ın gayesidir.

Sıhrî hısımlık bağı, kişinin sosyal ve ailevi çevresini oluşturması, akrabalık ilişkilerini ve sorumluluklarını yakından ilgilendirmesi bakımından önemlidir. Aralarında sıhriyyet bağı bulunan kimseler arasında mahremiyetin var olması, Kur’an, Sünnet ve icma’ ile sabittir. Müsaharet sebebiyle bir takım mahremiyetlerin meydana gelmesi, bazı hikmetlere dayanmaktadır. Bu hikmetler şu şekilde özetlenebilir:²⁷⁷

1. Evladın, usulüne karşı son derece hürmetkâr olması gerekir. Bunların zevc ve zevceleriyle evlenmek ise bu hürmete uygun bir davranış değildir. Ebeveyn ile evlat arasında kin ve nefret duygularının yerleşmesine ve kat-ı rahime (akrabalık bağlarının kesilmesine) sebep olur ki, bu, İslam’ın hoş karşılamadığı bir durumdur, böyle bir evlilik ayet ile yasaklanmıştır.²⁷⁸ Böylece Kur’ân, toplumun çekirdeğini teşkil eden aileyi sağlam temellere oturarak devamını sağlamıştır.
2. Aynı şekilde ebeveynin de evlatları hakkında hassas ve şefkatli olması gerekir. Kızının vefatı veya boşanması sonucu onun kocası ile evlenen anne; oğlunun vefatı veya boşanması sonucu geliniyle evlenen baba,

²⁷⁶ Bkz. *Türk Medeni Kanunu*, md. 145.

²⁷⁷ Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 98; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’an-ı Kerim’in Türkç.e Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul, ty. , I, 574- 575

²⁷⁸ Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 106.

bu şefkate ve rikkat-i insaniyeye aykırı davranmış olur. Furuunun zevceleri ile izdivaç, toplum ahlakına aykırıdır ve usul –furuu arasındaki muhabbet ve saygı duygularını, kin ve nefret duygularıyla yer değiştirir.²⁷⁹

3. Kadınlar, tabiatları gereği hassastırlar. Bir kadın, annesi ile boşandığı eşinin evlendiğini öğrendiğinde, bundan etkilenir ve annesine karşı kin ve nefret duyguları besler, bu da kat-ı rahime sebebiyet verir, aile bağının fesadını doğurur. Böyle bir evliliğin yasaklığı da ayet-i kerimenin yüce hikmeti gereği mevcuttur.
4. Önceki bahislerde de geçen “Kızlarla nikâhlanmak annelerini, annelerle nikâhlanıp fiilen birleşmek kızları ile evliliği haram kılar” hükmü, annelerin kızlarını kendi nefislerine tercih etmelerinden kaynaklanabilir. Bir kadın, fiili birleşmeden önce ayrıldığı eşinin, kızı ile evlendiğini öğrenince çok etkilenmez. Ama kız için bunu söylemek mümkün değildir.²⁸⁰
5. Evlenme sebebiyle meydana gelen müsaheret, eşler için ilahi bir nimettir. Bu sayede eşler birbirlerinin ailelerini tanırlar ve kaynaşırlar. Böylece kişi, yabancılarla akraba olur. Birçok kişi arasında yakınlık ve muhabbet oluşur ki, bu da ailenin birlik ve beraberliğine katkı sağlar. Sıhriyyet sebebiyle böyle bir mahremiyet meydana gelir ve, zevcenin anneleri, kızları, zevcin anneleri, kızları hükmünü alır, bunların bir arada ikametleri, birbirleriyle yolculuk yapmaları caiz olur. Bu da insanlar için ictimai bir nimettir. Zevcenin hukukuna riayet edilerek, onun belirli akrabaları ile evlenmenin yasaklanmasıyla, adavet, haset ve huzursuzluğun meydana gelmesi önlenmiş olmaktadır. Bu hikmetleri taşıması nedeniyle, müsahere bir nimettir. Peygamberimiz, “müsahere ile hâsıl olan akrabalık, nesep akrabalığı gibidir” buyurarak sıhriyyetin nimete sebep olduğuna dikkat çekmiştir.²⁸¹

²⁷⁹ Şâbân, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 147; Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 98.

²⁸⁰ Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 107.

²⁸¹ Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 109.

Sonuç olarak, müsaheret sayesinde yakınlar arasında böyle bir mahremiyetin meydana gelmesi, akrabalar arasında hürmet ve muhabbetin devamına vesiledir. Müsaheret sebebiyle yakınlık ve mahremiyet dairesinin meydana gelmesi, eşler arasında birlik, birbirine bağlılık, muhabbet duygularını tanzim etmekte, toplumsal ahlak ve huzura hizmet etmektedir.

III- Sıhriyyet'in Şartları

Sıhrî hısımlıktan doğan evlenme engeli hukuki dayanağını "*Babalarınızla evlenmiş olan kadınlar, karılarınızın anaları ve kendileriyle zıfağa girdiğiniz karılarınızdan olup himayelerinizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmeniz size haram kılındı* " ²⁸² ayetinden almaktadır.

Ayete göre, erkek esas alınarak sıhrî hısımlıktan dolayı evlenilmesi ebediyen haram olanlar; kişinin karısının usulü ve furuu ile kendi usul ve furuunun eşleri olmak üzere dört kısma ayrılır: ²⁸³

a) Eşin Usulü (Kayın Anne ve Eşin Baba ve Anne Tarafından Nineleri)

Nisa Suresi'nin 23. ayetinde geçen "... *Eşlerinizin anneleri ... size haram kılındı.*" ibaresi kişinin kayın annesi ve onun usulü ile evlenme yasağını açık bir şekilde ifade etmektedir. "*Eşlerinizin anneleri*" ibaresinden ne kadar yukarıya çıkarsa çıksın, ister anne tarafından ister baba tarafından nesep veya süt yoluyla eşin anneleri kastedilmektedir. ²⁸⁴ Fakat anne ile doğacak evlenme engelini, kız ile nikâh akdinden itibaren mi, yoksa zifaktan sonra mı doğacağı konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. ²⁸⁵

Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbelî ve Caferi hukukçularına göre, nikâh akdinin yapılmış olması, erkek ile nikâh yaptığı kadının annesi arasında sürekli bir evlenme engeli doğması için yeterlidir. Zifaf olmasa bile nikâh akdinden sonra koca ile evlenme akdi yaptığı kadının usulü (annesi, anne ve baba tarafından nineleri olarak

²⁸² Nisa, 4 / 23

²⁸³ Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, II, 411; Şaban, *Ahvâlü's- şahsiye*, 146–154; Abdülhamîd, *Ahvâlu's- şahsiyye*, 60; Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 92; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 28; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 170; Cin, *İslam-Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 102.

²⁸⁴ İbn Kudame Muvaffakuddin, Ebu Muhammed b. Ahmed, *el- Muğni*, Beyrut, 1972, IX, 515; Zeydan, Abdülkerim, *el-Mufasssal fi ahkami'l-mer'e ve'l beytü'l müslim fi's-şeriatı'l islamiyye*, Beyrut, 1413/1993, VI, 200.

²⁸⁵ Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, II, 258; Zeydan, *el-Mufasssal*, VI, 209.

yukarıya doğru sınırsız olarak gider) arasında sürekli bir evlenme engeli doğmaktadır.²⁸⁶ Yani, nikâh akdinin yapılmış olması evlenme engelinin doğması için yeterli bir sebeptir. “Kızı nikâhlamak annesini haram kılar”²⁸⁷ kuralı bu konuyu açıklamaktadır. Fakat kızları haram kılan annelerle nikâhlanmak ve birleşmektir.²⁸⁸

Eşin annesi ile evlenme yasağının doğması için sadece nikâh akdinin yapılmış olmasını yeterli sebep kabul edenler görüşlerini Hz. Peygamber’in şu hadisine dayandırır: “*Kim bir kadınla evlenirse, onunla zıfâf olsun olmasın, bu kadının annesi, kendisine haram olduğu gibi, kadın ile zıfâf olduktan sonra, bu kadının başka kocadan olma kızı da kendisine haram olur.*”²⁸⁹

Bu görüşe karşılık, bazı âlimler de böyle bir yasağın doğabilmesi için sadece nikâh akdinin yeterli olmadığını, fiili birleşmenin de olması gerektiğini savunmuşlardır.²⁹⁰ Bu görüşün kaynağını ise Hz. Ali’nin “Anne ile evlenme engeli doğması için kız ile; kız ile evlenme engeli doğması için anne ile fiili birleşmenin şart olduğu” şeklindeki görüşüdür.²⁹¹

b) Eşin Furuu (Eşin Başka Kocadan Olma Kızlarıyla Kız Torunları)

Kadının eski kocasından olma kızlarını ifade eden üvey kız tabirinin Arapça karşılığı “*rebibe*” dir. Üvey kız tabirinin “*rebibe*” olarak nitelendirilmesinin nedeni üvey babanın, eşinin başka kocadan olma kızını koruması, onu terbiye edip beslemesinden dolayıdır.²⁹²

Bir kadınla nikâhlanıp fiilen birleştikten sonra, koca ile bu kadının daha önceki evlilikten olan kızları veya kız torunları arasında evlenme engeli doğmaktadır.²⁹³ Bu hüküm de kaynağını “*kendileriyle birleştiginiz eşlerinizden olup*

²⁸⁶ Şafii, *el- Ümm*, V, 221; Ebu Zehra, *el-Ahvalü’ş-şahsiyye*, 109; Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 55; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 258; İbnü’l Hümâm, *Fethu’l –kadir*, II, 358; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 316.

²⁸⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l müctehid*, II, 30; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 258

²⁸⁸ Nisa, 4 / 23.

²⁸⁹ Serahsi, *Mebsut*, IV, 199; İbnü’l Hümâm, *Fethu’l –kadir*, II, 358; Zeydan, *el-Mufasssal*, VI, 209.

²⁹⁰ Serahsi, *Mebsut*, IV, 199; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 258; İbnü’l Hümâm, *Fethu’l –kadir*, II, 358; Zeydan, *el-Mufasssal*, VI, 210.

²⁹¹ Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 258; İbn Kudame, *el-Muğni*, 515.

²⁹² Razi, *Tefsir-i kebir*, VII, 475–476; Şaban, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 149.

²⁹³ Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 259; Serahsi, *Mebsut*, IV, 199; İbn Kudame, *el-Muğni*, IX, 516; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 170.

evlerinizde bulunan üvey kızlarınız da size haram kılındı”²⁹⁴ ayetinden almaktadır. Ayetin sarih ifadesinden, yasağın doğması için nikâh akdinin yeterli olmadığı, zifafın da şart olduğu anlaşılmaktadır. Nikâh akdinin yapıldığı, ancak kadının ölümü, boşanma gibi sebeplerle zifaf gerçekleşmeden evliliğin sona erdiği durumlarda, erkek ile boşadığı kadının başka kocadan olma furu arasında evlenme engeli doğmamaktadır.²⁹⁵

Eşler arasında zifaf gerçekleşmemiş, fakat koca eşine şehvetle dokunmuşsa, eşinin kızlarıyla veya torunlarıyla yine ebediyen evlenemez. Bu kızlar gerek kendi himayesinde olsun, gerek olmasınlar fark etmez.²⁹⁶

“Kızlarla nikâhlanmak annelerini, annelerle nikâhlanıp fiilen birleşmek kızları ile evliliği haram kılar” şeklindeki genel kural, bu başlığı ve daha önceki başlığı özetlemektedir. Karı- koca arasında sadece nikâh akdinin gerçekleşmiş olması bile, koca ile karısının usulü arasında sürekli evlenme engeli doğururken, aynı durum, erkeğin, o kadının furuu ile evlenmesine engel olmamaktadır. Ancak nikâh akdinden ve zifaftan sonra koca ile kadının furuu arasında sürekli bir evlenme engeli doğmaktadır.²⁹⁷ Yani birinci durumda evlenme engelini doğması için sadece nikâh yeterli iken, ikinci durumda evlenme yasağının doğabilmesi için fiilen birleşmiş olma şartı aranmaktadır.

Ayette geçen “*evinizdeki üvey kızlarınız*” ifadesinden bir erkeğin evinde bulunmayan üvey kızıyla evlenip evlenemeyeceği konusu tartışılmıştır. Ayetin ifadesinden üvey baba ile üvey kızı arasında evlenme engelini doğabilmesi için, üvey kızın babalığının evinde olmasının şart koşulduğu değil, mevcut durumun böyle olduğu sonucu çıkarılmıştır. Üvey kızlar genellikle anneleriyle beraber üvey babalarının yanında bulundukları için ayet-i kerimede “*evinizdeki üvey kızlarınız*” şeklinde ifade edilmiştir. Allah, bu kelimeleri akrabalık ilişkilerinin hassasiyetini göstermek için kullanmıştır.²⁹⁸ Buna göre, erkek ile karısının başka kocadan olma kızı arasında evlenme engelini olması için kızın, üvey babasının evinde bulunması

²⁹⁴ Nisa, 4, 23

²⁹⁵ Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 150; Cin, *İslam-Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 103

²⁹⁶ Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 150; Abdülhamîd, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 65; Bilmen, *İstîlâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 92, 93.

²⁹⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l müctehid*, II, 30; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 258.

²⁹⁸ Cessas, *Ahkamu’l Kur’an*, III, 72–73; Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, I, 345; Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 150; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, ty. I, 245.

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre şart değildir.²⁹⁹ Çünkü “evlerinizde” ibaresiyle, üvey kızların, genellikle anneleri ile birlikte üvey babalarının himayesinde oldukları vurgulanmak istenmiştir. Aynen “Geçim sıkıntısı korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyiniz”³⁰⁰ ayetinde olduğu gibi, bu ayette de yasağın şartı değil, mevcut ve hâkim olan bir âdet belirtilmek istenmiştir. Bundan dolayı, kızın üvey babasının evinde değil de, başka bir yerde yaşaması hatta zifaf gerçekleşmiş olsa dahi kız ile üvey babanın nikâhının haram olması hükmü değiştirmez. Ayetin devamında üvey kızların üvey babaya haram olmalarının hukuki gerekçesi “...eğer kendileriyle zifafa girmemişseniz...” ifadesinden, kadın ile kocası arasındaki fiili birleşme olduğu açık bir şekilde geçmektedir. Yani kızın, üvey babasının evinde kalıp kalmamasının sonuç açısında bir önemi yoktur.³⁰¹

c) Erkek Usulün Eşleri (Babanın ve Dedenin Eşleri, Üvey Anne ve Üvey Nineler)

Nesep ya da süt yolu ile varis olsun veya olmasın, ister yakın cihetten ister uzak cihetten olsun kişi, babasının veya anne ve baba tarafından dedelerinin eşleriyle evlenemez.³⁰² İslam hukuku, belli şartları taşımak kaydıyla birden fazla evliliğe müsaade ettiği için, baba ve dedenin eşi ifadesinden öz anne ve nineler anlaşılmamalıdır.³⁰³ Zaten kişinin öz annesi ve ninesi arasındaki akrabalık bağı, kaynağını sıhriyetten değil, nesep hısımlığından almaktadır. Babanın ve dedenin eşinden kastedilen, baba ve dedenin, oğluna üvey anne-nine konumunda bulunan diğer eşleridir. Kişi ile üvey annesi ve üvey nineleri arasında evlenme engelini doğması için nikâh akdinin yapılmış olması yeterlidir, zifaf şartı aranmamaktadır.³⁰⁴

Arap toplumunda, birden fazla eşi olan babanın vefat etmesi durumunda, oğulun, babasının kendi annesi dışındaki eşini nikâhlaması âdeti bulunmaktaydı.

²⁹⁹ Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 259; İbnü’l Hümâm, *Fethu’l –kadir*, II, 359; Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 155; Abdülhamîd, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 65–66.

³⁰⁰ İsra, 17/ 31.

³⁰¹ Cessas, *Ahkâmü’l Kur’an*, III, 72; Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 150; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, ty. I, 245.

³⁰² Şafii, *el- Ümm*, V, 41; İbnü’l Hümâm, *Fethu’l –kadir*, II, 359; İbn Kudame, *el-Muğni*, IX, 518; Ebu Zehra, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 70; Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 150; Abdülhamîd, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 55; Karaman, , *Mukayeseli İslam Hukuku* I, 316.

³⁰³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 316.

³⁰⁴ Şafii, *el- Ümm*, V, 41; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l müctehid*, II, 27; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 260; Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, III, 60; Şaban, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 150; Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 92; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 170.

Ayrıca, babanın nikâhlı eşine mirasçı olabilmek için de üvey oğul, babasının eşiyle evlenmekteydi. Baba ölünce, başka bir kadından olan oğlu, üvey annesinin üzerine elbisesini atarak “Malına varis olduğum gibi, karısına da varis oldum” der ve böylece üvey annesiyle evlenebilirdi.³⁰⁵ Ensarın ileri gelenlerinden Ebu Kays İbn’ul-Eslet vefat edince, oğlu Kays, babasının karısıyla evlenmek istedi. Kadın: “Ben seni oğlum sayıyorum. Sen kavminin iyilerindensin. Ben bu durumu gidip Allah’ın Resulüne soracağım” dedi ve gelip Allah’ın Resulünden sordu:

-Ya Resulullah, Ebu Kays öldü, oğlu Kays benimle evlenmek istiyor. Hâlbuki o, kavminin iyilerindendir. Ben onu kendi oğlum sayıyorum. Bu konuda ne dersin? Allah Rasulü kadına:

-“Evine dön” dedi. Bunun üzerine:

“Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin”³⁰⁶ ayeti inmiş ve bu tür tasarruflar yasaklamıştır.³⁰⁷ “Geçmişte olanlar bir yana” ibaresi de ayetin nüzulünden önce meydana gelen bu tür tasarruflardan dolayı dini ve uhrevi bir sorumluluk olmadığını vurgulamaktadır.³⁰⁸

“Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir.”³⁰⁹ ayeti de kadını eşya düzeyine indiren bu çirkin geleneği ortadan kaldırmıştır. Cahiliye dönemi toplumu bile bu uygulamamdan rahatsız olmuş, babanın karısını nikâhlamaya ‘el- makt’ (gazap), bu nikâhtan doğacak çocuğa da ‘el- makît’ (gazaba uğramış, gazap ürünü) denilmiştir.³¹⁰

Bu hükmün sünnette uygulamaları mevcuttur. Öyle ki Yezid b. Bera (r.a) babasından naklederek: Amcama rastladım yanında bir bayrak vardı, nereye gidiyorsun diye sordum. O da şöyle dedi: “*Rasûlullah (s.a.v) beni babasının karısını nikâhlayan bir adama gönderdi, boynunu vurmamı ve malını almamı emretti*” dedi.³¹¹

d) Furuun Eşi (Oğul ve Erkek Torunların Eşleri)

³⁰⁵ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, ty. I, 238

³⁰⁶ Nisa, 4, 22.

³⁰⁷ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 63–64; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, I, 238

³⁰⁸ Şafii, *el- Ümm*, V, 42; Serahsi, *Mebhut*, IV, 198; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 63.

³⁰⁹ Nisa, 4, 19

³¹⁰ Bkz. İslamdan önceki evlilik çeşitleri için: Cin, *İslam Osmanlı Aile Hukuku*, 29–38; Aydın, “Aile” md. DİA, II, 198.

³¹¹ Nesai, “Nikâh”, 58; Tirmizi, “Ahkâm”, 25.

Nisa sûresi 23. ayette geçen “helâil“ kelimesi, hanımı ona dost olmuş ve aynı zamanda yasak olan durumların ortadan kalkmasıyla ona helal olmuş manasına gelen “halîle“ kelimesinin cem‘i olup oğulların hanımları anlamına gelmektedir. Ne kadar aşağıya inerse insin oğlun eşi, oğlunun oğlunun veya kızının oğlunun eşleri helâil kapsamındadır. Furûun eşlerinin süt yoluyla olmuş olması durumu değiştirmeyeceği gibi bu hususta âlimler arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır.³¹²

Kişinin furûunun eşiyle, yani geliniyle evlenmesinin yasak oluşu aynı ayetin devamıyla sabittir: “...*kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın eşleri de size haram kılındı.*” ayeti bu ebedi yasaklığı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kişinin oğlu, kaçınıcı dereceden olursa olsun, aşağıya doğru sınırsız devam eder.³¹³ Kızın oğlunun eşleri de yasak kapsamındadır.³¹⁴

Ayette beyan buyurulan “*kendi sulbünüzden*” ifadesinden iki anlam çıkarılabilir. Birincisi, oğulun ancak sulpten olmasına ilişkin vurgu yapılmak istenmiştir. Meselâ, Allah (cc) ayette “Hiçbir kuş yok ki kanadı ile uçmasın”³¹⁵ buyurur. Kuşlar, zaten kanadı ile uçtuğundan dolayı, burada sulbün nevileri açısından özel bir açıklama yapılmak istenmiştir. Oğul da bazen nesep bazen süt yolu ile bazen de evlat edinme yolu ile olabilir.³¹⁶

Kişinin kendi furûunun eşi ile aralarında evlenme engelinin oluşması için zifaf olmaksızın akit yeterlidir. Zira âyetin umûmî ifâdesi, ister kendileriyle zifafa girilmiş olsun, ister olmasın, oğulun hanımlarını içine alır. Fakat İbni Abbas'a, “*Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın hanımları..*” âyetinde bu hanımların, oğlun cinsi münasebette bulunduğu hanımlar mı olduğu sorulduğunda İbn Abbas, “Allah'ın müphem bıraktığı şeyi siz de müphem bırakın” şeklinde cevap vermiştir. İbn Abbas'ın söylediği müphemlikten maksat, âyetin mücmel ve müteşabih olması değil, ebediyyen haram oluşu göstermesidir. Öyle ki İbn Abbas, nesep cihetinden haram olan yedi kısım kadın hakkında da, “Onlar da müphemlerdendir. Yani, nikâhları

³¹² Şafii, *el-Ümm*, V, 96; İbn Kudame, *el-Muğni*, IX, 518; Razi, *Tefsir-i kebir*, VII, 477.

³¹³ Şafii, *el-Ümm*, V, 96; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l müctehid*, II, 27; Şâbân, *Ahvâlü's- şahsiye*, 147.

³¹⁴ Ebu Zehra, *Ahvalü's-şahsiye*, 75; Şâbân, *Ahvâlü's- şahsiye*, 147; Abdülhamîd, *Ahvâlü's-şahsiye*, 50.

³¹⁵ En'am, 6/ 38.

³¹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, II, 309.

ebediyyen haram olan kadınlardandır” demiştir.³¹⁷

Furuun eşiyle evlenme engelinin doğması için sadece nikâh akdinin olması yeterlidir, fiili birleşme şartı yoktur. Vefat, boşanma, fesih gibi nedenlerden dolayı evliliğin sona ermesi durumunda, daha önce oğluyla evli bulunmasından dolayı kayınbaba ile gelin arasında evlenme engeli devam etmektedir, bu sürekli bir evlenme engelidir.³¹⁸

“Nesep ile haram olan her şey süt emme ile de haramdır”³¹⁹ hadisinden hareketle, sütoğlun eşinin de, neseben furuun eşi kabul edilip, buna bağlı olarak sütbaba ile sütoğlun eşi arasında da evlenme yasağının var olduğu kabul edilmiştir.³²⁰

Nisa suresinin ilgili ayeti, nesep, sıhriyyet ve süttten doğan evlenme engellerini sınırlandırmada kişiler arasında mevcut olan biyolojik ve tabii bağı esas almaktadır.³²¹ Furuun eşleri ile ilgili evlenme yasağını düzenleyen “*kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın eşleri ...*” kısmı, yasağın sadece baba ile neseben oğlunun eşi arasında olduğunu, kişinin kendi sulbünden gelmeyen evlatlığının eşi ile arasında herhangi bir evlenme engelinin olmadığını ifade etmektedir.

Hz. Peygamber, kendisine peygamberlik gelmeden önce, Zeyd b. Hârise isimli köleyi önce hürriyetine kavuşturmuş, sonra da onu evlatlık edinmiştir. Evlat edinme âdeti, İslâm’ın ilk yıllarında devam etmekle beraber Kur’an-ı Kerim’in “*evlat edindiklerinizi babalarına nisbet ederek çağırın*”³²² ayetiyle ilga edilmiştir. “*Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir...*”³²³ ayeti de evlatlık edinme konusuyla ilgilidir. Hz. Peygamberin evlatlığı olan Zeyd, Peygamberimizin amcasının kızı Zeynep bint Cahş ile evlenmiş, daha sonra onu boşamıştır. Zeynep, iddetini tamamladıktan sonra da Peygamberimiz onunla evlenmiştir.³²⁴ “*...Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki, evlatlıkları karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterse) mü’minlere bir zorluk*

³¹⁷ Razi, *Tefsir-i kebir*, VII, 479.

³¹⁸ Şafii, *el-Ümm*, V, 96; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 222; Şâbân, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 152.

³¹⁹ Buhari, “*Nikâh*”, 20; Müslim, “*Radâ*”, 1.

³²⁰ Şafii, *el- Ümm*, V, 41; Serahsi, *Mebcut*, IV, 200.

³²¹ Dağcı, “*İslâm Aile Hukukunda Evlenme engelleri- I*”, 214

³²² Ahzab, 33, 5

³²³ Ahzab, 33, 40

³²⁴ Serahsi, *Mebcut*, IV, 200–201; Şâbân, *Ahvâlü’ş- şahsiye*, 151

olmasın...”³²⁵ ayeti, evlat edinen ile evlatlığın eşi arasında evlenme engeli olmadığını ortaya koymaktadır. Yani, furuun eşleri ifadesinin kapsamına evlatlıkların eşleri girmemektedir. Zaten İslâm dini, evlatlık müessesini yukarıdaki ayetlerle ortadan kaldırmıştır.

TMK ise, evlat edinme ve bundan doğacak hukuki sonuçları, evlenme engeli de dâhil olmak üzere kabul etmiştir.³²⁶

IV- Fasit Nikâh ile Hürmet-i Müsaherenin Meydana Gelmesi Meselesi

Fasit evlilik cinsel birleşmeden önce, evliliğe ait herhangi bir sonuç doğurmaz. Böyle bir nikâh cinsel birleşmeyi meşrû kılmaz. Kadın için mehir, nafaka ve iddet gerekmez. Sıhrî hısımlık ve nesep sâbit olmaz. Eşler arasında miras cereyan etmez. Kari kocanın kendiliğinden birbirini terk etmeleri gerekir. Aksi halde, konu, eşlerin ayrılması için hâkime götürülür.

Fasit evlilikte cinsel birleşme meydana gelmişse, sıhrî hısımlıktan doğan evlenme engeli meydana gelir ve eşlerden her biri ile diğerinin usul ve furu arasında evlenme engeli doğmaktadır. Sahih evlenme akdinden doğan evlenme engelleri, fasit evlenme akitleri için de geçerlidir.³²⁷

V- Zina İle Hürmet-i Müsaherenin Meydana Gelmesi Meselesi

Sahih nikâhla sıhriyyet bağının meydana geleceği ve bu sebebe dayalı evlenme engelinin doğacağı konusunda ihtilaf yoktur. Zina da Hanefi, Hanbelî mezhepleriyle Malikilerin bir kısmına göre bu konu da sahih nikâhla aynı hükmü doğururken, Şafiilerle Malikilerin bir kısmı bu görüşe katılmaz.³²⁸

Hanefi imamları, Ahmed b. Hanbel ve İmam Malik’e göre, sahih nikâh akdinde olduğu gibi, gayr-i meşru ilişki olan zinadan sonra da bu kadın ve erkeğin her biri ile diğerinin usul ve furu arasında evlenme engeli doğmaktadır.³²⁹

³²⁵ Ahzab, 33, 37

³²⁶ TMK, md. 92.

³²⁷ Mevsili, *el-İhtiyar*, 428; Şâbân, *Ahvâlü’s- şahsiye*, 156.

³²⁸ Bilmen, *İstılah-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 94; Aktan, Hamza, *DİA*, “Sıhriyyet” md. , XXXVII, 111

³²⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l müctehid*, II, 27; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 260; İbn Abidin, *Reddu’l muhtar*, III, 32.

İmam Şafii ve İbn Ebi Leyla ise aksi kanaattedirler: evlilik dışı cinsel ilişki, zina eden erkek ile zina eden kadının başka kocadan olma kızı ve bu zinanın mahsulü kendi kızı ile arasında evlenme engeli doğurmamaktadır.³³⁰

Bu görüş ayrılığı, mezheplerce “Babalarınızın nikâhlendiği kadınları nikâhlamayın” ayetinde geçen ‘nikâh’ın kelime anlamına yüklenen farklılıktan kaynaklanmaktadır. Şafiilere göre, Arapçada nikâh kelimesinin gerçek anlamı cinsel ilişki değil, evlilik sözleşmesidir.³³¹ Cinsel birleşme ise, evlenme akdinin hukuken imkân tanıdığı bir sonuçtur. Gayr-i meşru ilişkilerde ise, nikâhsız birleşme vardır. Evlenme engellerinin geçtiği ayetlerde nikâh kavramı akde dayanmayan gayr-ı meşru ilişkileri kapsamına almamaktadır, bu tür ilişkiler için zina kavramı kullanılmaktadır. Farklı iki fiil olan nikâh ve zinanın sonuçlarının da farklı olmasını savunan Şafiilere göre, gayr-ı meşru bir ilişki olan zina, hukuki bir muamele olan nikâhın doğurduğu sonuçları doğurmaz.³³²

Şafiiler görüşlerini ayrıca hadise dayandırmaktadırlar. Rivayete göre, bir erkeğin zina ettiği kadının kızı ile evlenip evlenemeyeceğinin sorulması üzerine Peygamberimiz (s.a.v.), haram bir fiilin helali haram kılamayacağı ifade etmek için “Haram, helal olan bir fiili haram kılmaz”³³³ buyurmuştur. Bu hadise göre, sadece kaynağını meşru-hukuki akitten alan evlilikler evlenme engeli doğurur. Zina fiili ise, hukuki olmamanın ötesinde, cezayı gerektiren bir fiildir.

Yine bu kanaatte olanlara göre, sıhrî hısımlık bir nimettir; nikâh akdi ile kurulan hukuki rabita sonucu, daha önce birbirini tanımayan yabancı insanlar, hukuken akraba statüsü kazanmaktadır. Nikâh, nesep bağından doğan akrabalıktaki gibi, daha önce birbiriyle evlenmesi mubah olan kişileri haram kılmaktadır. Arapçadaki “sıhriyyet, nesep örgüsü gibi bir örgüdür” ifadesi de nesep ve sıhriyyet benzerliğini ifade eder. Yani, hukuki bir akde dayanmak zorunda olan sıhriyyet teşvik edilmiştir. Hâlbuki zina, dinimizce yasaklanan ve cezalandırılan bir suçtur. Suç kabul edilen bir fiilin de hukuki rabita sayılması ve sahih evlilikteki gibi sıhriyyet sebebiyle evlenme engeli doğurması mümkün değildir.³³⁴ Meşru olan nikâh rabitası

³³⁰ Şafii, *el- Ümm*, V, 25–223; Serahsi, *Mebsut*, IV, 204 – 208; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 52.

³³¹ Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 261.

³³² Şafii, *el- Ümm*, V, 223; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 261

³³³ İbn Mace, “Nikâh”, 63.

³³⁴ Şafii, *el- Ümm*, V, 42, 43.

ile yasak olan zina fiili arasında aynı sonucu doğurması açısından bir illiyet benzerliği kurulamaz.

Sıhriyyet, hısımlar arası ilişkileri güçlendiren ve dinen teşvik edilen bir fiilken, zina yasaklanan ve cezayı gerektiren bir fiildir. Haram olan zina, şer'i bir hükmün sebebi olmaya elverişli değildir. Bu özelliklerinden dolayı zina, sahih evlilik akdinin sonuçlarını doğurmamalıdır.³³⁵ Yani, İmam Şafii ve bu görüşte olan hukukçulara göre, gayr-i meşru bir fiil olan zina ile hukuki olan ve dinen teşvik edilen, ilahi nimet sayılan nikâhlı evlilik aynı şekilde değerlendirilmemelidir. Sadece sahih bir akde dayanan evlilik hürmet-i müsahere doğurmakta; gayr-i meşru bir fiil olan zina ise ilahi bir nimet olan hürmet-i müsahereyi doğurmamaktadır. İlahi gazabı celbeden bir suç ve günah olan zinayı işleyerek, ilahi nimetlerden sayılan sıhrî hısımlığa nail olunamaz.³³⁶

Şafiilerin görüşlerinden şu sonuçlar çıkmaktadır;

1. Kişinin nikâhlı karısının başka kocadan olma kızı ile evlenmesi ebediyen haram olmasına rağmen, zina ettiği kadının başka kocadan olma kızı ile evlenebilmesi mekruh olmakla beraber, geçerli kabul edilmektedir. Bunlar birbirlerine hukuken yabancı insanlardır, çünkü kızın annesi ile tabii babası arasında hiçbir hukuki rabita yoktur.³³⁷ “Haram, helal olan bir fiili haram kılmaz.” Hadisi de bunu ifade etmektedir.
2. Zina sonucu meydana gelen çocuk ile zina fiilini işleyen erkek arasında evlenme engeli doğmamaktadır. Çünkü baba-kız arasındaki evlenme engeli, kaynağını hukuki bir rabitadan almalıdır. Yani baba-kız arasında evlenme engeli doğması için baba-kız arasında nesep ilişkisi olmalıdır. Bu ise, nikâh akdiyle mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.v), “ Çocuğun nesebi hukuken evli olana aittir, zina eden kişiye ise mahrumiyet vardır.”³³⁸ Hadisi, nesebin, hukuken evli olan kocaya ait olduğunu açıklamaktadır. Ayıca zina, nikâh akdinin doğurduğu, mehir, nafaka, nesebin sübutu, iddet gibi sonuçları doğurmamaktadır.

³³⁵ Şafii, *el- Ümm*, V, 26; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 68; Şa'ban, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 158.

³³⁶ Şafii, *el- Ümm*, V, 42; Şa'ban, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 157.

³³⁷ Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 94

³³⁸ Müslim, “Radâ”, 36, 38; Ebu Dâvud, “Talâk”, 34; Tirmizi, “Radâ”, 8.

Zina ile nesep sabit olmadığı için, tabii babanın zina mahsulü kızı üzerinde velayet hakkı yoktur, kızın da tabii babasına mirasçı olma hakkı bulunmamaktadır.³³⁹

Şafiilerin, sahih nesebin sadece sahih bir evlenme ile olacağı, evlilik dışı cinsel ilişkiden nesebin sabit olmayacağı anlayışı, biçimsel-şekli hukuk açısından isabetli görünmektedir. Ancak, burada, meselenin hukuki yönü yanında, biyolojik yönü de bulunmaktadır. Nesep, hukuki bir akdin sonucunda meydana gelen bir rabıttır. Hukuki akdin sonucunda meydana gelen çocuk ise, karı-koca arasında tabii ve biyolojik bir ilişkinin sonucudur. Bu nedenle, nesebin biyolojik yönünü de dikkate almak ve nesebi, anne-baba arasındaki biyolojik ilişkiyi ifade eden tabii bir bağ olarak kabul etmek İslâm ilkelerine ve ahlâkına daha uygun düşmektedir.

Şafiilerin zinanın evlenme engeli doğurmayacağı görüşü, kişinin zina mahsulü kızı ile evliliğini hukukileştirmek ve zinaya meşruiyyet kazandırmak için değildir. Aksine bu görüşle, haram olan zina fiilinin, hiçbir şekilde meşru kabul edilen bir sonuç doğurmayacağını vurgulamışlardır.³⁴⁰

Zina ile nesep sabit olmasa bile, sahih evlenme akdi ile meydana gelen yasağın, zina ile de meydana gelmesi gerekir. Çünkü nesepten doğan evlenme engeliyle, akrabalık bağlarını korumak, yaşatmak amaçlanmaktadır. Kişinin, zina mahsulü kızı ile evlenmesi, insanın yaratılış fıtratına ve evlilikten beklenen ulvi amaca uygun düşmemektedir. Bu haramla başlayan bir fiilin, haramla bitmesi, suçun, daha ağır bir suç ile sonuçlanmasıdır. İslam hukukunda, “ sonucu harama götüren şey de haramdır”³⁴¹ şeklindeki temel kural gereği, harama götüren yollar da haram kabul edilmiştir.

Gayr-i meşru birleşmenin de sahih nikâh akdi gibi evlenme engeli doğuracağı kanaatinde olan Hanefiler ve diğer hukukçulara göre nikâh kelimesi, teknik bir kavram olarak evlenme akdini ifade etse de, kök anlamıyla cinsel ilişkide bulunma anlamındadır.³⁴² Yani “nikâh” kelimesi her iki anlamıyla da kullanılmaktadır.

³³⁹ Şafii, *el- Ümm*, V, 42; Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 257.

³⁴⁰ Dağcı, “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri- I (Sürekli Engeller)”, 211.

³⁴¹ Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 257.

³⁴² Kâsânî, *Bedâiu’s- sanâi*, II, 261; Serahsi, *Mebhut*, IV, 205; Mevsili, *el- İhtiyar*, 431; Bkz. Fiili birleşme anlamında kullanıldığı yer için, Bakara, 2, 230; Evlenme akdi anlamında kullanıldığı yer için, Nisa, 4, 22.

Kaynağını hukuki bir akitten alması ile gayr-i meşru olması arasında bir fark yoktur. Şöyle ki:

Nisa suresinin 22. ayetinde geçen *nikâh* kelimesi, kelime anlamıyla, yani cinsel birleşme olarak anlaşıldığı takdirde, ayetten, “ *babalarınızın fiilen birleştiği kadın ile birleşmeyin*” anlamı çıkacaktır.³⁴³ Akit anlamında anlaşıldığı takdirde ise, “*babalarınızın nikâh akdi yaptığı kadınlarla evlenmeyin*” anlamı çıkacaktır. Yani her iki durumda da sonuç aynı olacaktır. Cinsel birleşmenin evlenme engeli doğurabilmesi için mutlaka hukuken meşru olan bir akde dayanması gerektiğini söylemek, böyle bir sınırlandırmada bulunmak ayete ilavede bulunmak (nassa ziyade) anlamına gelir. Nikâhla hısımlıkla zinayla hısımlık arasında hiçbir fark yoktur.³⁴⁴

Zinanın da sahih evlenme akdi gibi evlenme engeli doğuracağı kanaatinde olan Hanefiler ve diğer hukukçular, görüşlerini şu hadislerle dayandırmışlardır:

“*Kim bir kadınla zina ederse, artık o kadının anası ve kızı ile evlenmek kendisine haram olur.*” ve “ *Kim şehvetle bir kadının avret mahalline bakar veya onu şehvetle okşarsa, artık kadının anası ve kızı ile evlenmek kendisine haram olduğu gibi, aynı kadınla evlenmek kendi oğluna ve babasına da haram olur.*”³⁴⁵

Hadiste geçen “*şehvetle avret mahalline bakma*”dan doğan evlenme engeliyle, harama götürecek yolların haram sayılarak önceden tıkanması, böylece zina fiilinin hiç işlenmemesine zemin hazırlanmasının amaçlandığı ifade edilmektedir. “*şehvetle bakma*”nın evlenme engeli doğurması Hanefilere göre kıyasa değil, istihsana dayanır.³⁴⁶

Buna göre şehvetle bakmanın evlenme engeli sayılması, yüksek ahlaki anlayışın bir neticesidir diyebiliriz.

Hanefilere göre, tabii baba ile zina mahsulü kızı arasında hukuken kabul edilmese bile, inkâr edilemez bir genetik bağ, cüz’iyyet ilişkisi vardır. Cüz’iyyet ilişkisi anne-baba ve çocuk arasındadır; çocuk anne-babanın kromozomlarını taşımaktadır. Bu cüz’iyyet ilişkisi, zina mahsulü kız ile tabii babası arasındaki

³⁴³ Serahsi, *Mebhut*, IV, 205

³⁴⁴ Serahsi, *Mebhut*, IV, 205; Mevsili, *el-İhtiyar*, 435.

³⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, II, 261.

³⁴⁶ Serahsi, *Mebhut*, IV, 208.

evlenme yasağının illetini oluşturmaktadır. Çocuğun, sahih akde dayanan evlilik ilişkisi sonucu meydana gelmesi ile gayr-i meşru ilişki sonucu meydana gelmesi bu cüz'iyet ilişkisini değiştirmemektedir. Yani, zina eden erkek, zina mahsulü kızın hukuken olmasa bile, tabii olarak babasıdır. Cüz olan şeyden şehvi bakımdan faydalanmak ise haramdır.³⁴⁷

Kanaatimize göre, bu tıbbi gerçeğe de dayanarak, meşru bir akde dayanan evlilikten doğan çocuk ile baba arasındaki usul-furu ilişkisi gibi, zina mahsulü çocuk ile babası arasında da tabii ve fiili bir usul-furu ilişkisinin mevcudiyeti dikkate alınmalı ve tabii baba ile kız arasında nikâh engeli olduğu kabul edilmelidir. Nasıl ki, hayızlı olan bir kadın ile fiili birleşme yaşanması haram olmasına rağmen hürmeti müsahereyi sabit kılarırsa, zina da haram bir fiil olup hürmeti müsahereyi gerektirir.³⁴⁸

Zikredilen görüşlere genel olarak bakıldığında, zina ile hürmeti müsahere oluşur kanaatinde olanlar, zinayı sadece haramın ve helalin sıfatı olarak görmüş ve bu münasebet, çocuğun meydana geliş sebebi olarak değerlendirilmiştir. Zina ile hürmeti müsahere sabit olmaz diyenler ise, haram ilişkiye zina sıfatıyla bakmışlardır.³⁴⁹

Mısır Ahvalü's-Şahsiye Kanunu da bu mantıktan hareketle yasakta cüz'iyet ilişkisini esas almıştır. Buna göre, aralarında akrabalık bağı oluşmadığı için, zina eden erkeğin oğlu, babasının zina ettiği kadının başka bir kocadan olma kızı ile evlenebileceği gibi; zina eden erkeğin babası da oğlunun zina ettiği kadının annesi ile evlenebilmektedir. Çünkü aralarında doğrudan veya dolaylı olarak bir akrabalık bağı mevcut değildir.³⁵⁰

Türk Medeni Kanunu'nun "nesebin, sahih olsun olmasın usul ve furuu arasında evlenme engeli olduğunu" kabul eden 92. maddesinin hükmü de Hanefi mezhebinin görüşü ile paralellik göstermektedir.

³⁴⁷ Mevsili, *el-İhtiyar*, 432; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, 49; Dağcı, "*İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri- I* (Sürekli Engeller)", 210.

³⁴⁸ Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi* , II, 265.

³⁴⁹ İbnü'l Hümmam, *Fethu'l kadir*, III, 220; Ayrıntılı bilgi için bkz. Erturhan, Sabri, "Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikah Akdine Fıkhi Bir Bakış", *İHAD*, 2003, 157-184.

³⁵⁰ M.A.Ş.K. md. 23-24.

Allah'ın insan verdiği yüce mertebe ve insanın fıtratı düşünüldüğünde Hanefilerin görüşünün daha isabetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Zina sebebiyle bir takım hükümlerin sabit olmaması, gerçekte zina mahsulü kız ile tabii baba arasındaki tabii nesep bağıını ortadan kaldırmaz.

VI - Dokunma ve Bakma ile Hürmet-i Müsaherenin Meydana Gelmesi Meselesi

Tartışmalı diğer bir konu da bakmak veya dokunmakla hürmeti müsaherenin meydana gelip gelmeyeceği meselesidir. Bu hususta mezheplerin farklı kanaatlere sahip olduğu görülmektedir.

Hanefî mezhebine göre, bir kimse örtüsüz ya da ince örtülü bir kadına şehvetle dokunsa, o kişiye dokunduğu kadının kızı ve annesi haram olur. Dokunulan kadının buluğ çağında olması şarttır. Şehvetle dokunulan kadının yaşlı olması durumu değiştirmeyip hürmeti müsahere sabit olur. Hanefilere göre, buluğ çağına gelme yaş sınırı dokuzdur. Eğer kız beş yaşında ise buluğa yaklaşmış sayılmaz. Eğer kız altı, yedi veya sekiz yaşında olursa, o zaman kızın yapısına bakılır. İri yapılı ise müstehat sayılır. Bu durum erkekler için de aynıdır. Haramlığın subutu için, kasten, unutarak, zorlama ile ya da hataen dokunma arasında fark yoktur.³⁵¹

Hanefi mezhebine göre, hürmeti müsaherenin oluşması için diğer bir sebep de fiili birleşmeye davet anlamında, erkeğin kadının cinsel organına, kadının da erkeğin cinsel organına bakmasıdır. Hz. Peygamber (sav)'in “*Kim bir kadının fercine bakarsa onun annesi ve kızı ona helal olmaz.*” hadisi delil olarak kabul edilmiştir.³⁵²

Kadının cinsel organına camın arkasından bakmak ya da suyun içindeki kadının fercini görmek hürmeti müsahereyi sabit kılar.

İmam Şâfiye göre, mübaşeret ile hürmeti müsahere gerçekleşmez. Çünkü ayette “*Kendileriyle zıfafa girdiğiniz kadınların başkalarından olan kızları size haram kılındı.*”³⁵³ buyrulurken üvey kızlarla arada tahrimin oluşabilmesi için anneleri ile zıfafa girme şartı öngörülmüştür. Dolayısıyla bakmak ile hürmet oluşmaz.³⁵⁴

Sonuç olarak Hanefilere göre erkek veya kadından birinin diğerine şehvetle

³⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, II, 265; İbnü'l Hümmam, *Fethu'l kadir*, III, 220; Zeydan, *Mufasssal*, VI, 228.

³⁵² İbn Kudame, *el- Muğni*, IX, 538.

³⁵³ Nisa, 4 / 23.

³⁵⁴ Kâsânî, *Bedâiu's- sanâi*, II, 265

dokunması veya şehvetle tenasül organına bakması hısımlık mahremiyetini gerektirir. Ellemek ve bakmak cinsî münasebete yol açan şeyler olduğundan dolayı, harama karşı ihtiyatlı olmak için cinsî münasebet gibi kabul edilir. Şehvetle öpüp ellemenin hısımlık mahremiyetini gerektirdiği konusundaki delil ise “*Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin.*”³⁵⁵ ayetidir. Ayette geçen nikâh kelimesini cinsi münasebet olarak anlamak Hanefilere göre daha uygundur ve ayetin anlamı “*Babalarınızın cinsi münasebette bulunduğu kadınlarla asla cinsi münasebette bulunmayın*” şeklinde olacaktır. Buradaki ifade mutlaktır; Nikâha dayalı cinsi münasebet de zinaya dayalı yapılan cinsi münasebet de buna dâhil olur.³⁵⁶ Mesela, bir erkek öpmek için bir kadının elini şehvetle tutar ama öpmezse, o kadın o erkeğin oğluna yine haram olur. Bir erkek bir kadının saçına şehvetle elini sürerse; o kadının anası ve kızı o erkeğe haram olur. Çünkü saç da o kadının bedeninin bir parçasıdır.

Tercih edilen görüş ise, bakma ve dokunma şehvetli olsun veya olmasın hürmeti müsahele oluşturmayaacağıdır. Bu şekilde tahrimin gerçekleştiğini söylemek evdeki güvenilir bir eş için zarar teşkil eder. Kişinin, eşinin annesine dokunması, ona şehvetle bakması eşler arasındaki bağın kesilmesine neden olur ki, kişinin sahih nikâhı ansızın ortaya çıkan hürmetle feshedilmektedir.³⁵⁷

VII - Sıhriyyetin Hukuki Neticeleri

Müsahele sebebiyle haram olan kadınlar, daha önce de geçtiği gibi dörde ayrılır. Bu kadınlarla evliliğin hükmü ilgili ayette açıkça ifade edilmiş olup bunlar müebbeden haramdır.³⁵⁸

Bir kimse, kendisiyle birleştiği veya kendisine şehvetle dokunduğu³⁵⁹ zevcesinin usulü ve furu ile müebbeden evlenemez. Fakat bir kimse henüz birleşme olmadan boşanan veya vefat eden zevcesinin furu ile evlenebilir.

Hürmet-i müsahele sabit olunca, eşlerin hemen ayrılmaları gerekir. Eğer ayrılmazlarsa, hâkim eşleri birbirinden ayırır. Boşanma veya hâkimin tefriki olmadan kadının başkası ile evlenmesi de caiz olmaz.³⁶⁰

³⁵⁵ Nisa, 4 / 22.

³⁵⁶ Mevsili, *el- İhtiyar*, 432; Bilmen, *İstılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 96–97.

³⁵⁷ Şafi, *el-Ümm*, V, 96.

³⁵⁸ Ebu Zehra, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 58–65; Şelebî, *Ahkâmü’l-usra*, 96–97; Şa’bân, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 101–102; Abdülhamîd, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 21–42

³⁵⁹ Şehvetle dokunmanın müsaheleti doğurması Hanefiler’e göredir.

³⁶⁰ Bilmen, *Istılâh-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 94.

SONUÇ

Nikâh akdinin kurulmuş sayılabilmesi için, öncelikle evlenecek çiftler arasında her hangi bir evlenme engelinin bulunmaması gerekmektedir. İslam hukukunun temel esasları Kur'an ve Sünnette bildirilen değerlere dayandığından, İslam aile hukukuyla ilgili esaslar ve bu kapsama dâhil olan evlenme engelleriyle ilgili hükümler de doğrudan Kur'an ve Sünnete dayanmaktadır.

Sınırlandırılmamış bir evlilik, evlilikten beklenen sonuçları vermez. Bu nedenle ideal bir aile hayatı için Kur'an ve Sünnet kimlerin birbiri ile evlenebileceğini düzenlemiş ve bazı insanların birbiriyle evlenmelerine yasaklar ve kısıtlamalar getirerek sınırlandırmıştır. Bu insan neslinin huzuru ve sağlığı için zorunludur.

Eşler, tesadüfen değil sahip oldukları bazı vasıflara göre birbirlerini seçerek evlenirler. Ancak evliliğin geçerli olabilmesi için hukukun öngördüğü bazı şartların bulunması gerekir. Bunlardan birisi evlenecek eşler arasında sürekli veya geçici evlenme engelinin bulunmamasıdır. Aksi takdirde nikâh akdinin sıhhat (geçerlilik) şartlarından biri bulunmayacağından akid hükümsüz olacaktır. Bu engellerin dini, sosyal, fizyolojik bir takım gerekçeleri vardır.

Araştırmamızda önemine binaen akrabalıktan doğan evlenme engeli 'sıhriyyet'i ve hukuki neticelerini konu edindik. Evlenme sebebiyle meydana gelen müsaheret, eşler için ilahi bir nimettir. Bu sayede eşler birbirlerinin ailelerini tanırlar ve kaynaşırlar. Böylece kişi, yabancılarla akraba olur. Birçok kişi arasında yakınlık ve muhabbet oluşur ki, bu da ailenin birlik ve beraberliğine katkı sağlar.

Sıhriyyet sebebiyle böyle bir mahremiyet meydana gelir ve, zevcenin anneleri, kızları, zevcin “ anneleri, kızları hükmünü alır, bunların bir arada ikametleri, birbirleriyle yolculuk yapmaları caiz olur. Bu da insanlar için ictimâî bir nimettir. Zevcenin hukukuna riayet edilerek, onun belirli akrabaları ile evlenmenin yasaklanmasıyla, adavet, haset ve huzursuzluğun meydana gelmesi önlenmiş olmaktadır. Bu hikmetleri taşıması nedeniyle, müsahere bir nimettir. Peygamberiz,

“müsahere ile hâsıl olan akrabalık, nesep akrabalığı gibidir” buyurarak sıhriyyetin nimete sebep olduğuna dikkat çekmiştir.³⁶¹

Yaratıkların en üstünü olan insanın aile hayatını düzenleyen, sınırlayan bir takım kuralların olması insanın Allah’ın ikramıyla sahip olduğu konumundan kaynaklanır. Kur’ân-ı Kerim’in bir takım sıfatları taşıyan kişilerin birbiriyle evlenmesini sınırlayan hükümlerinin de, neslin ve aile müessesesinin bekası için konulmuş sınırlamalar olarak değerlendirilmesi gerekir. Aile hukukundaki bu sınırlayıcılık usul ve kâvâid kitaplarında ‘ırlarda asıl olan tahrimdir’ ve ‘nikâhta asıl olan yasaklıktır’ şeklinde formüle edilmiştir.³⁶²

³⁶¹İbn Kudame, *el- Muğni*, Beyrut, 1972, VII, 472; Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IX, 109.

³⁶² Dağcı, Şamil, “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri- I (Sürekli Evlenme Engelleri)”, *AÜİFD.*, 1999, XXXIX, 176.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülhamid, Muhammed Muhyiddîn, *el-Ahvâlû'sh-Şahsiyye fi'sh-Şerîati'l-İslamiyye*, Beyrut, 1984.
- Acar, Halil İbrahim, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, XVII.
- Akıntürk, Turgut, *Türk Medeni Hukuku / Aile Hukuku*, İstanbul, 2006, II.
- Aktan, Hamza, “İslâm Aile Hukuku”, *Soysa- Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, 1992, II.
-, “Kan Hısımlığı” md. , *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, II.
-, “Sihriyet” md., *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII.
- Apaydın, Yunus, “Fasit Nikâh”, *ŞİA*, İstanbul, 2000, III.
- Atar, Fahrettin, “Nikâh” md. , *DİA*, İstanbul, 2008, XXXIII.
- Ateş, Süleyman, “Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile ilgili Ayetlerin Tefsiri”, *AÜİFD*, XXIII.
-, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988, I – II.
- Aydın, Mehmet Akif, “Aile” md. *DİA*, İstanbul, 1988, II.
-, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, *MÜİFVY.*, İstanbul, 1985.
-, *İslam-Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İstanbul, 1996.
-, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul , 2005.
- Beşer, Faruk, *Risale-i Nur'da Kadın ve Evlilik*, İstanbul, 1996.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, ty. ,II.
-, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul, ty. , I.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö.256/869) ,*Sahihu'l- Buhari*, İstanbul 1981.
- Canan, İbrahim, (ö.2009), *Aile İçerisinde Eğitim*, İzmir, 2010.
- Carullah, Musa, *Hatun*, Ankara, 1999.
- Cessâs, Ebu Bekr Ahmed b. Ali Razi (ö.370/980), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Kahire, ty., III.
- Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara, 1974.

Çağrııcı, Mustafa, “İslâm Düşüncesinde Aile Ahlâkı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, 1992, I.

Dağcı, Şamil, “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri- I (Sürekli Evlenme Engelleri)”, *AÜİFD.*, 1999, XXXIX.

....., “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II (Geçici Engeller)”, *AÜİFD.*, 2000, XLI.

Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Samsun, 2003.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2008.

....., “Nikah” md. , *ŞİA*, İstanbul, 1991, V.

Duru, Ziya, “Evlilik Manileri Bağlamında Akraba Evliliği”, (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi*), Adana, 2007.

Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistani (ö.275/88), *Sünen-i Ebu Dâvud*, İstanbul, 1981.

Emre, Mehmed, *İslâm’da Kadın ve Aile*, İstanbul, 1974.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998.

Erturhan, Sabri, “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikah Akdine Fıkhi Bir Bakış”, *İHAD*, 2003.

Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı*, İstanbul, 1996.

Ahmed b. Hanbel, Ebu Ahmed b. Muhammed eş-şeybani, (ö.241/855), *el- Müsned*, İstanbul, 1981, VI .

İbn Âbidîn, Muhammed Emin (ö.836/1252), *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l -Muhtâr*, Kâhire 1307, II.

İbn Kudame Muvaffakuddin, Ebu Muhammed b. Ahmed, *el- Muğni*, Beyrut, 1972

İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (ö.273/887), *Sünen-i İbn Mâce*, İstanbul 1981

İbn Manzûr, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l- Arab*, Beyrut, 1994.

İbn- Rüşd, Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö.520/1126), *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Muktesid*, Beyrut, 1955, II.

İbnü’l- Hümam, Kemalüddin Muhammed b. Abdülvahid (ö.861/1457), *Fethu’l Kadîr*, Kahire 1970, III.

Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 2003, I.

....., *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul. 2007.

....., *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul, 1993.

Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekr b. Mes'udi'l-Hanefî, (ö. 587/1191), *Bedâi-us-sanâi fî tertibi's- şerâi*, Beyrut, 1982, II.

Komisyon, İlmihal, *TDVY*, II, İstanbul, 2000.

Mevdudî, Ebu'l Â'lâ, *Tefhimu'l Kur'an*, trc. Muhammed Han Kayani ve Arkadaşları, İstanbul, 2003, I, III.

Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (ö. 683/ 1284), *el- İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, İstanbul, ty..

Müslim, b. Haccac el-Kuşeyrî (ö. 261/874), *Sahih-i Müslim*, İstanbul 1981

Nesâî, Ahmed b. Ali (ö. 303/915), *Sünenü'n- Nesâî*, İstanbul 1981

Öztan, Bilge, *Aile Hukuku*, Ankara, 2004.

Paçacı, İbrahim, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 11, 2008.

Razi, Fahrüddin (ö. 606/1209), *et-Tefsiru'l-Kebir*, Mısır, 1938,VI,61

Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl (ö. 453/1090), *el- Mebsut*, V, Beyrut, 1989.

Şelebî, Mustafa, *Ahkâmü'l-usra fi'l- İslâm*, Beyrut, 1977

Şaban, Zekiyyü'd-din, *el- ahkâmü's- şer'iyye li'l- ahvâli's- şaahsiyye*, Beyrut, 1978.

Şafak, Ali, “İslâm'da Evlenilmesi Yasaklanan Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar”, *Diyanet Dergisi*, 1986, XXII.

Şafii, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris (ö. 204/ 819), *el- Ümm*, Beyrut, 1993, V.

Tirmîzî, Muhammed b. İsa (ö. 279/892) , *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul 1981.

Ünal, Mehmet, “Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi” , *AÜHFD*, Ankara 1978, XXXIV, 1-4 .

Vedud Muhsin, Amine, *Kur'an ve Kadın*, terc: Nazife Şişman, İstanbul, 1997.

Yaman, Ahmet, “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı” *SÜİFD*, 2002, XIII.

Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Konya, 2002.

Zeydan, Abdulkerim, *el-Mufasssal fi ahkami'l-mer'e ve'l beytü'l Müslim fi's-şeriatı'l İslamiyye*, Beyrut, 1413/1993.

Zuhayli, Vehbe, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, İstanbul, ty. IX.